Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e Vekâleti

Güngör Aksu

SAMER
KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e Vekâleti

Güngör AKSU

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
SAMER

Kitap Adı :	Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e Vekâleti
Yazar :	Güngör Aksu
ISBN :	978-975-6497-41-8
SAMER Yayınları :	11
Editör :	Doç. Dr. Gülgün Uyar
Dizgi :	SAMER
Kapak :	SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama Ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres : KSÜ Avşar Kampüsü

Onikişubat/Kahramanmaraş

İletişim : 0344 300 47 59

e-posta : samer@ksu.edu.tr

Kahramanmaraş 2019

Bu kitap, "Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e Vekâleti" adlı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş yayım halidir.

İÇİNDEKİLER

— İKİNCİ BÖLÜM —

HZ. ALİ'NİN İDÂRÎ, KAZÂÎ VE ASKERÎ VEKÂLETİ

— ÜÇÜNCÜ BÖLÜM —

TEMSÎL VASFI AÇISINDAN HZ. ALİ

ÖNSÖZ

Hz. Peygamber'in himayesinde yetişerek vahyin nüzûlüne şahit olan ve onun âhirete irtihâl etmesine kadar yanından ayrılmayan Hz. Ali'nin, İslâm'ın doğuşu ve yayılması esnasında göstermiş olduğu faaliyetleri, ilmî, askerî idarî birçok alanda üstün meziyetlere sahip olması, onun İslâm Târihi'nin örnek şahsiyetlerinden olmasını sağlamıştır. Bu yönleriyle Hz. Ali'nin hayatı, özellikleri ve faaliyetleri üzerine birçok araştırma kaleme alınmıştır.

Hz. Ali'nin söz konusu bu yönlerini farklı bir bakış açısı ile ele almaya çalışarak "Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e Vekâleti"ni çalışma konusu olarak seçtik. Bu araştırmayı da üç bölümde incelemeye çalıştık.

Birinci bölümü Hz. Peygamber ile Hz. Ali arasındaki bağ konusuna ayırdık. Burada Hz. Peygamber ile Hz. Ali ile arasındaki neseb, Ehl-i beyt ve muâhât bağı ile Hz. Ali'nin Ehl-i beyt mensûbu olarak üstlendiği görevleri ele almaya çalıştık.

İkinci bölümde ise Hz. Ali'nin idarî, kazâi ve askerî vekâleti başlığı altında onun idârî alanda ahid ve anlaşmalar ile kitâbet ve kazâ vekâleti, askerî alanda sancaktarlık ve komutanlık gibi konulardaki vekâletine kapsamlı bir şekilde temas etmeye çalıştık.

Araştırmamızın son bölümü olan üçüncü bölümde ise Hz. Ali'nin temsil vasfını, ilim vârisi, mevlâ ve yönetici oluşu yönüyle incelemeye çalıştık.

Çalışmamızın konusunun belirlenmesi ve yazımı esnasında danışmanlığımı üstlenen ve her türlü yardım ve tavsiyelerinden istifâde ettiğim Doç. Dr. Gülgün Uyar'a ve tavsiyeleri ile araştırmaya katkıda bulunan Doç. Dr. Mehmet Ümit ve Yrd. Doç. Dr. Meliha Yıldıran Sarıkaya'ya şükranlarımı sunarım. Ayrıca duâ ve teşvikleri ile daima destek olan kıymetli anne ve babama ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen eşime ve çalışmamın yayınlanmasını üstlenen SAMER Yayınlarına şüklarını sunuyorum.

Gayret bizden başarı Allah'tandır.

Güngör AKSU
İstanbul-2015

— GİRİŞ —

1. Çalışmamızın Sınırı ve Amacı

İslâm Târihi boyunca Hz. Peygamber ve ailesine büyük bir sevgi ve muhabbet duyulmuştur. Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde ve daha sonrasında ailesi içerisinde özellikle Hz. Ali ön plana çıkmıştır. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in ailesi ve yakın arkadaşları arasında önemli bir yer edinmiştir. Daha çocukluğundan îtibâren Hz. Peygamber'in himâyesinde yetişen ve her ânını onunla birarada geçirmeye çalışan Hz. Ali, ilmi açıdan Hz. Peygamber'den birçok konuyu öğrenme imkânı bulmuştur.

Bu müktesebâtı İslâm Târihi içerisinde Hz. Ali'yi askerî, siyâsî, dinî, sosyal ve kültürel alanlarda seçkin bir yere taşımıştır. Hz. Ali, Sahâbe içerisinde hem Hz. Peygamber ile olan yakınlığı hem ondan sonra ortaya çıkan gelişmelerdeki uygulamaları, karşı karşıya kaldığı sıkıntılar vb. sebepler neticesinde kaynaklarda hakkında en fazla bilgi bulunan sahâbe arasında yer almıştır. Bunlardan farklı olarak tarih içerisinde bazen bir sûfi, bazen bir cengâver bazen de bir mitoloji kahramanı olarak tasavvur edildiği birçok esere de tesâdüf edilmektedir.

Hz. Ali aynı zamanda üzerinde en fazla bilimsel araştırma yapılan ve hayatını çeşitli yönlerden ele alan tezlerin ve eserlerin kaleme alındığı bir sahabî olmuştur

Bilimsel çalışmalar arasında özellikle tezlere bakıldığında Hz. Ali'nin ilmî, siyasî ve tasavvufî yönleri ile ele alınmaya çalışıldığı görülecektir. Bu bağlamda Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber[1] ve ilk üç halife dönemindeki dinî, sosyal, siyasî, askerî ve kültürel konumu[2], Hz. Ali'nin devlet idaresi[3], ilmî şahsiyeti[4] yönlerinden yapılan çalışmalar yanında tefsir[5], hadis[6] ve fıkıh[7] yönleriyle de Hz. Ali ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bunların yanında İslâm edebiyatı alanında da Hz. Ali ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır[8].

Vermeye çalıştığımız çalışmalar yanında özellikle "Ehl-i beyt" kavramı üzerinde yapılan müstakil çalışmalarda da Hz. Ali ele alınmıştır. Bu çalışmaların içerisinde Adnan Demircan'ın "*Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*", Gülgûn Uyar'ın "*Ehl-i Beyt (İslâm Târihinde Ali- Fâtıma Evladı)*", Bahaddin Varol'un "*Ehl-i Beyt Gerçeği*" gibi eserler zikredilebilir.

Bizim araştırma konusu olarak belirlediğimiz "*Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e Vekâleti*" başlıklı çalışma Hz. Ali'nin bilinen yönlerini ve

---

1 Sümeyra Kaplan, *Hz. Peygamber Döneminde Siyasî, Sosyal ve Askerî Konumuyla Hz. Ali,* (Yüksek lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2007).

2 Abdurrahman Şanverdi, *İlk Üç Halîfe Döneminde Siyasî, Sosyal ve Dinî Etkisi Yönüyle Hz. Ali,* (Yüksek lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2007).

3 Murat Bıyıklı, *Hz. Ali'nin Devlet İdaresi*, (Yüksek lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2011).

4 Abdülkerim Öner, *Hz. Ali'nin İlmî Şahsiyeti,* (Yüksek lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2011).

5 Mehmet Seyid Geçit, *Tefsirde Hz. Ali,* (Yüksek lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi, 2013).

6 Orhan Yılmaz, *Hz. Ali'yi Ön Plana Çıkaran Rivâyetlerin Değeri,* (Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003).

7 İlyaz Gönen, *Hz. Ali'nin Fıkhî Yönü ve Hanefî Mezhebine Etkisi*, (Yüksek lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2011).

8 Meliha Yıldıran Sarıkaya, *Türk İslâm Edebiyatında Hz. Ali*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2004), Rabia Şimşek, *Türk-İslâm Edebiyatında Manzum Hz. Ali 'Sad Kelime' Tercümeleri*, Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2000)

Hz. Peygamber ile olan yakınlığını farklı bir bakış açısı ile işlemeyi hedeflemektedir. Diğer birçok çalışmada Hz. Ali muhtelif yönleri ile ele alınmıştır; ancak bu incelemede diğer çalışmalardan farklı olarak vekâlet kavramı üzerinden Hz. Ali ile Hz. Peygamber arasındaki bağlantı inceleme konusu yapılacaktır. Böylece ilmî, siyâsî, idârî, adlî, mâlî konularda Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye tevdî ettiği sorumluluklar, vekâleten temsîl zemininde değerlendirilmeye tâbî tutulacaktır. Aynı zaman da İslâm Tarihi boyunca çok önemli bir yere sahip olan Hz. Ali'nin Hz. Peygamber dönemindeki konumuna gerçekçi bir bakışla ışık tutma gayreti içinde olunmaya çalışılacaktır.

2. Kaynak ve Araştırmalar

İslâm Târihi Bilim Dalı'nda sürdürdüğümüz araştırmamızda İslâm Târihi araştırmalarında ön görülen metot ve yöntemler kullanılmıştır. Bu nedenle ilk olarak, konumuzla irtibatlı döneme ait temel İslâm Târihi kaynakları taranarak, doğru bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

İlk dönem kaynaklarına ilâveten konuya ait bilgi veren muahhar kaynaklar ve söz konusu kaynaklara dayanarak ortaya konmuş araştırmalardan istifâde edilmek sûretiyle çalışmanın muhtevası zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Arapça eserlerin yanı sıra Türkçe yazılmış kaynaklara da başvurulmuştur. İncelememizi ilgilendirdiği ölçüde hadîs, tefsîr ve fıkıh kaynaklarından da istifâde edilme yoluna gidilmiştir.

İlk olarak neseb kısmında Hz. Ali'nin aile bağları işlenirken İbn Sa'd'ın (230/845) *Tabakātü'l-Kübrâ*[9] ve Belâzürî'nin (279/829) *Ensâbü'l-eşrâfı*[10] kullanılmıştır. Bu iki eser tabakāt kitabı olmaları

---

[9] Ebû Abdullāh Muhammed b. Sa'd (230/845), *Tabakātü'l-Kübrâ*, (thk. Ali Muhammed Ömer), Kahire t.y.

[10] Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ el-Belâzürî (279-829), *Ensâbü'l-Eşrâf*, (thk. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1996.

bakımından Hz. Ali'nin soyu, ailesi, şahsiyeti ve yaşadığı çevre hakkında önemli bilgiler sunmaktadırlar.

Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in himâyesine girmesi ve Müslüman oluşu konularında ve Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'i temsîli konusunun şekillendirilmesinde İbn Hişâm'ın (218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*[11] ve İbn İshâk'ın (151/768) *es-Sîretü'n-Nebeviyy*e[12] adlı eserlerinden büyük ölçüde istifâde edilmiştir.

Hz. Ali'nin dönemini geniş bir şekilde ele alan Taberî'nin (310/922), *Târîhü'l-ümem ve'l–Mülûk*[13] adlı eserinden, araştırmanın birçok yerinde faydalanılmıştır.

İbnü'l-Esîr'in (630/1233), *el-Kâmil fî't-târîh*[14] adlı eserinden de Hz. Ali'nin Müslüman oluşundan îtibâren Hz. Peygamber'i temsîl ettiği birçok konu hakkında faydalanılmıştır.

İbn Kesîr'e (774/1372) ait *es-Sîretü'n-Nebeviyye* ve *el-Bîdâye ve'n-nihâye*[15] adlı eserlerden Hz. Peygamber döneminde Hz. Ali'nin konumu hususunda birçok rivâyet aktarılmış ve bu rivâyetlerin ışığında Hz. Ali'nin Hz. Peygamber nezdindeki yeri hususunda bir çerçeve çizilmiştir.

Vâkıdî'nin (207/822) *Kitâbü'l-Megâzî* adlı eserinden özellikle Hendek Savaşı ve Benî Kurayza Kuşatması'nda Hz. Ali'nin üstlendiği

---

[11] Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk. Muhammed Fehmî es-Sercânî-Hayri Saîd), Kahire 2003.

[12] Ebû Abdullāh Muhammed b. İshâk (151/768), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk. Ahmed Ferîd el-Mizyâdî), Beyrut 2009.

[13] Ebû Câ'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (310/922), *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, (thk. Muhammed Ali Beyzâvî), Beyrut 2012.

[14] Ebü'l-Hasen İzzeddîn İbnü'l-Esîr (630/1233), *el-Kâmil fi't-târih*, (thk. Ebü'l-Fidâ Abdullāh el-Kādî), Beyrut 1987.

[15] Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr (774/1372), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk. Mahmûd Ömer ed-Dimyâdî), Beyrut 2011; a.mlf., *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (thk. Abdullāh b. Abdurrahmân et-Türkî), Beyrut 1997.

vazîfeler konusunda istifâde edilmiştir.[16] Bu eserlerin yanında Hz. Ali ile ilgili hadîsler ele alınırken ve Ehl-i beyt kısmı işlenirken bihassa Buhârî (256-870)[17] ve Müslim'in (261/875) *el-Câmi'u's-sahîh*'leri[18] kullanılmıştır. Bunların yanında Nesâi'nin (303-915) kaleme aldığı *Hasâisü İmâm Ali,* Tirmîzî'nin (279/892) *Sünen*'i[19] ile Hâkim'in (405/1014) *el-Müstedrek*'inden[20] yararlanılmıştır.

Çalışmamız içerisinde ele alınan başlıklardan Ehl-i beyt kısmı hazırlanırken ilgili âyetler hakkında Kurtubî'nin (671/1273) *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*[21] ve Taberî'nin (310/922), *Câmi'u'l-beyân an te'vîli'l-Kur'ân* adlı eserlerinden istifâde edilmiştir. Bu eserlerin yanı sıra et-Tûsî'nin (460/1068) *et-Tıbyânü'l-câmi' li ulûmi'l-Kur'ân*[22] ve et-Tabersî'nin (548/1153) *Mecmau'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*[23] isimli eserlerinden de istifâde edilmeye çalışılmıştır.

Eserimizin konusuyla alakalı, kavram hüviyeti kazanan kelimeleri tahlil ederken Zebîdî'nin kaleme aldığı (1205/1790), *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kāmûs,*[24] İbn Manzûr'a ait (711/1311) *Lisânü'l-Arab*[25]

---

[16]Ebû Abdullāh Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî (207/822), *Kitâbü'l-Megâzî,* (thk. Muhammed Abdülkādir Ahmed Atâ), Beyrut 2004.

[17]Ebû Abdullāh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî (256/870), *el-Câmiu's-sahîh,* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkī-Muhibbüddîn el-Hatîb), Kahire 1980.

[18]Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc (261/875), *el-Câmiu's-sahîh,* (thk. Yahyâ İsmâîl), Kahire 1998.

[19]Ebû Îsâ Muhammed et-Tirmizî (279/892), *es-Sünen,* (thk. Mahmûd Şâkir), Beyrut 2004.

[20]Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullāh el-Hâkim (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,* (nşr. Mustafa Abdülkādir Atâ), Beyrut 1990.

[21]Ebû Abdullāh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (671/1273), *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân,* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Hifnâvî-Mahmûd Hamîd Osmân), Kahire 1967.

[22]Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan et-Tûsî (460/1068), *et-Tıbyânü'l-câmi' li ulûmi'l-Kur'ân,* (thk. Ahmed Habîb el-Âmilî), Beyrut t.y.

[23]Ebû Ali el-Fadl b. Hasen et-Tabersî (548/1153), *Mecmau'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân,* (nşr. Seyyid Fazlullāh el-Yezdî-Hâşim er-Resûlî), Beyrut 1986.

[24]Muhammed Murtazâ b. Muhammed ez-Zebîdî (1205/1790), *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kāmûs,* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Kuveyt 1965.

[25]Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem İbn Manzûr (711/1311), *Lisânü'l-Arab,* (tsh. Emîn M. Abdülvehhâb-M. Sâdık el-Ubeydî) Beyrut 1997.

ve Fîrûzâbâdî'nin (817/1415) *Kāmûsu'l-muhît*[26] adlı sözlüklerinden bilhassa yararlanılmıştır.

İslâm hukuku açısından vekâlet ve temsîl müessesesi değerlendirilmeye çalışılırken birçok eserden faydalanılmıştır. Faydalanılan bu eserlerin başında İbn Âbidîn'nin (1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr*, Mevsılî'ye ait (683/1284), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*[27] ve Zerka'nın (1999) *el-Fıkhu'l-İslâmî fî sevbihi'l-cedîd* adlı eserleri gelmektedir.

İslâm tarihinin ilk dönem eserleri ile tefsîr ve hadîs eserlerinin yanında çalışmamızın birçok yerinde M. Asım Köksal'ın *İslâm Tarihi*[28] adlı eserinden de önemli noktalarda istifâde edilmiştir.

3. Kavram Olarak: Temsil, Vekâlet, Velâyet ve Vesâyet

Temsîl, insanoğlunun geçmişten îtibâren birçok konuda başvurduğu bir uygulamadır. Arapça m.s.l kökünden[29] türeyen ve tef'îl bâbında mastar olan temsîl kelimesi, "Benzemek, birşeyin aynısını yapmak, bir kişi veya bir topluluk adına fiiliyatta bulunmak" mânâlarına gelmektedir.[30] Terim olarak ise temsîl, "*Bir şahsın, hukukî veya herhangi bir mevzu ile alakalı bir konuyu başka bir şahıs adına onun izni ve görevlendirmesi ile yerine getirmesi işlemidir.*"[31]

İnsanların geçmişten îtibâren ihtiyaç hissettiği temsîl müessesesine Hz. Peygamber'in de müracaat ettiği ve bu müesseseye önem verdiği bilinmektedir. Hz. Peygamber, ister ordu komutanı ister vali

---

[26] Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî (817/1415), *Kāmûsu'l-muhît*, Beyrut t.y.

[27] Abdullāh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsılî (683/1284), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, (nşr. Ali Abdülhamîd-Muhammed Vehbî Süleymân), Beyrut 1998.

[28] Mustafa Âsım Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, Şâmil Yayınları, İstanbul 1995.

[29] İbn Manzûr, *Lisân*, XIII, 21.

[30] İbn Manzûr, *Lisân*, XIII, 24.

[31] Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013, s. 452.

ister vergi memuru ya da kâtip olsun, devletin işleyişini devamlı kılacak ve gücünü ayakta tutacak önemli vazîfelerde bu kurumu kullanmıştır.[32] Mevzuya ileride örneklerle geniş bir şekilde temas etmeye çalışacağız. Fakat bu kısma geçmeden önce özellikle İslâm Hukuku açısından bu kuruma temas etmek durumundayız. Zira konumuzun temellendirilmesi açısından bu husus önem arz etmektedir.

İslâm Hukuku, temsîl kavramını, "vekâlet, vesâyet ve velâyet" kavramları üzerinden ele almıştır. İslâm hukuku içerisinde vekâlet, temsîl kavramının en geniş kısmını oluşturmuş ve akdî temsîl olarak yer almıştır. Velâyet ve vesâyet ise temsîlin kazâî kısmını oluşturmaktadır.[33]

Biz eserimizin bu kısmında bu kavramlar arasında en yaygın olarak kullanılan vekâleten temsîl üzerinden hareketle Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi görevlendirmesindeki temel unsurlara temas etmeye çalışacağız. Fakat ilk olarak vekâlet, velâyet ve vesâyet kavramları hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Akdî bir temsîl olan "vekâlet" kavramı sözlükte "Bir işi başka birine teslim etmek, korumak, muhafaza etmek, itimat ve sorumluluğu üzerine almak" gibi mânâlara gelen v.k.l kökünden türemiştir.[34] Terim olarak ise vekâlet, "*Bir kimsenin bizzat kendisinin yapabileceği bir işi veya hukukî işlemi yapma yetkisini bir başkasına vermesidir.*"[35]

İslâmiyet gerek sosyal hayatta gerek dînî hayatta insanların sorunlarının çözümlenmesinde ve karşılıklı ilişkilerinde güven ve kolaylığı esas aldığı için belli şartlar çerçevesinde hem ibâdetlerin yerine getirilmesinde hem de hukukî işlemlerin yürütülmesinde bir başka-

---

[32]İbrahim Canan, *Hazreti Peygamberimizin Tebliğ Metotları-1*, Nesil Yayınları, s. 205.

[33]Mustafa Ahmed Zerka (1999), *el-Fıkhu'l-İslâmî, fî sevbihi'l-cedîd*, Dımaşk 1964, I, 458.

[34]İbn Manzûr, *Lisân*, XV, 321; Fîrûzâbâdî, IV, 452.

[35]Fikret Karaman ve diğerleri, *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, TDV Yayınları, Ankara 2006, s. 688; Bilal Aybakan, "Vekâlet", *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, 1-3.

sını temsîl etme ve onun adına hareket etme imkânı sağlamıştır. Bu açıdan vekâlet bir kimsenin bizzat kendisinin yapabileceği her türlü şer'î ve hukûkî muâmelede câiz görülmüştür. Vekâlete konu olacak durumun iki taraf[36] açısından da iyi bilinmesi gerekmektedir.

Bunların yanında vekâletin belli başlı ibâdetlerde geçerli olduğu da görülmektedir. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi kurbanına ortak etmesi ve kendisine vekâleten (onu temsîlen) onun adına kurbanlarını kestirmesi ve kurban etlerini ona dağıttırması bu bağlamda değerlendirilmiştir.[37]

İdârî alanda da Hz. Peygamber'in vekâleten temsîl müessesini kullandığı da görülmektedir. Devlet başkanlarının yerine nâib olarak vekîl tâyin edilen kimseler, devlet başkanını temsîlen bu görevleri yerine getirmişlerdir. Bu konum, siyâset yönetimi açısından vekâlet olarak değerlendirilir. Vekîl olarak atanma uygulamasında hukuk açısından ise asıl olarak temsîl vasfı esas alınır. Velâyet-i âmme içerisinde de değerlendirilen vekîl uygulamasına Hz. Peygamber'in hayatında da çok sık müracaat edilmiştir.[38]

Vekîl olma yani temsîl etme sorumluluğunu yüklenen kişi her şeyden önce sorumluluğuna bırakılan işi yaparken çok dikkatli olmalı ve işine özen göstermelidir. Sorumluluğuna bırakılan işin dışına çıkmamalıdır. Vekâlet işleminin temelinde güven ve îtimat duygusu yer almaktadır. Bu açıdan karşıya güven duygusu verebilmeli ve temsîl kabiliyetini ortaya koymalıdır.[39] Zira kendisine vekâlet yolu ile

---

[36] İki taraftan kasıt vekîl ve müvekkildir. Müvekkil: vekâlet verene, vekîl ise vekâleti alana (temsilciye) denir. Bu açıdan vekâlet iki taraflı bir işlemdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, Damla Yayınları, Konya 1999, s. 128.

[37] Buhârî, "Vekâlet", II, 145; Ayrıca vekâlet konusunda örnekler için bkz. Mevsılî, I, 233.

[38] Nasi Aslan, *İslâm Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*, Karahan Yayınları, Ankara 2005, s. 38-39.

[39] Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (? 480/1088), *Kitâbü'l-Mebsût*, (trc. M. Cevat Akşit ve diğerleri), Gümüşev Yayınları, İstanbul 2009, XIX, 2.

verilen sorumluluk onun üzerinde hem bir emânettir hem de bir borçtur. İlk olarak emâneti muhafaza etmeli ve ona sâhip çıkmalıdır. Çünkü emânet bir sorumluluktur ve yerine getirilmesi zorunludur. Emanetin önemi açısından “Allah size emânetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hüküm verdiğinizde adâletle hüküm vermenizi emretmektedir”[40] âyeti bize ışık tutmaktadır. Âyette emânetin adâletle birlikte zikredilmesi ise sorumluluğun önemine dikkat çekmektedir.

Diğer bir açıdan vekâlet durumu bir borçtur denmiştir. Vekâletin kuruluşuyla taraflar arasında bir borçlanma da doğar ve tarafların üstlendikleri borçlanmayı yerine getirme zorunluluğu ortaya çıkar. Vekâlet akdinde asıl borç ise, vekîlin sorumluluğuna aldığı işi müvekkilin menfaatine uygun olarak yerine getirmesidir.[41]

Temsîlin kazâî kısmını oluşturan velâyet ve vesâyet kavramlarını ise ayrı ayrı incelemeye çalışacağız. Velâyet kavramı da İslâm hukuku içerisinde temsîl müessesesinin içinde ifâde edilmiştir. Sözlükte “Yakın olmak, idare etmek, işi üzerine almak, yakınlık”[42] gibi mânâlara gelen v.l.y kökünden türeyen velâyet ifâdesi, terim olarak ise “*Başkaları adına, onların rızâsının olup olmadığına bakılmaksızın, hukukî işlemlerde bulunmak*”[43] demektir.

Velâyet genel olarak gayr-i mümeyyiz, mümeyyiz küçük, eksik ehliyetli ve ehliyetsiz durumda olanlar adına hukûkî işlemlerde bulunmak üzere onları temsîlen sorumluluklarını bir kişinin üzerine almasıdır. Bu hak ise, İslâm hukukundaki ifâdesiyle الاقرب فالاقرب (yakın, ondan sonraki en yakın) babaya, babanın babasına, oğul, amca olmak üzere baba tarafına aittir. Baba tarafından kimse yoksa o za-

---

[40]Nisâ 4/58.
[41]Geniş bilgi için bkz. Aybakan, “Vekâlet”, *DİA*, XLIII, s. 2-4.
[42]İbn Manzûr, *Lisân,* XV, 402.
[43]Hamza Aktan, “Velâyet”, *İslâm’da İnanç, İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İFAV Yayınları, İstanbul 2006, IV, 453;Yunus Apaydın, “Velâyet”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, 15-18.

man velâyet anneye geçmektedir.[44] Bu durum konumuz açısından da önemlidir. Zira bir kişiyi, velâyet yönüyle bakıldığında baba tarafı yani kan bağı olan kimsenin temsîl etmesi dikkat çekmektedir.

Akıl hastalığı, bunama, ölüm vb. durumlar velâyet kapsamında değerlendirildiği üzere böyle durumlarda olanların hukûkî ve dînî yönden velîleri tarafından temsîl edilmeleri uygun görülmüştür.[45] Velâyet, velâyet-i hâssa ve velâyet-i âmme şeklinde ele alınmıştır. Velâyet-i hassa, eksik ehliyetlinin mâlî ve şahsî işlerini yönetmek hususunda kanun yoluyla tâyin edilen velâyet hakkıdır. Velâyet-i hassa da velî olan kişinin, eksik ehliyete sâhip olanın eğitim-öğretimi, evlendirilmesi, korunması veya ölümü gibi durumlarıyla ilgilenmesi gerekmektedir. Velâyet-i amme ise umum malları ve fertleri içine alan velâyet hakkıdır. Özellikle hilâfet kavramı bu bağlamda değerlendirilmiştir. Hilâfet bir kimseden sonra gelip onun yerine geçerek onu temsîl etme olarak da değerlendirilmiştir. Bu konuya Hz. Peygamber, "*devlet başkanı (sultan), velîsi olmayanın velîsidir*" şeklinde işâret etmiştir.[46]

Yine kazâî bir temsîl olan Vesâyet kavramı ise "Edâ ehliyeti bulunmayan ya da ehliyeti sonradan kısıtlı/eksik duruma gelen bir kimsenin mallarını koruma, onlar adına işletme ve tasarrufta bulunma yetkisini başka bir kimseye tanıması" demektir.[47]

---

[44]Muhammed Emîn b. Ömer el-Hüseynî İbn Âbidîn (1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr*, (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz), Beyrut 1994-1998, II, 295; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Bayrak Yayınları, İstanbul 1991, I, 196; Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler,* s. 126-127.

[45]Zerka, *Fıkhu'l-İslâmî,* I, 430; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 196; Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler,* s. 126.

[46]Buhârî, "Nikâh", II, 134;Tirmizî, "Nikâh", III, 407; Câsim Avcı, "Hilâfet", *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 539.

[47]Ali Bardakoğlu, "Vesâyet", *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, s. 66.

— BİRİNCİ BÖLÜM —

HZ. ALİ'NİN HZ. PEYGAMBER'LE BAĞI VE EHL-İ BEYT'İN BİR UNSURU OLARAK ÜSTLENDİĞİ VAZİFELER

Hz. Ali hayatı boyunca Hz. Peygamber'den bir an olsun ayrılmamaya ve her anını onunla geçirmeye gayret etmiştir. Çocukluğundan itibaren Hz. Peygamber'in himayesine girmiş, Hz. Peygamber'in hayatını ve vahyin gelişini çok yakından görme şansını elde etmiştir. Hz. Peygamber ile aralarında kan bağı bulunması daha sonra Hz. Peygamber'in onu kızı Hz. Fatıma ile evlendirerek Ehl-i Beyt'ine dâhil etmesi de Hz. Ali'nin Sahâbe arasında ön plana çıkmasında etkili olmuştur. Bu bölümde, Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'inden biri olarak Hz. Ali'ye tevdî ettiği görevler ile aralarındaki bağ ele alınmaya çalışılacaktır.

A. Neseb Bağı

Asr-ı saâdet'te Hz. Peygamber'in Ehl-i beyti olan ailesi, hanımları, çocukları, torunları ve hem amcasının oğlu hem de damadı olan Hz. Ali'den meydana gelmiştir. Hz. Ali, Mekke'de Kureyşli anne ve babadan doğan ilk çocuk olup[48] Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in oğludur. Hz. Peygamber, dedesi Abdülmuttalib'in vefatından sonra amcası Ebû Tâlib tarafından himaye edilmişti. Ebû Tâlib'in hanımı Fâtıma bint Esed, diğer çocukları ile birlikte Hz. Peygamber'e de an-

---

[48]Ebü'l-Hasen İzzeddîn İbnü'l-Esîr (630/1233), *Üsdü'l-Gâbe fî ma'rifeti's- Sahâbe*, (thk. Muhammed İbrahim el- Bennâ), Kahire 1973, III, 588.

nelik yapmıştı. Dolayısıyla Hz. Ali'nin doğduğu ev aynı zamanda Hz. Peygamber'in de evidir. Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evliliğinden sonra Hz. Ali, Mekke'de meydana gelen büyük kıtlık ve babası Ebû Tâlib'in geçim sıkıntısına düşmesinden dolayı Hz. Peygamber'in himayesine girmiş ve Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişme imkânına sahip olmuştu.[49]

Hz. Peygamber, kızı Fâtıma'yı hicretin ikinci yılında Hz. Ali ile evlendirmiş, Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın bu evlilikten Hasan, Hüseyin, Muhsin, Zeyneb ve Ümmü Külsûm isimli çocukları dünyaya gelmişti. Muhsin, bebek iken vefat etmiş, Zeyneb ve Ümmü Külsûm'un ise nesebleri devam etmemişti.

HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLARI

HATİCE	MÂRİYE
KÂSIM (doğum ve ölümü bi'setten önce)	İBRÂHÎM (d. hicrî 8-18 ay yaşadı.)
ZEYNEB (d. bi'setten 10 yıl önce-v. hicrî 8)	
RUKIYYE (d. bi'setten 7 yıl önce-v. hicrî 2)	
ÜMMÜ KÜLSÛM (v. hicrî 9)	
FÂTIMA (d. bi'setten 5 yıl önce-v. hicrî 11)	
ABDULLAH (doğum ve ölümü bi'setten önce)	

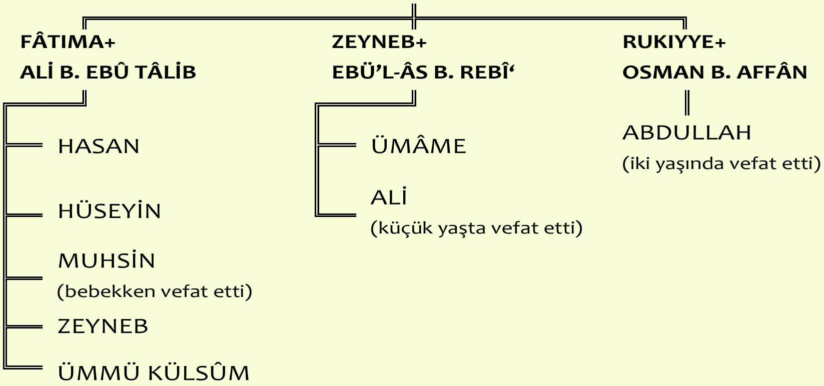
Hz. Peygamber'in Hz. Fâtıma dışındaki çocukları kendisinin ahirete irtihâl etmesinden önce vefat etmişlerdi. Hz. Fâtıma da babasından 4 veya 6 altı ay sonra ona kavuşmuştu. Hz. Peygamber'in nesli ise torunlarından Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin vasıtasıyla devam etmiş-

---

[49]Bu başlık altında verilmeye çalışılan bazı bilgilere ileriki bölümlerde ayrı ayrı başlıklar altında daha geniş olarak temas edileceğinden dipnot verilmemiştir.

tir. Asr-ı saâdet'ten sonra Hz. Peygamber'in nesli Ehl-i beyt olarak anılmıştır.[50]

HZ. PEYGAMBER'İN TORUNLARI

B. Ehl-i Beyt'ten Oluşu

Ehl ve Beyt kelimelerinden meydana gelen Ehl-i beyt kavramı gerek İslâm öncesi gerek İslâm sonrası kullanılan bir ifâde olmuştur. Ehl-i beyt kavramının her iki dönemde kazandığı mânâlarına geçmeden önce, ayrı ayrı bu kelimelere temas etmek istiyoruz.

Ehl kavramı kelime olarak "Evlenmek, alışmak, bir kimseyi diğer bir kimse için uygun görmek"[51] anlamlarına gelmekle birlikte genel olarak "Aile, eş, yakın akraba, bir bölgenin halkı, birşeyi hak eden"[52] mânâlarını içermektedir. Beyt ise "Ev, hâne, dinlenme yeri, saray"[53] gibi mânâlara gelmektedir.

---

[50]Gülgûn Uyar, *Ehl-i Beyt'in İzinde Nakîblik*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009, s. 25-28. Ayrıca bkz., Öz, Şaban, Şia ve Tarih, Araştırma Yay., Ankara 2013.
[51]İbn Manzûr, *Lisân*, I, 254-255.
[52]Râgıb el-Isfahâni, *el-Müfredât (Kur'ân Istılahları Sözlüğü)*, (trc. Abdülbâki Güneş-Mehmed Yolcu), İstanbul 2006, Çıra Yayınları, s. 25.
[53]İbn Manzûr, *Lisân*, I, 546.

İslâm öncesinde de mevcut olan “ehlü’l-beyt, ehlü’l-büyûtât, ehlü beyti’ş-şeref”[54] gibi isim tamlamaları arasında özellikle ehlü’l-beyt veya büyûtât “kişinin hanımı, çocukları, kabîlenin şeref ve nesebini kendisinde toplayan yetkili kişiler” anlamlarına gelmekte olup bu söyleyiş şekli Arap kabîlelerini de ifâde etmektedir.[55] Ayrıca “ehlü’l-beyt veya büyûtât” kavramları İslâm öncesi Araplar’ın neseb kaynaklı şeref ve asabiyeti önceleyen kabîlecilik anlayışını da aksettirmektedir.

İslâm sonrası dönemde ise Ehl-i beyt özellikle Hz. Peygamber’in ev halkını ifâde etmek için kullanılmıştır. Fakat Hz. Peygamber’in Ehl-i beyt’ine kimlerin dâhil olduğu hususu tartışma konusu olmuş ve farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu mevzûyu özellikle âyet ve hadîslere temâs ederek ele almamız gerekmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de Ehl-i beyt ifâdesi üç âyette geçmektedir:

1) İlk olarak Hûd Sûresi’nde bu ifâdeye rastlamaktayız. Mezkûr âyette Hz. İbrâhim’in eşi için Ehl-i beyt ifâdesi kullanılmaktadır.[56] Ehl-i Sünnet müfessirleri bu âyete istinâden kişinin eşinin de ehl-i beyti içinde yer aldığını belirtmişlerdir.[57]

2) Ehl-i beyt ifâdesinin geçtiği bir diğer sûre ise Kasas Sûresi’dir.[58] Bu sûrenin 12. âyetinde Hz. Mûsâ’nın ailesi kastedilmektedir. Fakat söz konusu âyette Ehl-i beyt ile ilgili açıklayıcı

---

[54]Zebîdî, *Tâc*, VII, 217.

[55]Sönmez Kutlu, *Ehl-i beyt Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreç İçerisinde Semerelendirilmesi,* Ankara 2000, s. 99-100.

[56]“*(Melekler) dediler ki: Allāh’ın emrine şaşırıyor musun? Ey ev halkı! Allāh’ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyiliği boldur.*” Hûd 11/73.

[57]Kurtubî, *el-Câmi’*, IX, 71; Taberî, *Câmi‘u’l-beyân an te’vîli’l-Kur’ân*, (thk. Abdullāh b. Abdülmuhsin et-Türkî), Kahire 2003, XII, 76-77.

[58]“*Annesi Mûsâ’nın ablasına: ‘Onun izini tâkip et’ dedi. O da, onlar farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi. Biz daha önceden (annesine geri verilinceye kadar) onun sütanalarını kabulüne (emmesine) müsaade etmedik. Bunun üzerine ablası: ‘Size, onun bakımını namınıza üstlenecek, hem de ona iyi davranacak bir aile göstereyim mi?’ dedi.*” Kasas 28/11-12.

bir mâlûmat olmaması nedeniyle müfessirler pek fazla açıklama yapmamışlardır.[59]

3) Kur'ân-ı Kerîm de Ehl-i beyt ifâdesinin geçtiği üçüncü yer ise Ahzâb Sûresi'nin 33. âyetidir. Burada Ehl-i beyt hitâbı ile Hz. Peygamber'in ev halkına/ailesine seslenilmektedir. Ancak bu âyet Ehl-i beyt'in kapsamının anlaşılması hususunda en fazla ihtilafa düşülen âyet olmuştur. "Tathîr Âyeti" olarak da bilinen âyetin meâli şöyledir:

"Ey Peygamber'in hanımları! Sizler herhangi bir hanım gibi değilsiniz. Allah'tan sakınıyorsanız edâlı konuşmayın. Yoksa kalbi bozuk olan kimse kötü şeyler ümit eder. Daima ciddi ve ağır başlı söz söyleyin. Evlerinizde oturun. Eski câhiliye devrinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Peygamber'ine itaat edin. Ey Ehl-i beyt! Şüphesiz Allah sizden kiri giderip sizi tertemiz yapmak ister. Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmetlerini hatırda tutun, şüphesiz Allah haberdar olandır."[60]

Âyette zikredilen Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'ine kimlerin dâhil olduğu veya olmadığı hususundaki görüş ayrılığının ise bilhassa Ehl-i Sünnet ve Şîa arasında ortaya çıktığı bilinen bir husustur.

Tathîr âyetinin ilk kısmında Hz. Peygamber'in eşlerinden bahsedilmektedir. Fakat Hz. Peygamber'in, kızı Hz. Fâtıma, damadı Hz. Ali ve torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i abasının altına alıp bu âyeti okuması kendisi de içinde olmak üzere Ehl-i beyt'in sadece bu beş kişiden müteşekkil olduğu şeklinde görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu değerlendirmenin ortaya çıkmasında iki hadîs öne çıkmaktadır. Hz. Âişe kanalıyla nakledilen ilk hadîs şu şekildedir:

---

[59]Taberî, *Câmi'*, XX, 40-44.

[60]Ahzâb 33/32-34. Âyetin daha iyi anlaşılması için öncesi ve sonrasındaki üç âyeti birlikte verdik.

"Hz. Âişe: *Resûlullâh, üzerinde siyah yünden yapılmış nakışlı bir kumaş olduğu halde sabahleyin hücresinden çıktı. O esnada Hasan geldi ve onu örtünün altına aldı; sonra Hüseyin geldi onu da örtünün altına aldı. Daha sonra sırayla Fâtıma ve Ali geldi; onları da örtünün altına alarak, 'Ey Ehl-i beyt! Şüphesiz Allah sizden kiri giderip sizi tertemiz yapmak ister (Ahzâb 33/33)' âyetini okudu.*"[61]

Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Ümmü Seleme tarafından nakledilen diğer hadîs ise şu şekildedir: "*Ben Resûlullâh'ın evinin kapısında iken şu âyet nâzil oldu: 'Ey Ehl-i beyt! Şüphesiz Allah sizden kiri giderip sizi tertemiz yapmak ister.' Evde Resûlullâh, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin vardı. Onlara bir örtü bürüdü ve 'Allah'ım, işte bunlar benim Ehl-i beyt'imdir, bunlardan kiri gider ve onları tertemiz kıl!' buyurdu. Bende atılıp: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben Ehl-i beyt'ten değil miyim?' dedim. Bana 'Sen hayır üzeresin' buyurdu.*"[62]

Şîa mezhebi "Kisâ Hadîsi" olarak bilinen bu iki rivâyeti, kendi görüşüne delil kabul etmekte ve Ahzâb Sûresi'nin 33. âyetini de bu hadîsler kapsamında değerlendirerek Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'ine sadece Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in dâhil olduğunu ileri sürmektedir. Onlara göre Hz. Peygamber'in hanımları, Hz. Fâtıma hariç diğer çocukları, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hariç diğer torunları bu kapsam dışındadır.[63]

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta da Şîa'nın bu hadîsler bağlamında Hz. Peygamber'in diğer hanımları ile kızlarını kapsam dışında tutmasına rağmen Hz. Fâtıma'yı kapsam içine almasıdır. Şia bu durumu ise, Hz. Peygamber ile bağlantının onun vasıtasıyla olması şeklinde açıklamıştır.[64]

---

[61]Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", VII, 420.
[62]Tirmizî, IV, 309.
[63]Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", *DİA*, İstanbul 1994, X, 499.
[64]Adnan Demircan, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*, Beyan Yayınları, İstanbul 2008, s. 15.

Ehl-i sünnette ise genel olarak iki görüş hâkimdir. İlk görüşe göre âyet, Hz. Peygamber'in hanımları için nâzil olduğu için bu kapsama sadece Hz. Peygamber'in hanımları dâhildir. İkinci görüşe göre ise öncelikle hanımları olmak üzere Hz. Peygamber'in bütün çocukları, kız-erkek bütün torunları, amca ve amcaoğulları olmak üzere bütün Haşimoğulları Ehl-i beyt'e dâhildir.[65]

Kurtubî de bu âyeti açıklarken şu ifâdelere yer vermiştir: "Âyet, Hz. Peygamber'in hanımları dâhil olmak üzere, bütün Ehl-i beyt için umûmîdir. 'Tam anlamıyla sizi temizlemek ister' ifâdesinde erkek zamiri kullanılması ise; Allah Resûlü, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i de kapsaması sebebiyledir. Müzekker ile müennes ifâde bir arada kullanılırsa müzekker ifâde "tağlib"[66] ile kullanılır."[67]

Kanaatimizce de Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme'yi abasının altına almaması Hz. Peygamber'in hanımlarının Ehl-i beyt'ten olmadıkları mânâsını içermemektedir. Âyetten anlaşıldığı üzere onların Ehl-i beyt içerisinde oldukları açıktır. Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hüseyin'i abasının altına almakla onların da Ehl-i beyt'e dâhil olduklarını göstermek istemiştir. Hz. Peygamber'in, Tathîr âyetini kızına, damadına ve iki torununa okuması ise, genel mânâda kendi yakınlarının her türlü günah ve kötülükten uzak durmaları gerektiğini belirten bir tembih olmalıdır. Enes b. Mâlik kanalıyla gelen bir hadîs bu duruma işâret etmektedir. Hadîse göre Hz. Peygamber, altı ay boyunca sabah namazına çıktığında Hz. Fâtı-

[65]Öz, "Ehl-i beyt", *DİA*, X, 499.

[66]Aralarında ilgi bulunan iki şeyden birinin lafzının diğerine tercih edilerek her iki şey hakkında kullanılan terimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Durmuş, "Tağlib", *DİA*, Ankara 2010, XXXIX, 372-374.

[67]Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 203. Elmalılı da bu âyeti açıklarken Kurtubî'nin açıklamalarına yakın ifâdeler kullanmıştır. Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, Huzur Yayınları, İstanbul 2007, VI, 311.

ma'nın kapısına uğrayarak: "*Namaza kalkın Ey Ehl-i beyt! Şüphesiz Allah sizden kiri giderip sizi tertemiz yapmak ister*"[68] buyurmuştur.

Konumuzun daha iyi anlaşılması için burada iki âyet ile onları tamamlayan hadîslere de yer vermek durumundayız. İlk olarak ele alacağımız âyet "Mübâhele Âyeti" olarak bilinen Âl-i İmrân Sûresi'nin 61. âyetidir. Âyette mealen: "*Artık sana ilim geldikten sonra, kim seninle Îsâ hakkında tartışmaya girerse de ki: 'Haydi gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, hanımlarımızı ve hanımlarınızı ve bizzat kendimizi ve kendinizi çağırıp, sonra da gönülden Allah'a yalvaralım da bu konuda kim yalancı ise Allah'ın lânetinin onlar üzerine olmasını dileyelim*"[69] buyrulmaktadır.

Hz. Peygamber, İslâm'ı teblîğ etmek üzere kabîlelere İslâm'a dâvet mektupları göndermişti. Mektuplardan bir tanesi de Necran Hıristiyanları'na gönderilmişti. Kendilerine gönderilen mektup sonrası Necranlılar başlarında liderleri olmak üzere 70 kişilik bir heyeti Medîne'ye göndermişlerdi. Medîne'ye gelen Necran heyeti birçok mevzuda Hz. Peygamber ile tartışmaya girişmişti. Hz. Peygamber onların görüşlerine karşı birçok delil ortaya koymasına rağmen Necranlılar bunları kabule yanaşmamışlardı. Onların tutumu karşısında Hz. Peygamber onlara "mübâhele"[70] teklifinde bulunmuştu. Fakat Necran heyeti Hz. Peygamber'in teklifini tehlikeli bulmuş ve düşünmek üzere süre istemişlerdi. Sürenin sonunda kararlaştırılan yere cizyeyi kabul ettiklerini bildirmek üzere gelmişlerdi. Hz. Peygamberi bekleyen Necranlılar, onu Hz. Hüseyin'i kucağına almış, Hz. Hasan'ın elinden tutmuş, Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'yi arkasına almış onlara "Ben duâ edince siz de âmin deyin" derken görmüşlerdi. Heyet cizyeyi ka-

---

[68]Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", IV, 310; Belâzürî, *Ensâb*, II, 353.

[69] Âl-i İmran 3/61.

[70]Hangi taraf yalancı veya zâlim ise Allah'ın ona lânet etmesini bütün kalbiyle istemek ve lânetleşmek mânâlarına gelmektedir. Bkz. İbn Manzûr, *Lisân*, I, 522.

bul edince de Hz. Peygamber onlara hak ve yükümlülüklerini bildiren bir anlaşma hazırlatmıştı.[71]

Bu âyetle ilgili olarak Sa'd b. Ebû Vakkās kanalıyla gelen iki rivâyeti konumuz açısından zikretmek gerekir. Sa'd b. Ebû Vakkās'ın ifâdesine göre Âl-i İmrân Sûresi'nin 61. Âyeti nâzil olduğunda Hz. Peygamber Ali, Fâtıma ve Hasan ile Hüseyin'i çağırmış ve "*Ey Allah'ım, bunlar benim ehlimdir*" buyurmuştur.[72] Bu rivâyete benzer farklı bir rivâyette ise Muâviye b. Ebû Süfyân, Sa'd b. Ebû Vakkās'a "*Seni Ali b. Ebû Tâlib'e kötü söz söylemekten alıkoyan nedir?*" diye sormuştu. Sa'd b. Ebû Vakkās: "*Âl-i İmrân Sûresi'nin 61. âyeti nâzil olduğunda Resûlullâh'ın Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i örtüsünün altına alarak 'Yâ Rabbi! Bunlar benim Ehl-i beyt'imdir' dediğini hatırladıkça Ali hakkında kötü söylemekten sakınırım*" şeklinde cevap vermişti.[73]

Taberî, âlimlerin çoğunun âyette geçen "ebnâenâ" lafzı ile Hz. Peygamber'in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kastedildiği görüşünde olduklarını, ayrıca Hz. Peygamber'in oğulları tâbirinin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin dışında da kimseyi kapsamadığını ifâde etmiştir.[74]

Şîa, Sa'd b. Ebû Vakkas kanalıyla zikrettiğimiz hadîsleri Ehl-i beyt'in sadece bu beş kişiden ibaret oluşuna dayanak kabul etmiş ve Hz. Ali'nin velâyeti konusunda da delil göstermiştir.[75] Ayrıca Şiî kaynaklar âyette geçen "Ebnâenâ" lafzı ile kastın Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, "Nisâenâ" lafzı ile kastın Hz. Fâtıma, "Enfüsenâ" lafzı ile de kastın Hz. Ali olduğunu belirtmişlerdir.[76]

---

[71]İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 148.
[72]Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", VII, 422.
[73]Hâkim, *Müstedrek*, III, 108.
[74]Taberî, *Câmi'*, IV, 72.
[75]Bahaddin Varol, *Ehl-i Beyt Gerçeği*, Şâmil Yayınları, İstanbul 2007, s. 124.
[76]Varol, *Ehl-i Beyt Gerçeği,* s. 125.

Ele almaya çalışacağımız bir diğer âyet ise Şûra Sûresi'nin 23. âyetidir. Bu âyette şöyle buyurulmaktadır: "*İşte Allah'ın, îmân eden ve iyi işler yapan kullarına müjdelediği nîmet budur. De ki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum*"[77]

"Meveddet âyeti" olarak bilinen Şûra Sûresi'nin 23. Âyeti, Hz. Peygamber'in dâvetine ilk dönemde icabet etmeyen Kureyş topluluğunun hiç değilse akrabalık bağını gözeterek Hz. Peygamber'e yaptıkları eziyetten ve engellemelerden vazgeçmelerine yönelik bir istek belirtilmiştir. Hz. Peygamber, nübüvvetine inanmamalarına rağmen akrabalık hukukuna riâyet ederek kendisine tâbî olmalarını istemekteydi.[78] Kureyş'in bütün kabîleleri arasında belli oranlarda akrabalık bağı mevcuttu. Arapların birbirlerine yakınlıklarını ifâde ederken "*Ey amcamın oğlu*" hitabı birçok defa görülmektedir. Hz. Peygamber de Kureyş'in bu yönüne vurgu yaparak kendisine yardım etmek ve dâvetine icabet etmek hususunda onların daha fazla hakka sâhip olduklarını belirtmişti.[79]

Katâde'den nakledilen bir rivâyete göre, Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinin toplanarak "Muhammed'in yaptığı bu iş için sizden bir beklenti içinde olduğunu görmüyor musunuz?" demeleri üzerine bu âyetin nâzil olduğu yönünde bir bilgi de mevcuttur.[80]

Âyetteki "kurbâ" (akrabalar/yakınlar) kelimesi konumuz açısından önemlidir. Bu kelime ile hangi mânânın kastedildiği hakkında müfessirler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Biz Şia hariç bu görüşleri üç grup hâlinde değerlendirmeye çalışacağız.

Birinci gruptaki müfessirler bu âyeti değerlendirirken Hz. Peygamber'in Kureyşlilere, "*Şayet benim sözlerime kulak vermiyorsanız*

[77]Şûrâ 49/23.
[78]Kurtubî, *el-Câmi'*, XVI, 21.
[79]Abdülganî Şâkir ed-Dûrî, *Ehemmiyetü'n-neseb ınde'l-Arab*, Umman 2008, s. 96.
[80]Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Vâhidî en-Nîsâbûrî (468/1075), *Esbâbü'n-nüzûl* (nşr. Kemâl Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1991, s. 265.

hiç olmazsa kabîle hatırı için diğer Araplar'a göre bana daha çok düşmanlık etmeyin" demek istediği şeklinde görüş belirtmişlerdir.[81] Bu görüştekiler akrabalık ifâdesinden kastın "Kureyş" olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle İbn Abbâs, İkrime ve Mücâhid'in bu görüşte oldukları kabul edilir. İbn Abbâs'a "kurbâ" ile kimlerin kastedildiği sorulunca Saîd b. Cübeyr, "Kurbâ, Âl-i Muhammed'dir" demiş, İbn Abbâs da "Acele ettin ey Saîd! Kureyş'in hiçbir kolu yoktur ki, Hz. Peygamber'in onlarla bir bağı olmasın" cevabını vererek "Kurbâ'nın" Kureyş olduğunu söylemiştir.[82]

İkinci grup müfessirler ise âyeti şu şekilde yorumlamışlardır: "*Sizden hiçbir şey istemiyorum; yeter ki güzel ameller ile Allah'a yakın olun, O'na yakın olmanız benim için yeterli bir karşılıktır.*" Bu durumda "Kurbâ" ile nesep yakınlığı değil Allah'a olan yakınlık kastedilmiştir.[83]

Üçüncü gruba gelince, "Kurbâ" kelimesine sadece akraba mânâsı yükleyerek âyeti şu şekilde yorumlamışlardır: "*Ben sizden hiçbir ücret istemiyorum. Sizden istediğim sadece akrabalarıma sevgi göstermenizdir.*" Bu gruptan bazıları akrabalar ile Abdülmuttalib oğullarının kastedildiğini belirtirken, bazıları da bu ifâde ile Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kastedildiğini belirtmişlerdir. Saîd b. Cübeyr bu görüştedir.[84]

Kanaatimizce üçüncü görüş pek tutarlı görülmemektedir. Zira Şûra Sûresi'nin 23. âyeti, Mekkî bir âyettir ve Mekke döneminde Hz. Ali ve Hz. Fâtıma henüz evlenmemiş, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin de dünyaya gelmemişti. Ayrıca o dönemde Abdülmuttalib oğullarının

---

[81]Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili,* VI, 289.

[82]Kurtubî, *el-Câmi',* XVI, 21; Buhârî, "Kitâbü't-Tefsîr", III, 288; Tirmizî, "Kitâbü't-Tefsîr", IV, 324.

[83]Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili,* VI, 290.

[84]Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili,* VI, 291.

hepsinin Müslüman olmaması ve içlerinde müşriklerin bulunması da bu yorumun isabetli olmadığını göstermektedir.

Şîa ise âyette geçen "Kurbâ" ifâdesi ile Ehl-i beyt'in kastedildiğini söylemiş ve onları sevmenin risâlet gereği olduğuna dikkat çekmiştir.[85] Fakat yukarıda da kısaca belirttiğimiz gibi sûrenin Mekkî olması bu yorumun yerinde olmadığı sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca bu dönemde Ehl-i beyt kavramı Şîa'nın ona yüklediğini mânâyı içermemektedir.

Görüşümüzü belirtmeden önce Şûrâ sûresinin 23. âyetinde geçen "Kurbâ" kelimesi ile Enfâl sûresinin 41. âyetinde zikredilen "Zi'l-kurbâ" ibâresi arasında kurulabilecek irtibata dikkat çekmek istiyoruz. Bilindiği üzere "Ganîmet âyeti" olarak da tanınan bu âyette Humus'tan hisse alacaklar arasında Zi'l-Kurbâ da sayılmaktadır. Zi'l-kurbâ ile doğrudan Hz. Peygamber'in yakınları kastedilmektedir. Böylece Medîne döneminde Bedir savaşından sonra elde edilen ganîmetten Hz. Peygamber'in akrabalarına da hisse verilmesi gerektiği Kur'ân'da şöyle ifâde edilmiştir: "*Eğer hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun karşılaştığı gün (Bedir savaşında), kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganîmet olarak aldığınız herhangi birşeyin beşte biri Allah'a, Resûlüne, onun akrabalarına (Zi'l-Kurbâ), yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye gücü yetendir*".[86]

Ganîmetten Zi'l-Kurbâ'ya da hisse verilmesi hususu başka bir âyette şu şekilde ifâde edilmiştir: "*Savaş olmaksızın fethedilen ülkelerin halklarına ait mallardan Allah'ın, Peygamber'ine nasip ettiği ganîmetler: Allah'a, Resûlüne, akrabalara (Hz. Peygamber'in yakın akrabalarına), yetimlere, fakirlere ve yolda kalmış gariplere aittir.*"[87] Bu âyetler bağlamında Hz. Peygamber ile yakınlığı bulunanların Benî

---

[85] Ebü'l-Hasan Ali b. İbrahim Kummî (307/919), *Tefsîru'l-Kummî,* (nşr. Dârü'l-Hucce) Kum 1426, II, 275.
[86] Enfâl, 8/41.
[87] Haşr, 59/7.

Hâşim ve Benî Muttalib olduğu belirtilmiştir.[88] Hz. Peygamber, Hayber humusunu dağıtırken, Benî Nevfel'den Cübeyr b. Mut'îm ve Benî Abdişems'ten Osman b. Affân gelerek, "Benî Hâşim ve Benî Muttalib'e veriyorsun, bize vermiyorsun; Benî Hâşim'in faziletini biliyoruz, ancak Benî Muttalib ile bizim sana olan akrabalık derecemiz aynıdır" demişlerdir. Onların dediklerine binaen Hz. Peygamber ellerini kenetleyerek "Benî Hâşim ve Benî Muttalib aynıdır"[89] cevabını verdiği rivayet, Benî Hâşim ve Benî Muttalib'in Zi'l-Kurbâ'dan sayıldıklarını göstermektedir.

Ehl-i beyt kavramının kimleri kapsadığı konusunda kanaatimizi belirtmeden önce son olarak Ehl-i Sünnet ve Şîa müfessirlerinden bazılarının görüşlerini vermek istiyoruz.

Ehl-i Sünnet müfessirleri özellikle Ahzâb 33. âyetinden hareketle Ehl-i beyt'in kimleri kapsadığını belirlemeye çalışmışlardır. Fakat tam bir ittifak sağlayamamışlardır. Erken dönem müfessirlerinden Mukātil b. Süleymân, Ahzâb 33. âyetinden hareketle Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber'in eşlerinden ibaret olduğunu belirtmiştir.[90]

Fahreddin er-Râzî ise bu âyetten yola çıkarak Ehl-i beyt kapsamına Hz. Peygamber'in eşleri ile birlikte bütün çocukları, damatları ve diğer akrabalarının da girdiğini belirtmiştir.[91]

İbn Kesîr, Ümmü Seleme rivâyetini zikrettikten sonra, Ehl-i beyt'in sadece Hz. Peygamber'in hanımlarından oluştuğu yönünde kanaatini belirtmiştir.[92]

---

[88]Geniş bilgi için Bkz. Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 14.

[89]Buhârî, "Ferâizü'l-Humus", II, 392.

[90]Mukātil b. Süleymân (150/767), *Tefsîru Mukātil b. Süleymân*, (thk. Ahmed Ferîd), Beyrut 2003, III, 45.

[91]Fahreddîn er-Râzî, Ebû Abdullāh Muhammed b. Ömer (606/1210), *Mefâtîhu'l-gayb (Tefsîru kebîr)*, (trc. Suat Yıldırım-Lütfullah Cebeci ve diğerleri), Akçağ Yayınları, Ankara 1988, XIII, 210-211.

Elmalılı Hamdi Yazır'a göre ise Ehl-i beyt'e Hz. Peygamber'in başta bütün çocukları, torunları, hanımları ve damatları olmak üzere diğer akrabaları da dâhildir.[93]

Şiî müfessirlere baktığımızda âyetlere siyâsî ve zorlama anlamlar yüklendiğini görebilmekteyiz. Özellikle âyette işâret edilmesine rağmen Hz. Peygamber'in hanımlarını Ehl-i beyt dışında tutmuşlar ve bu kavramı Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile sınırlandırmışlardır. Şîa'nın önemli müfessirlerinden Kummî, Ahzâb/33. âyetinin üzerinden yorum yaparken Ümmü Seleme rivâyetini dayanak almış ve Hz. Peygamber'in hanımlarının Ehl-i beyt'ten olmadıklarını belirtmiştir. Ayrıca Kummî, Ehl-i beyt içerisine Hz. Peygamber'in hanımları ile diğer akrabalarını dâhil etmek isteyenleri ise günahkâr olarak değerlendirmiştir.[94]

Şiî müfessirlerden et-Tûsî de bu âyeti tafsilatlı bir şekilde açıklarken, şu yorumda bulunmuştur: "*Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme'yi dışarıda bırakıp abasının altına Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i alması bu dört kişinin mâsûmiyetine ve günahsızlığına işâret etmektedir. Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme'yi abasının altına almaması hanımlarının Ehl-i beyt'ten olmadıklarını göstermektedir.*"[95]

Bir başka Şiî müfessir Tabersî de yukarıdakilere benzer yorumlarda bulunmuş ve Ümmü Seleme rivâyetini esas alarak Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den ibaret olduğunu ifâde etmiştir.[96] Yakın dönem Şiî müfessirlerden

---

[92]İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (trc. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner), İstanbul 1994, VI, 411-412.
[93]Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili,* VI, 389.
[94]Kummî, *Tefsîru'l-Kummî,* I, 276.
[95]Tûsî, *et-Tıbyân,* VIII, 339-340.
[96]Tabersî, *Mecmau'l-beyân,* IV, 357.

Tabâtabâî'nin de yukarıda zikrettiğimiz müfessirlerle aynı doğrultuda görüş belirttiğini görmekteyiz.[97]

Kısaca zikretmeye çalıştığımız üzere Şîa, Ehl-i beyt'i Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile sınırlı tutmuştur. Ehl-i beyt'i işâret eden âyetlere, kendi görüşlerini doğrulayan rivâyetler üzerinden yaklaşan Şiî müfessirler, zorlama yorumlara girmek durumunda kalmıştır. Ayrıca Şiî müfessirler, Hz. Peygamber'in siyâsî vazîfesinin, kutsal bir soy bilinci üzerinden Hz. Peygamber ile kan bağı olan bu isimlerle devam edeceğini de belirtmişlerdir.[98]

Bu görüşleri verdikten sonra Hz. Ali ile ilgili şu kanaatimizi de dile getirmek istiyoruz. Hâşimoğullarından ilk Müslüman olanlar arasında Hz. Peygamber'den sonra ağırlığı olabilecek isimlerin başında Hz. Hamza gelmektedir. Fakat onun Uhud savaşında şehit düşmesi üzerine Asr-ı Saâdet ve sonrasında Hâşimoğulları içinde Hz. Ali ön plana çıkmıştır. Yaşının genç olmasına rağmen ilk Müslümanlardan olması, her ânını Hz. Peygamber ile geçirmesi ve aralarında kan bağının bulunması, onu saygın ve Hâşimoğulları arasında söz sâhibi bir konuma getirmişti. Bu özellikler onun Hz. Peygamber'in damadı olmasıyla mukayese edilemeyecek bir öneme sâhip olmasını sağlamıştı. Zira Arap örfüne göre kabîle bireyinin maddi mirası üzerinde kendisine kan bağı ile bağlı erkekler hak iddia edebildikleri gibi siyâsî mirası üzerinde de durum böyledir[99]. Ayrıca Müslüman olma-

---

[97]Muhammed Hüseyin b. Muhammed et-Tabâtabâî, *el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut 1973, XV, 311-312.

[98]Şiî müfessirlerin Hz. Peygamber'in ailesinden erkek olanları alıp kız olanları almamalarını da Arap geleneği içerisinde kadınların siyâsî iddialarının olmaması olarak açıklayabiliriz. Ayrıca kadınlardan sadece Hz. Fâtıma'nın Ehl-i beyt'e dâhil edilmesini ise hem onun Hz. Peygamber'in kendinden bir parça addettiği kızı olması ile hem de neseb devamlılığının onun vasıtasıyla sağlanıyor olmasıyle izah etmek mümkündür.

[99]İbrahim Sarıçam, "Hz. Ali'nin Hayatı ve Şahsiyeti", *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleri ile Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa Müftülüğü, Bursa 2004, s. 22.

da önceliği, Hz. Ali’ye amcası Hz. Abbâs hayatta olduğu dönemde bile Hâşimoğulları’nın lideri gibi hareket edebilme imkânı sağlamıştır.

Bu îtibârla Hz. Ali de Hz. Peygamber’in hanımları, çocukları, erkek ve kız torunları ve diğer Hâşimoğulları ile birlikte Ehl-i beyt kavramı içerisinde yer almaktadır. Hz. Ali hem genel mânâda neseb îtibâriyle hem de bizzat Hz. Peygamber’in tahsîsiyle Ehl-i beyt-i Mustafâ’ya mensup olduğu gibi, hâne-i saâdette aynı çatı altında hayat sürmek bakımından da Resûl-i Ekrem’in ev halkı arasında yer almıştır.

1. Hz. Peygamber’in Himâyesine Girmesi

Hz. Peygamber, annesinin vefatının ardından dedesi Abdülmuttalib’in himâyesine girmiş, onun vefatıyla da amcası Ebû Tâlib tarafından himâye edilmişti. Hz. Hatice ile olan evliliğine kadar Hz. Peygamber amcasının yanında kalmış, evlilikten sonra Hz. Hatice’nin evine yerleşmişti.[100] Bu süre zarfında Hz. Peygamber, kendisini himâye eden ve diğer evlatlarından ayırmayan amcasına karşı dâima vefa duygusu içerisinde olmuş ve her zaman ona yardımcı olmaya çalışmıştı.

Kâbe hakemliğinden yaklaşık bir yıl sonra, Hz. Peygamber 36 yaşlarında iken Mekke’de büyük bir kıtlık baş göstermiş ve halk zor durumda kalmıştı.[101] Hz. Peygamber, Hz. Ali’nin beş[102] yaşlarında olduğu bu dönemde, maddî sıkıntı çeken ve ailesinin geçimini temin etmekte zorlanan amcası Ebû Tâlib’e yardım etmeye karar vermişti. Hz. Hatice ile evlendikten sonra ticarete devam eden ve maddî anlamda daha iyi durumda olan Hz. Peygamber, Ebû Tâlib’e yardım etme fikrini maddî durumu yerinde olan diğer amcası Abbâs’a açarak

[100] İbn İshâk, *Sîre,* s. 120.
[101] İbn İshâk, *Sîre*, s. 181; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 159; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 102.
[102] Ethem Ruhi Fığlalı, *İmam Ali,* TDV Yayınları, Ankara 2011, s. 2.

“Amcacığım, kardeşin Ebû Tâlib’in ailesi kalabalık. İnsanlara kıtlık isabet etti ve zor duruma düştüler. Ona gidelim ve yükünü hafifletelim” demişti. Hz. Peygamber, bu teklifi kabul eden amcası Abbâs ile birlikte Ebû Tâlib’e gelerek kıtlık esnasında ona yardımcı olmak ve yükünü hafifletmek istediklerini, dolayısıyla oğullarından ikisini himâyelerine almak niyetinde olduklarını söylemişlerdi. Ebû Tâlib, Akîl’i kendisine bırakmak sûretiyle dilediklerini alabilmelerine izin vermişti. Hz. Peygamber, Hz. Ali’yi, amcası Abbâs ise Ca’fer b. Ebû Tâlib’i himâyelerine almışlardı.[103]

Hz. Peygamber’in gözetimine giren Hz. Ali, onu yakından tâkip etme fırsatına sâhip olmuştur. Hz. Ali böylece Hz. Peygamber’in davranışlarını, sözlerini, uygulamalarını izleyerek hayatına birebir tatbik etme imkânı elde etmişti. Hz. Ali durumu şöyle izah etmektedir: “*Resûlullâh beni evine aldığında küçük bir çocuktum; beni kucağına alır, yorganıyla örter ve yanına yatırırdı. Hz. Peygamber’in güzel kokusunu duyar, sıcaklığını hissederdim. Herhangi bir şekilde yalan söylediğimi ya da uygunsuz bir iş yaptığımı görmedi. Onun her hareketini ve davranışını yakından izlerdim. Onu bir deve yavrusunun annesini izlediği gibi izliyordum. Benim önüme yüksek ahlâkî değerler koyar ve onlara uymamı ve yapmamı emrederdi. Devamlı Hira dağına gider ve beni de yanına alırdı.*”[104]

Hz. Ali’nin yetişme şartları göz önünde tutulduğunda ashâb arasında Hz. Ali’nin seçkin bir konuma sahip olması önem arz etmektedir. Zira Hz. Ali’nin, Hz. Peygamber’e vekâlet edebilecek ve onu temsîl etme görevini yerine getirebilecek ehliyet ve liyâkata sâhip olabilmesi

---

[103] İbn İshâk, *Sîre*, s. 181; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 159; Taberî, *Târîh*, I, 538-539; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 582; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 102; Fığlalı, *İmam Ali* adlı eserinde kıtlık esnasında diğer oğlu Tâlib’i ise Hz. Hamza’nın yanına aldığını belirtmektedir. Bkz. Fığlalı, s. 5.

[104] Ebü’l-Hasan Muhammed b. Hüseyin eş-Şerîf er-Radî, *Nehcü’l-belâğa*, (trc. Adnan Demircan), Beyan Yayınları, İstanbul 2011, s. 219-220; Mustafa Yağmurlu, *Hz. Ali*, Beyan Yayınları, İstanbul 2004, s. 15.

için vekîli/temsîlcisi olduğu Resûl-i Ekrem'i çok iyi tanıması gerekmekteydi.

2. Müslüman Oluşu

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in himâyesine girdikten birkaç yıl sonra, Hz. Peygamber'e risalet görevi verilmişti. Hz. Peygamber'in himâyesinde olan Hz. Ali, onun yanından hiç ayrılmamaya gayret etmiş ve Kur'ân'ın nüzûlüne birebir şahit olmuştur.[105] Bir gün Hz. Peygamber ile Hz. Hatice'yi namaz kılarlarken görünce, onların hareketleri dikkatini çekmiş, "*Bu yaptığınız nedir*?" diyerek yaptıklarını sormuş; Hz. Peygamber: "*Bu Allah'ın dînidir. O, beni seçti ve gönderdi. Seni Allah'a ibâdet etmeye, Lât ve Uzzâ'yı inkâr etmeye dâvet ediyorum*" cevabını vermişti. Hz. Ali daha önce hiç duymadığı bu cevapkarşısında babasına danışması gerektiğini belirtince Hz. Peygamber bunu uygun görmemiş ve ondan bu gördüklerini sır olarak saklamasını istemiştir.[106]

Hz. Ali o gece beklemiş, sonra Allah'ın, onun kalbine Müslüman olma aşkını düşürmesiyle sabah Hz. Peygamber'e gelerek "*Sen bana ne teklif ettin Ey Muhammed*?" diye sormuştu. Hz. Peygamber "*Bir olan Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına ve onun da ortağı bulunmadığına inanacaksın, Lât ve Uzzâ'yı da reddederek, benzerlerinden uzak duracaksın*" şeklinde dâvetini yinelemiştir. Hz. Ali söylenenleri kabul etmiş ve Müslüman olmuştur.[107]

Hz. Ali, böylece ilk Müslümanlar'dan olma şerefine de nâil olmuştu. Hz. Ali, Müslüman olduğunda 10 yaşlarındaydı ve Hz. Peygamber ile birlikte gizli bir şekilde namaz da kılmaya başlamıştı.[108]

105Şerîf er-Radî, *Nehcü'l-belâğa,* s. 220.
106İbn İshâk, *Sîre,* s. 181; İbn Kesîr, *es-Sîre,* s. 101.
107İbn İshâk, *Sîre,* s. 181; İbn Kesîr, *es-Sîre,* s. 101.
108İbn İshâk, *Sîre,* s. 181; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* I, 159; Belâzürî, *Ensâb,* II, 346; Taberî, *Târîh,* I, 538; İbn Kesîr, *es-Sîre,* s. 101.

Hz. Ali sadece inanmakla yetinmemiş, yaşının küçük olmasına rağmen İslâm'ı teblîğde Hz. Peygamber'in kendisini görevlendirdiği vazifeleri yerine getirmişti. Hz. Peygamber'e "*Önce en yakınını uyar*"[109] âyeti nâzil olunca Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye bir yemek hazırlamasını ve bütün akrabalarını bu yemeğe dâvet etmesini söylemişti. O gün yemeğe aralarında Hz. Peygamber'in amcaları Ebû Tâlib, Hamza, Abbâs ve Ebû Leheb'in de bulunduğu Abdülmuttalib oğullarından kırka yakın kişi katılmıştı. Yeme-içme faslından sonra Hz. Peygamber akrabalarına dönerek; "*Ey Abdülmuttalib oğulları! Allah'a and olsun ki Arap yiğitlerinden hiç kimse, kavmine, dünya ve âhiretleri için benim size kabulünü teklif ettiğim şeyden daha faziletlisi ile gelmemiştir*[110]*. Allah bana sizi bu dîne dâvet etmemi emretti. Benim kardeşim, vasîm ve halîfem olmak üzere aranızdan hanginiz bu işimde bana yardımcı ve arkadaş olacaktır.*" Toplantıda bulunanların susması üzerine, orada bulunanların en küçüğü olan Hz. Ali ayağa kalkarak: "*Ben ey Allah'ın Resûlü! Bu işte senin yardımcın olurum*" demişti. Hz. Peygamber de Hz. Ali'yi omzundan tutarak "*İşte bu genç, benim vasîm, kardeşim ve sizin aranızda benim halîfemdir. Onun sözlerini dinleyiniz ve ona itaat ediniz*" buyurmuştur.[111]Hz. Ali beş Hz. Peygamber'e sadece inanmakla kalmamış, aile büyükleri arasında Hz. Peygamber'in kardeşlik ve yardımcılığı teklifine tâlip olmuştu.

Hz. Peygamber'in akrabaları arasında Hz. Ali'yi kardeşi, vasîsi ve halîfesi ilan etmesi, Hz. Ali'ye Hâşimoğulları arasında saygınlık kazandırmıştır. Yaşının küçük olmasından dolayı o gün dikkate alınmamasına rağmen Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye değer verdiğini bu

---

[109]Şuara, 26/214.

[110]İbn İshâk, *Sîre*, s. 181; Taberî, *Târîh*, II, 132; Fığlalı, *İmam Ali*, s. 4. Hz. Peygamber, amcası Ebû Leheb'in her defasında kendisine ağır sözler söylemesinden dolayı tebliğini, Hz. Ali'ye hazırlattığı dördüncü dâvette yapabilmiştir. Bkz. İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 116.

[111]Taberi, *Târîh*, I, 542-543; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 586; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 116; Fığlalı, *İmam Ali*, s. 4.

sûretle göstermiştir. Zira bu toplantıda bulunanlardan bazıları orayı terk ederken Ebû Tâlib'e "*Kardeşinin oğlunun getirdiği dîne girersen oğlun sana emîr olacak*" diyerek onunla alay etmişlerdir.[112]

3. Hz. Fâtıma İle Evliliği

Hicret'in ikinci yılı Zilhicce ayında Hz. Peygamber, kızı Hz. Fâtıma'yı Hz. Ali ile evlendirerek onu kendisine damat edinmiştir.[113] Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber ile Hz. Hatice'nin en küçük çocuklarıdır. Hz. Fâtıma'nın çocukluk dönemi hakkında fazla bir mâlûmat bulunmamaktadır. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in kızı olması sebebiyle seçkin bir şahsiyete sâhiptir. Zira Hz. Peygamber'in gözetiminde, onun terbiyesinde yetişmiştir.[114]

Hz. Fâtıma'nın doğum tarihi hakkında farklı rivâyetler bulunmasına rağmen Belâzürî'de geçen bir habere ve İbn Sa'd'ın belirttiğine göre bi'setten beş yıl önce 605 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir.[115]

Doğumu ile ilgili haberi Belâzürî şöyle nakletmektedir: Hz. Abbâs, bir gün Hz. Ali'nin evine gitmiş ve o esnada Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın yaşları hakkında tartıştıklarını görmüştür. Hz. Abbâs bu tartışma üzerine onlara der ki: "Ey Ali! Sen Kureyşliler'in Kâbe'yi yeniden yapmalarından birkaç sene evvel, Fâtıma ise Kureyşlilerin Kâbe'yi yeniden inşa ettikleri yıl doğdu." Bu sıralarda Hz. Peygamber ise otuz beş yaşlarında idi.[116] Bu rivâyetlerden hareketle onun bi'setten beş yıl kadar evvel doğduğu doğru görülmektedir.

Hz. Fatıma on sekizli yaşlara geldiğinde Hz. Peygamber'den Hz. Fâtıma'yı ilk olarak Hz. Ebû Bekir, daha sonra da Hz. Ömer istemiş-

---

[112]Taberî, *Târîh*, I, 543; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 586; Fığlalı, *İmam Ali*, s. 3-4.
[113]Fığlalı, s. 11.
[114]İbn İshâk, *Sîre,* s. 272; Fığlalı, *İmam Ali*, s. 11.
[115]Belâzürî, *Ensâb* I, 403; İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 19.
[116]Belâzürî, *Ensâb*, I, 403.

lerdi. Fakat Hz. Peygamber ikisini de geri çevirerek "*Onun hakkında ilâhî hükmü bekliyorum*" buyurmuştur.[117]

Ensâr'dan bazıları ise akrabalık bağından dolayı Hz. Ali'yi, Hz. Fâtıma'yı istemesi konusunda teşvik etmişlerdir. Hz. Ali teşviklere rağmen Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi geri çevrilebileceği endişesi taşımıştır.[118] Fakat Hz. Ali, özellikle âzatlı bir câriyesinin kendisini bu konuda şu sözlerle yüreklendirdiğini anlatmıştır: "Fâtıma'yı Allah'ın Resûlünden isteyeceğim zaman âzatlı bir câriye bana 'Fâtıma'yı Allah'ın Resûlünden istemişler biliyor musun?' dedi. Ona bilmediğimi söyledim. Bunun üzerine Allah'ın Resûlünden Fâtıma'yı istemekten beni neyin alıkoyduğunu sorunca onunla evlenebilmek için hiçbir şeyimin olmadığını söyledim. Bunun üzerine o, eğer sen Allah'ın Resûlüne gidersen o seni Fâtıma ile evlendirir dedi. Âzatlı câriyemin beni ümitlendirmesi üzerine Allah Resûlünün yanına gittim ve huzurunda oturdum; fakat onun heybetinden ve celâlinden dolayı birşey diyemedim ve sustum. Resûlullâh bana niçin geldiğimi, birşeye ihtiyacım olup olmadığını sorunca da sustum. Ben susunca Resûl-i Ekrem 'Yoksa Fâtıma'yı istemeye mi geldin?' buyurunca "evet" dedim. Allah Resûlü "Yanında Fâtıma'yı sana helâl kılmak üzere verebileceğin birşey var mı?" diye sordu. Ben ise 'Hayır vallahi yok ey Allah'ın Resûlü!' dedim. Resûlullâh 'sana silah olarak verdiğim zırhı ne yaptın?' diye sordu. Ben de 'yanımdadır' dedim (nefsim kudret elinde olan Allah'a yemîn ederim ki o zırh, ancak dört yüz dirhem ederdi). Allah'ın Resûlü bunun üzerine 'zırhı Fâtıma'ya gönder ve onun karşılığında Fâtıma'yı helâl edin" buyurdu. Bu zırh Hz. Fâtıma'nın mehri olmuştu."[119] Başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma'ya Hz. Ali'nin onunla evlenmek istediğini söylemiş; Hz. Fâtı-

---

[117]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, IV, 50.
[118]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, IV, 51.
[119]İbn İshâk, *Sîre,* s. 274; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 309.

ma'nın susması üzerine Hz. Peygamber onu Hz. Ali'yle evlendirmişti.[120]

Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın düğünlerini bizzat Hz. Peygamber idare etmiştir. Düğünden önce Hz. Ali'ye " Ey Ali! Gelin düğün ziyâfeti ister" buyurmuştu. Düğün için orada bulunanlardan Sa'd b. Ebû Vakkās, "Ey Allah'ın Resûlü! Benim bir koçum var" diyerek ziyâfeti üzerine almıştı. Ensâr'dan bazıları ise biraz mısır getirerek bu ziyâfete katkıda bulunmuşlardı.[121] Düğün esnasında Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye ne kadar önem verdiğini belirtmek üzere kendisinden gıyâbında 'kardeşim' olarak bahsetmiştir.[122]

Düğünden sonra Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın yanına girerek Hz. Fâtıma'dan bir kap su istemiş, sudan bir avuç alarak onların başlarına ve üstlerine serperek "*Allah'ım! Sen onları ve soylarını kutlu kıl*" buyurarak onlara duâ etmişti.[123] Hz. Peygamber oradan ayrılırken Hz. Fâtıma ağlamaya başlamış, bunun üzerine Hz. Peygamber "Ey kızım! Neden ağlıyorsun? Seni sahâbe arasında İslâm'ı ilk kabul eden, ahlakça en iyilerinden olan ve Allah'ın ilminde en bilgili olan ile evlendirdim" buyurarak onu teskîn etmişti.[124] Hz. Peygamber, düğün esnasında kardeşim diye bahsettiği Hz. Ali'ye ne kadar değer verdiğini bu sözleriyle Hz. Fâtıma'ya da belirtmişti.

Hz. Ali'de Hz. Peygamber'in kendisine verdiği ehemmiyete ve duyduğu güvene son derece sâdık kalmış, evlilikleri boyunca hânelerine muhabbet ve sükûn hâkim olmuştu. Hatta Hz. Ali, annesi Fâtıma bint Esed'den, eşi Fâtıma'ya hürmet göstermesini ve ev dışı hizmetlerini ona gördürmemesini istemişti. O dönem Arap kültürüne aykırı

---

[120]İbn İshâk, *Sîre,* s. 274.

[121]Abdülhâlık Bakır, *Hz. Ali Dönemi*, Mehter Yayınları, Ankara 1991, s. 78-79.

[122]Gülgûn Uyar, *Ehl-i Beyt (İslâm Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı)*, İFAV Yayınları, İstanbul 2005, s. 49.

[123]Fığlalı, *İmam Ali,* s. 13.

[124]Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdullāh Muhibbüddîn et-Taberî (694/1295), *Zehâirü'l-ukbâ fî menâkıb-i zevi'l-kurbâ,* (nşr. Hüsâmeddîn el-Kudsî), Kahire 1937, s. 26-27.

olarak annesinden böyle bir istekde bulunması, Hz. Fâtıma'ya ne kadar sevgi ve hürmet beslediğini göstermektedir.[125] Hz. Ali ayrıca, çok eşliliğin yaygın olduğu bu dönemde Hz. Peygamber'in emâneti olan Hz. Fâtıma'dan başka bir kadınla evlenmemişti. Bir ara Ebû Cehil'in kızı Cüveyriye[126] ile evlenmesi teklif edilmişse de Hz. Ali bu teklifi geri çevirmiş ve Hz. Fâtıma'nın vefatına kadar da başka bir kadınla evlenmemişti.[127]

Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın evliliklerinden Hasan, Hüseyin ve Muhsin (Muhassin) adlarında üç tane oğulları, Ümmü Külsûm ve Zeyneb adında da iki tane kızları dünyaya gelmişti. Muhsin adlı oğulları küçük yaşta vefat etmişti.[128]

Hz. Peygamber, daha beş yaşlarından îtibâren himâyesine ve gözetimine aldığı Hz. Ali'yi biricik kızı Hz. Fâtıma ile evlendirmiş ve onu kendisine damat edinmişti. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber nezdindeki îtibârı daha da artmıştı. Hz. Peygamber'e damat olmasının yanında Hz. Peygamber'in nesli, Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin vasıtasıyla devam etmişti.[129]

C. Muâhât Bağı

Arapça "uhuvve" kökünden türeyen muâhât kelimesi sözlükte "Biriyle kardeş olmak, birisini kardeş edinmek" mânâlarına gelmektedir.[130] Hicret'ten yaklaşık yedi[131] ay sonra Hz. Peygamber, Mek-

---

[125]Ebû Ömer Cemalüddîn Yûsuf b. Abdullāh İbn Abdilber (463/1071), *el-İstiâb fî ma'rifeti'i-ashâb* (thk. Ali Muhammed Bicâvî), Beyrut 1992, IV, 374.

[126]Hz. Ali'ye böyle bir teklifin geldiğini işiten Hz. Peygamber, bu duruma karşı çıkarak "Allah Resûlünün kızı ile Allah'ın düşmanının kızı bir evde olamaz" buyurmuştur. Ayrıca bu teklifi tasvip etmediğini de Hz. Ali'ye belirtmiştir. Bkz. Alâaddîn Müderris, *en-Neseb ve'l-müsâhira beyne Ehli'l-beyt ve's-sahâbe,* Ürdün 2010, s. 314-315.

[127]İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 17-20; Fığlalı, *İmam Ali*, s. 13-14.

[128]İbn İshâk, *Sîre,* s. 284; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 292.

[129]Hz. Ali, Hz. Fâtıma'nın vefatından sonra birçok defa evlenmiş ve bu evliliklerden çok sayıda çocuğu dünyaya gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 17-20.

[130]Hüseyin Algül, "Muâhat", *DİA*, İstanbul 2012, XXX, 308.

ke'den Medîne'ye Hicret eden muhâcirler ile Medîneli ensâr arasında dayanışma ve muhabbeti artırmak için kardeşlik te'sîs etmişti.[132]

Hz. Peygamber kardeşilik akdini gerçekleştirmek üzere ensâr ve muhâcirlerden kırk beşer kişiyi Enes b. Mâlik'in evinde toplamıştı.[133] Bu toplantıda bulunanlara 'kardeş olunuz' buyurarak aralarında kardeşlik akdini gerçekleştirmişti.[134]

Hz. Peygamber bu toplantıda bulunanlara 'kardeş olunuz' buyurduktan sonra Hz. Ali'nin elini tutarak "Ali benim kardeşimdir" açıklamasında bulunmuştu.[135] İbn Hişâm bu akdi şöyle aktarmaktadır: "Resûlullâh, peygamberlerin seyyidi, muttakîlerin imâmı, âlemlerin Rabbi Allah'ın Resûlü idi ki kullardan hiçbiri ona denk değildi ve Ali b. Ebû Tâlib onun kardeşi idi."[136] Farklı bir rivâyette ise şöyle anlatılır: "Muâhât esnasında Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi hiç kimse ile kardeş yapmamıştı. Bunun üzerine Hz. Ali gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ashâbını birbirine kardeş yaptın; fakat beni kimse ile kardeş yapmadın. Şayet bana kızdın ise kusurum nedir ve bunun hikmeti ne ola?' diyerek suâl etmişti. Hz. Peygamber, 'Beni hak ile gönderene and olsun ki, seni kendim için geciktirdim. Senin benim yanımdaki konumun Mûsâ'nın yanında Hârûn'un durumu gibidir; ancak benden sonra peygamber gelmeyecektir. Sen benim kardeşimsin'[137] cevabını vermişti.

Hz. Ali'nin muâhât esnasında Hz. Peygamber tarafından kardeş olarak ilân edilmesi çok önemlidir. Daha önce de belirtmeye çalıştı-

---

[131]Fığlalı, beş ay olarak belirtmektedir. Bkz: Fığlalı, *İmam Ali*, s. 7.
[132]İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 227.
[133]İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 554-555.
[134]İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 106; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 20-21; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 560.
[135]İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* I, 106; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239-240; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 226.
[136]İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* I, 106.
[137]Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân (354/965), *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ*, (thk. Saîd Kerîm), Beyrut 1987, s. 80.

ğımız üzere Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olmasından dolayı aralarında kan bağı mevcuttu. Ayrıca 5 yaşlarından îtibâren de onun himâyesinde ve gözetiminde büyümüştü. Hz. Peygamber onu kardeşi ilân ederek bu değeri daha da artırmıştı. Zira Hz. Ali bu durum karşısında son derece duygulanmış ve ben Allah'ın kulu, Resûlullâh'ın kardeşiyim diyerek sevinç gözyaşları dökmüştü.[138]

Muâhât konusunda üç hususa dikkat çekmemiz gerekmektedir. Birinci husus; muâhât, Ensâr ve Muhâcir arasında gerçekleştirilen bir akitleşme iken Hz. Peygamber'in de Hz. Ali'nin de muhâcir konumunda olmalarıdır. Bu açıdan bakıldığında, kardeşlik akdinin Ensâr ve Muhâcir arasındaki muhabbeti, bağlılığı artırmak için gerçekleştirildiği düşünülecek olursa Hz. Peygamber'in kendisini bir sahâbî ile veya bir muhâciri başka bir muhâcir ile kardeş yapmasının anlamlı olmadığı; dolayısıyla Hz. Peygamber ile Hz. Ali'nin kardeşlik akdi haberinin sahîh olmadığı yönünde görüşler de mevcuttur.[139] Fakat Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi başka bir sahâbî ile değil de bizzat kendisi ile kardeş yapmayı uygun görmüş olması, muhtemeldir ki aralarında neseben mevcut bağın mânevî uhuvvet noktasındaki kuvvetini de göstermeye mâtûftur.

İkinci husus; kardeşleştirilenlerin, Enfâl sûresinin 72. âyetine göre, tıpkı aynı ana-babadan dünyaya gelen kardeşler gibi birbirlerine mirasçı kılınmalarıdır. Bu uygulama Bedir Savaşı sonrasında el-Enfâl 8/75. âyetin nüzûlü ile sona ermişti. Muâhâtın miras hukuku dışında kalan hükümleri ise devam etmişti. Bu durumda Hz. Peygamber ile Hz. Ali arasında kuzen olmak noktasında hâlihazırda mevcut olan neseb bağının, hukûkî sonuçları olan bir başka bağın daha ihdâs edilmesiyle pekiştiği görülmektedir.

---

[138]Fığlalı, *İmam Ali*, s. 7.
[139]İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 562.

Üçünce husus ise Hz. Peygamber'in Medîne'de ensâr ile muhâcirler arasında kardeşlik te'sîs ederken, Hicret öncesinde de Mekke'de Müslümanlar arasında kardeşlik te'sîs etmiş olmasıdır. Mekke döneminde birçok eziyete, baskı ve sıkıntıya mâruz kalan Müslümanlar arasında dayanışmayı artırmak isteyen Hz. Peygamber, bu dönemde de bir kardeşleştirme gerçekleştirmişti. Bu kardeşleştirmede de Hz. Peygamber kendisine kardeş olarak Hz. Ali'yi seçmiştir.[140]

Bu iki akitte de Hz. Peygamber tarafından kardeş kabul edilmesi Hz. Ali için mümtâz bir pâye olurken sahâbe nezdinde de onun özel bir yer edinmesine vesile olmuştur.[141]

D. Ehl-i Beyt'in Bir Unsuru Olarak Üstlendiği Vazifeler

1. Hicret Gecesi Hz. Peygamber'in Yatağında Yatması

Hz. Peygamber, Mekkeli müşriklerin giderek artan eziyetleri karşısında Müslümanlara Mekke'den Medîne'ye Hicret izni vermiştir. Bu iznin ardından Müslümanlar küçük gruplar hâlinde Mekke'yi terk ederek Medîne'ye Hicret etmişlerdi. Mekke'de ise sadece Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali ile aileleri, Hicret'e güç yetiremeyenler ve Hicret etmesi müşrikler tarafından engellenen Müslümanlar kalmıştı.[142]

Hicret olayı Mekkeli müşrikleri endişeye sevk etmişti. Zira Müslümanların Medîne'ye hicretlerini durduramamışlardı. Fakat Hz. Peygamber'in henüz Mekke'de bulunması ve hicret etmemiş olması müşrikleri ona karşı bir tertip düzenlemek üzere harekete geçirmişti. Zira onun da Mekke'den ayrılıp Medîne'ye hicret etmesi, onları ger-

---

[140] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 588; Uyar, s. 49.

[141] Hz. Peygamber'e "En yakın akrabanı uyar" âyeti nâzil olunca, Hz. Ali'ye hazırlatıp akrabalarını dâvet ettiği yemekte, Hz. Peygamber onu kardeşi ve vârisi ilan etmişti. O dönemde henüz on yaşlarında bir çocuk olmasından dolayı pek dikkate alınmamış gibi görünse de Hz. Peygamber bu akitler esnasında onun geçerliliğini belirtmiştir.

[142] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 193; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 3; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 205.

çekten zor durumda bırakabilirdi. Böyle bir zamanda içinde bulundukları şartları ve ne yapmaları gerektiğini görüşmek üzere Darü'n-nedve'de[143] toplanmışlardı. Toplantıya Mekke'nin her kabîlesinden lider kişiler katılmışlardı.[144] İbn Hişâm ve İbnü'l-Esîr'de nakledildiğine göre bu toplantıya Şeytan da Necidli bir şeyh kılığında katılmıştı.[145] Toplantıya katılanların bazıları Hz. Peygamber'i Mekke'den çıkarmayı teklif etmiş, bazıları ise onu, ölümüne kadar hapsetmeyi teklif etmişlerdi. Onların arasına Necidli bir şeyh kılığında katılan Şeytan ise bu tekliflerin hepsine karşı çıkarak şu görüşü ileri sürmüştür: "*Bu teklifiniz geçerli değildir, zira onun konuşmaları ve getirdiği Kur'ân ile insanları nasıl etkilediğini biliyorsunuz. Eğer onu serbest bırakırsanız ve o herhangi bir kabîleye katılırsa onları etkiler ve size karşı hücum edebilir. Eğer size karşı zafer kazanırsa sizi istediği gibi cezalandırır. Bundan dolayı bu isabetli bir görüş değildir.*" Aynı şahıs, taraftarlarının onu kaçırabileceği endişesiyle onun hapsedilmesi görüşüne de karşı çıkmıştı.[146] Bu bilgi bizce doğru olmasa gerektir. Zira bu mesele Mekke'nin iç meselesi idi. Toplantıya Kureyş kabile büyükleri katılmıştı. Necidli bir Şeyh kılığında Şeytan'ın burada hazır bulunması Mekke ileri gelenleri tarafından kabule şayan görülmemektedir.

Toplantıda bütün önerileri dinleyen Ebû Cehil ise tek çözümün Hz. Peygamber'i öldürmek olduğunu söylemişti. Hz. Peygamber'in kabîlesinin kan davası gütmemesi için de her kabîleden güçlü ve soylu birer genç seçilmesini ve gençlerin keskin kılıçlarla kuşanarak desteklenmesini teklif etmişti. Hz. Peygamber'in etrafı sarıldığı esnada içlerinden biri vurup onu öldürecekti. Böylece bütün kabîleler

---

[143]Kureyş kabîlesinin, Kusay b. Kilâb tarafından yaptırılan ve önemli meselelerin görüşülüp karara bağlandığı toplantı yeri.

[144]Taberî, *Târîh*, II, 566.

[145]İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 88; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 3.

[146]Raşit Küçük–İsmail Yiğit, *Hz. Muhammed (Siyer-i Nebî),* Kayıhan Yayınları, İstanbul 2006, s. 43-44.

onun kanını dökmekte müştereken mes'ûl oldukları için Benî Abdimenâf, bütün kabîlelere onun kanı için savaş açmaya güç yetiremeyecek ve kan diyetine râzı olacaktı.[147] Orada bulunanlar onun bu görüşünü isabetli bularak kabul ettiler. Onların bu tuzakları Kur'ân-ı Kerîm'de de açıkça ifâde edilmektedir.[148] İşte böyle bir durumda Allah Teâlâ, Cebrâil vasıtasıyla bu durumu Hz. Peygamber'e bildirmiş ve ona her gece üzerinde istirahat ettiği döşeğinde uyumamasını bildirmiştir.[149]

Konumuz îtibâriyle ele alacağımız asıl durum burada başlamaktadır. Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunacak olan grup onun evinin etrafında toplanınca onları yanıltmak ve zaman kazanmak amacıyla Hz. Peygamber, döşeğine Hz. Ali'yi yatırmıştı.[150] Gece karanlık çöktüğünde evini gözetleyen ve suikast için bekleyen müşrikleri gören Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye, "Bu gece döşeğimde sen uyu ve üzerine benim Hadramevt işi yeşil bürdemi ört; şüphesiz onlar sana birşey yapamayacak ve onlardan sana bir kötülük gelmeyecek" buyurmuştu.[151]

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in bu emrini yerine getirmiş, müşrikleri yanıltmak üzere onun döşeğinde, bizzat onun uyuduğu şekle bürünerek uyumuştu. Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi yatırdıktan sonra müşriklerin arasından Yâsîn sûresini okuyarak Hz. Ebû Bekir'in evine doğru gitmişti.[152] Hz. Peygamber'in evde uyuduğunu zanneden suikastçılar ise dışarıda onu beklemekte idiler. Planlarından kimsenin haberi olmadığı için de, Hz. Peygamber'in içeride olmadığı ve onun yerini

---

[147]İbn Sa'd, *Tabakât,* I, 194; Taberî, *Târîh*, II, 566-567; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 3-4.
[148]Enfal 8/30.
[149]İbn Sa'd, *Tabakât,* I, 194; Taberî, *Târîh*, II, 567; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil,* II, 4.
[150]Uyar, *Ehl-i Beyt*, s. 45.
[151]İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* II, 89-90; Taberî, II, 567; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 4.
[152]Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'in evine gitmeden önce, kendisinde bulunan emânetleri de sâhiplerine ulaştırmak üzere Hz. Ali'ye teslim etmiştir. Konumuz îtibâriyle ayrı başlık altında bu konuya değineceğimiz için bu kısmı burada ele almadık.

bir başkasının almış olabileceği konusunda bir şüphe içinde değillerdi. Müşriklerin sıkı sıkıya bağlı oldukları geleneklerinden olan bir kaideye göre bir kimseyi evinde öldürmek büyük bir ayıp sayılmaktaydı. Bundan dolayı suikatçılar, Hz. Peygamber'e evinde hücum etmemişler ve dışarı çıkmasını beklemişlerdi.[153]

Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e vekâlet ettiği ilk husus Hz. Peygamber'in yatağına yatmış olmasıdır. Hz. Peygamber, hicret etmeden önce kendisine suikast girişiminde bulunacak grubu yanıltmak üzere Ehl-i beyt'inden, amcasının oğlu, kardeşi kıldığı, kendi evinde ve elinde büyüttüğü Hz. Ali'yi kendi döşeğine yatırarak, sonu belki de ölümle sonuçlanacak bu vazîfeyi ona tevdî etmişti.

Böyle bir durumda Hz. Peygamber'miş gibi onun döşeğine yatacak ve orada yatan bizzat oymuş izlenimini verecek yegâne kişi Hz. Ali idi. Bu sebeple Hz. Peygamber onu yatağına yatırmıştı. Hz. Ali ise Hz. Peygamber'in emrini hiç tereddüt etmeden yerine getirmişti. Hz. Peygamber'in bu gece döşeğimde sen uyu, şüphesiz onlardan sana herhangi bir kötülük gelemez emrini alan Hz. Ali, o geceyi -ki öldürülmeyi de göze almış olarak- onun örtüsüne bürünerek geçirmişti.

Burada dikkat edeceğimiz bir başka husus Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in uyuduğu gibi uyumasıdır. Yukarıda da temas etmeye çalıştığımız gibi Hz. Peygamber'in gözetiminde ve himâyesinde büyümüş, hatta çocukluğunda onunla aynı döşekte yatma şerefine nâil olmuş Hz. Ali'nin onun nasıl yattığını bilmemesi düşünülemezdi ki Hz. Peygamber'in uyuduğu şekli tatbik ederek suikastçılara Hz. Peygamber'in içeride olduğu izlenimini vermişti.

Çalışmamızın daha iyi anlaşılması için Hz. Peygamber, bu görevi başka bir sahâbîye neden tevdî etmedi, şeklinde bir soruya ise şöyle cevap verebiliriz:

---

[153]Ali Hikmet Berki-Osman Keskioğlu, *Hâtemü'l-Enbiyâ* (Hz. Muhammed ve Hayatı), Ankara 1997, TDV Yayınları, s. 188.

“Hz. Peygamber, Müslümanların lideri durumundaydı ve Araplar’da bir kabîle liderini veya bir kabîle şeyhini ancak onun kanından ve onun tarafından görevlendirilen biri temsîl edebilirdi.[154] Hicret esnasında Hz. Peygamber’i de onun kanından birinin temsîl etmesi gerekiyordu. Bu sebeple Hz. Peygamber, Müslümanların önde gelenlerinden birini bu vazîfe ile görevlendirseydi -ki birçokları o esnada hicret etmiş bulunmaktaydı- Arap geleneğine uymamış olacaktı. Müslümanların önde gelenlerinden olan Hz. Ebû Bekir de Hz. Peygamber’e hicret esnasında yol arkadaşlığı yapmıştı. Hz. Peygamber bu vazîfeyi ona teslim etseydi -ki onun bu vazîfeyi yerine getirmesinde şüphe olmazdı; fakat Hz. Peygamber ile bir kan bağı bulunmaması gelenek açısından uygun olmazdı. Hz. Peygamber’in kabîlesi olan Hâşimoğulları’ndan da birçokları henüz Müslüman olmamışlardı. Kanaatimize göre Hz. Peygamber’i temsîl noktasında üç isme dikkat çekmemiz gerekmektedir. Bunlar: Hz. Peygamber’in amcaları Hz. Hamza ve Abbâs ile amcaoğlu Hz. Ali’dir. Hz. Hamza, o esnada hicret etmiş olduğundan bu vazîfeyi yapması mümkün görünmemekteydi. Aynı şekilde Abbâs ise henüz Müslüman olmamıştı. Geriye bu işi yapabilecek tek kişi Hz. Ali kalmaktaydı. Hz. Peygamber de bu vazîfeyi ona teslim etmişti.

Temsîl görevi bakımından dikkat etmemiz gereken başka bir husus ise Hz. Peygamber’in Hz. Ali’yi döşeğine yatırırken kendi bürdesini onun üzerine örtmüş olmasıdır. Temsîl vasfının en belirgin özelliği temsîl edilenin eksiksiz ve tam olarak temsîl edilmesidir.[155] Kılık-kıyafet ve giyimin de insanların üzerindeki etkisi tartışılmazdır. Hz. Peygamber, Hz. Ali’nin onu tam olarak temsîl edebilmesi ve onun kendisi olduğu izlenimini verebilmesi için ona Hadramevt işi yeşil[156]

---

[154]Sarıçam, *Hz. Ali’nin Hayatı ve Şahsiyeti*, s. 22.
[155]İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 336.
[156]İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 4; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 89-90; Taberî, *Târîh*, II, 568. Kaynakların ekserisi Hz. Peygamber’in bu bürdesinin rengini yeşil olarak

bürdesini giydirmişti. Hz. Peygamber'in böyle yapması göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Eğer Hz. Peygamber böyle yapmamış olsaydı, Hz. Ali'nin temsîl vazîfesini tam olarak yapabilmesi mümkün olmayacaktı. Böyle olması da Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunacak olan grubu şüpheye düşürebilirdi. Hz. Peygamber, bürdesini ona giydirerek onun temsîl vazîfesini hakkıyla yapabilmesini sağlamıştır.

Hz. Ali, yatağına yatarak Hz. Peygamber'i canı pahasına orada temsîl etmişti. Öyle ki o gece Hz. Peygamber'e suikast için bekleyenler, içeride Hz. Peygamber'in olmadığına dair en ufak bir şüphe dahî duymamışlardı. Onlar, Hz. Peygamber'in bürdesine sarılmış şekilde uyuyanın Hz. Ali olduğunu fark edememişlerdi. Suikastçılar, ancak sabaha karşı Hz. Ali'nin döşekten kalkması sonucu onu görüp tanımışlar, böylece Hz. Peygamber'in Mekke'yi terk ettiğini anlamışlardı. Suikastçılar, Hz. Ali'yi kuşatmış, ona saldırmışlar ve onu esir almışlardı. Hz. Peygamber'in nerede olduğu yönünde onu sorgulamalarına rağmen Hz. Ali'nin onlara bilmiyorum şeklinde cevap verdiğini görmekteyiz. Tabii ki bu durum müşriklerin hiç hoşuna gitmemiş ve Hz. Ali'ye eziyet etmişlerdi. Hz. Ali, eziyetlere rağmen Hz. Peygamber'i koruma noktasında taviz vermeyerek onlara Hz. Peygamber hakkında hiçbir şey söylememişti.[157] O, müşriklerin eziyetleri altında bile üzerindeki görevi küçük de olsa sekteye uğratabilecek bir duruma düşmemiş, vazîfesini sadâkatle yerine getirmişti. Hz. Ali'nin muhtemel bir hatası Hz. Peygamber'i sıkıntıya düşürebilir, hatta hayatını tehlikeye bile düşürebilirdi. Onun, Hz. Peygamber'e tam mânâsıyla siper olması ve görevini yerine getirmesiyle Hz. Peygamber, hicret yolculuğuna güven içerisinde çıkabilmişti.

---

vermekte iken İbn Sâ'd ve İbn Hibbân bu bürdenin rengini kırmızı olarak vermektedir. Bkz. İbn Sâ'd, *Tabakât*, I, 194; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebebiyye*, s. 66.

[157] Taberî, *Târîh*, II, 568; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 5; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 210.

Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'yi görevlendirmesi hususunu gerek Arap kültüründeki anlayış gerek Hz. Peygamber'i tam mânâsıyla tanıma ve temsîl görevinin tam olarak yapılabilmesi açısından değerlendirdiğimizde Hz. Ali'nin buradaki vazîfesinin Hz. Peygamber'i temsîl olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

2. Hz. Fâtıma'ya Hicret'te Eşlik Etmesi

Hz. Peygamber, Medîne'ye Hicret yolculuğuna başladığında Mekke'de hicrete güç yetiremeyen ve engellenen Müslümanlar ile Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma da bulunuyordu.[158] Emânetleri sâhiplerine teslim etmek üzere Mekke'de üç gün[159] kalan Hz. Ali, görevini yerine getirdikten sonra yola çıkmaya hazırlandı. Yanına annesi Fâtıma bint Esed, Hz. Fâtıma ve hicrete tek başlarına güç yetiremeyen diğer Müslümanlar'ı alarak yola çıkmıştı.[160]

Burada çalışmamızı ilgilendiren kısım Hz. Ali'nin hicreti esnasında yanında Hz. Fâtıma'nın da bulunmasıdır. Dolayısıyla Hz. Fâtıma da Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye emânetidir. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber ile birlikte hicret edememiş ve geride kalmıştı. Onun da bir an evvel Medîne'ye hicret etmesi gerekiyordu ki, o günün şartlarında bunu yalnız başına veya herhangi bir Müslüman veya Müslüman bir grupla yapması mümkün değildi. Bi'setten beş yıl önce doğan Hz. Fâtıma hicret esnasında 17-18 yaşlarında[161] idi. Başka bir Müslüman grupla hicret etmesi hâlinde bu müşrikler tarafından Hz. Peygamber'e karşı olumsuz bir şekilde kullanılabilirdi. Ayrıca o yaşlarda bir kızın Mekke ile Medîne arasını yalnız başına kat etmesi de mümkün değildi. Yollar zorlu idi ve güvenli değildi. Hz. Peygamber, onu Hz. Ali'ye emânet etmişti. Hz. Ali, burada Hz. Peygamber'in Ehl-i

[158] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 226; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 445.
[159] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 22.
[160] Fığlalı, *İmam Ali*, s. 6; Uyar, *Ehl-i Beyt*, s. 45.
[161] Belâzürî, *Ensâb*, I, 403; İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 19.

beyt'inden bir fert olarak onu temsîlen bu vazîfeyi üstlenmiştir. Bu seferde bizzat onun emâneti Hz. Fâtıma'yı yanına almış ve diğer yanında bulunanlar ile yola çıkmıştı. Geceleri yürüyerek ve gündüzleri gizlenerek yola devam etmişlerdi. Hz. Peygamber ise Medîne'ye yaklaşık bir saatlik mesafede Kuba denilen bölgede Amr b. Avfoğulları'ndan Gülsüm b. Hidm'in evine yerleşmişti.[162] Hz. Ali, beraberindekiler ile birlikte burada Hz. Peygamber'e yetişmişti.[163]

Hz. Ali hicret esnasında büyük sıkıntılara maruz kalmasına rağmen yılmamış ve Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'inin bir ferdi olarak kendisine tevdî ettiği bütün vazîfeleri layıkıyla yerine getirmişti. Öyle ki onun geldiğini duyan Hz. Peygamber "Bana Ali'yi çağırın" dediğinde yürümeye gücünün olmadığı söylenmişti. Yürümekten ayakları yarılmıştı. Hz. Peygamber onun hâlini görünce ona sarılarak sevgisini göstermişti.[164] Hz. Ali, hicret esnasındaki son vazîfesinde de Hz. Fâtıma'yı, Hz. Peygamber'e teslim ederek görevini yerine getirmişti.

İki başlık altında işlemeye çalıştığımız Hicret kısmında Hz. Peygamber ile Hz. Ali arasında vekâleten temsîl durumunu vekâletin, "Bir kimsenin bizzat kendisinin yapabileceği bir işi veya hukukî işlemi yapabilme yetkisini bir başkasına vermesidir"[165] tanımı üzerinden vermeye çalıştık. Hz. Ali'nin bu hususta belirtilen bütün vasıflara sâhip olarak ve emânet sorumluluğunu bilerek görevini yerine getirdiğini ifade etmeye çalıştık.

3. Zi'l-kurbâ Hissesini Tevzî Etmesi

Hz. Peygamber hayatı boyunca ailesinin geçimini ve ihtiyaçlarını kendi eliyle yerine getirmiştir. Bizzat kendi emeği ile ailesinin geçimi-

162İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 67; Ahmet Önkal, "Hicret", *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 461.
163İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 22; Taberî, *Târîh*, I, 571; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 7.
164İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 7.
165Fikret Karaman, *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, s. 688; Aybakan, "Vekâlet", *DİA*, XLIII, s. 1-6.

ni o dönemin meşru kazanç yolları ile -ki ticaret en yaygın olanı idi- sağlamaya çalışmıştır. Medîne döneminden îtibâren bu gelirinin yanında Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilen[166] ve doğrudan Hz. Peygamber'e ve onun ailesine tahsis edilen maddî gelirler de söz konusu olmuştur. Bu gelirlerin de tasarrufunu elinde bulunduran Hz. Peygamber, ailesi arasında bu gelirin taksim edilmesini kendisi sağlamıştır. Aile fertlerinin maddî-mânevî durumları ile ilgilenmek, geçimlerini ve iâşelerini temin etmek, bu gelirlerden onlar için tasarrufta bulunmak noktasında Hz. Peygamber bir nakîb/önder olarak hareket etmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber, İslâm toplumunun önderi olduğu gibi Ehl-i Beyt'inin de her türlü ihtiyacını ve sorumluluğunu yerine getiren bir nakîb olarak hareket etmiştir. Müslümanların her alanda örnek aldığı Hz. Peygamber, nakîblik noktasında da onların ilk örneği olmuştur.[167]

Hz. Peygamber döneminde zi'l-kurbâ adlı bu hisse ile alakalı dikkat çekilmesi gereken husus, zi'l-kurbâ hissesinin ilgili kimselere kim tarafından dağıtıldığıdır. Burada da karşımıza Hz. Ali çıkmaktadır. İleride başkalarının bu konuda kendilerine muhâlefet etmelerini engellemek için humustaki bu haklarını dağıtmak üzere Hz. Ali, kendisinin memur tâyin edilmesini Hz. Peygamber'den talep etmiştir. Hz. Peygamber, onun bu talebini kabul etmiş ve onu zi'l-kurbâ hissesinin dağıtımıyla görevlendirmiştir. Hz. Ali vazîfeye Hz. Peygamber'in sağlığında devam ettiği gibi Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in halîfeliklerinde de devam etmişti. Fakat Hz. Ömer'in halîfeliğinin son yıllarında devlet gelirlerinin iyice artmasından dolayı o sene Müslümanların ihtiyacı var diyerek halîfe tarafından ödenen payı o sene için geri vermişti. Bu hususta şu bilgi bizim için önemlidir. Hz. Ali bu payı o sene Hz. Ömer ile görüşüp iade ettikten sonra amcası Abbâs, Hz. Ali'ye "*Kıyamete kadar bir daha bize verilmeyecek olan birşeyi, bu*

[166]Enfâl 8/41; Haşr 59/6, 7.
[167]Uyar, *Ehl-i Beyt'in İzinde Nakîblik*, s. 104.

sabah bize haram kıldın" demişti.[168] Belirtilen rivâyet özellikle Hz. Ali'nin zi'l-kurbâ hissesinin dağıtımı ile görevlendirilmesi açısından önemlidir. Zira o hisseyi iâde ederken zi'l-kurbâ grubuna dâhil olanlardan amcası Abbas haricinde herhangi bir kimsenin ona bu konuda itirazda bulunduğunu görmemekteyiz. Hz. Ali ve amcası Abbâs arasındaki ifâdeye göre Abbâs ailesi de Ehl-i beyt kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir.

Hz. Ali görevini Hz. Peygamber zamanında yerine getirdiği gibi Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer zamanında da yine ailenin gelirlerini o dağıtmıştır. Zi'l-kurbâ hissesinin idaresi daha sonraları da Hz. Ali'de kalmış ve ondan da vârislerine geçmiştir. Bu zaman zarfında Hz. Ali için nakîb ünvanı kullanılmamaktadır; ancak onun bilfiil nakîb vasfıyla hareket ettiği açıktır.[169] Böylece zi'l-kurbâ hissesinin tevzîi Hz. Ali'nin Ehl-i beyt dâhilinde Hz. Peygamber'in vekîli olarak üstlendiği bir sorumluluk olmaktadır.

4. Hz. Peygamber'e Vekâleten Kurbanlarını Kesmesi

Hz. Peygamber, Hicret'in 10. yılı Zilkāde ayında Hac etmek üzere hazırlanmış ve kendisiyle birlikte Hac etmek için Medînelilere emir vermiş, ayrıca Medîne dışından Hac etmek üzere Mekke'ye hareket edeceklerin de Medîne'de toplanmalarını ilan ettirmişti.[170] Hz. Peygamber Hac esnasında kurban edilmek üzere 100 civarında deveyi yanında götürmüştü.[171] Bu develer içerisinde Hz. Ali'nin Yemen'den gelirken getirdiği zekât develerinin de olduğu belirtilmektedir.[172]

---

[168]Uyar, *Ehl-i Beyt*, s. 469.
[169]Uyar, *Ehl-i Beyt'in İzinde Nakîblik*, s. 104-108.
[170]İbn İshâk, *Sîre*, s. 667; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 180; Vâkıdî, *Megâzî*, II, 452; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 157.
[171]Vâkıdî, *Megâzî*, II, 454; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 160.
[172]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, X, 219.

Çalışmamız îtibâri ile Hz. Peygamber'in Hac yolculuğunu ve ibâdet kısmını tamamıyla ele alamamaktayız.[173]

Hz. Peygamber, Hac görevini yerine getirmek üzere Medîne'den hareket ettiği esnada Hz. Ali Yemen'de görevli idi ve Hz. Peygamber'in emriyle Hac esnasında ona yetişmek üzere yola çıkmıştı.[174] Hac esnasında Hz. Peygamber'e yetişen Hz. Ali, Hacc'a niyetlenmişti.[175] Hz. Peygamber de Hz. Ali'yi yanına alarak Hac ibâdetine devam etmiş ve bu esnada Hz. Ali'ye yanında kurbanlığının bulunup bulunmadığını sormuştu. Hz. Ali, "*Hayır Ey Allah'ın Resûlü*!" cevabını verince Hz. Peygamber onu kendi kurbanına ortak etmişti. Haccın sonunda kurban kesme safhasında ise Hz. Peygamber, sayıları 100 civarında olan kurbanlıklarını kesim alanına getirmiş ve ömür yıllarının sayısı kadar deveyi kendisi keserek kurban etmişti. Daha sonra bıçağı Hz. Ali'ye vererek geri kalan kurbanları kesme görevini ona vermişti. Hz. Ali de Hz. Peygamber'in kendisine verdiği bu görevi yerine getirerek onun vekâletiyle kalan kurbanları kesmişti.[176] Boğazlama işlemi bittikten sonra ise Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye her kurbanlık deveden bir parça almasını ve bu etlerin pişirilmesini emretmiş, pişirilen bu parçalardan Hz. Ali ile birlikte yemişti.[177] Ayrıca Hz. Peygamber, kurbanların kalan etlerini ve derilerini dağıtmakla da Hz. Ali'yi görevlendirmişti.[178]

Kurban sâhibi, kurbanını kendisinin kesebileceği gibi vekâletle bir başkasına da kestirebilir.[179] Hz. Peygamber Hac esnasında bir sahâbîsine bu görevi verebilecek durumda iken Hz. Ali'yi vekîl tâyin

---

[173]Geniş bilgi için bkz. İbn İshâk, *Sîre*, s. 667-672; Vâkıdî, *Megâzî*, II, 452-472.
[174]İbn İshâk, *Sîre*, s. 668; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 181.
[175]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, 290.
[176]İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 430.
[177]Vâkıdî, *Megâzî*, II, 466.
[178]Vâkıdî, *Megâzî*, II, 466.
[179]H. Yunus Apaydın ve diğerleri, *Diyanet İslâm İlmihali*, TDV Yayınları, Ankara 2007, II, 8.

etmişti. Böylece Hz. Peygamber de farklı farklı bölgelerden onunla birlikte Hac yapmak üzere gelen Müslümanlarla daha yakından ilgilenebilmişti.

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in bu dünyadan irtihâl eylemesinden sonra da onun adına kurban kesmeye devam etmiştir. Kendisi her sene iki tane kurban kesmiş ve kendisine sebebini soranlara "*Birisini kendim için diğerini ise Allah Resûlü için kesiyorum. Zira o, bunu bana vasiyet etti. Ben de ölünceye kadar buna devam edeceğim*" demiştir.[180]

5. Hz. Peygamber'i Techîz ve Tekfîn Etmesi

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in yaklaşık on üç gün[181] süren ve sonunda dâr-ı Bekā'ya göç ettiği hastalığı esnasında da yanında olmuş, onun ihtiyaçlarını gidermeye ve ona yardımcı olmaya çalışmıştır. Hz. Peygamber'in hastalığının iyice arttığı, yürüyemeyecek duruma geldiği günlerde ise amcası Abbâs ile birlikte Hz. Peygamber'in kollarına girerek onu Hz. Âişe'nin odasına taşımışlardı.[182] Hz. Ali, burada da Hz. Peygamber'in hizmetini görmüş, Ehl-i beyt'inden olması sebebiyle de bu hizmetleri bizzat vazîfesi olarak deruhte etmişti.

Burada hastalık safahâtını bütünüyle ele almamakla birlikte Hz. Peygamber'in cenazesi ile ilgilenmesini ve techîz ve tekfîn etmesini ele almaya çalışacağız.

Hz. Ali ilk olarak Hz. Peygamber'in cenazesini yıkamıştı. Hz. Abbâs ve oğlu Fazl b. Abbâs ona Hz. Peygamber' in nâşını çevirerek, Üsame b. Zeyd ve Hz. Peygamber'in azatlısı Şükran ise ona su döke-

---

[180]Ebû Dâvud es-Sicistâni, Süleyman b. Eş'as b. İshâk (275/889), *es-Sünen,* (nşr. Ahmed Sa'd Ali), Kahire 1938, "Edâhî", III, 156; Tirmizî, "Edâhî" III, 163.

[181]Küçük, *Hz. Muhammed (Siyer-i Nebî),* s. 313.

[182]İbn İshâk, *Sîre,* s. 706; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* IV, 221; Taberî, *Târîh,* II, 226; İbn Kesîr, *es-Sîre,* s. 667.

rek yardımcı olmuşlardı.[183] Yıkama bittikten sonra da Hz. Ali, Hz. Peygamber'i amcası Hz. Abbâs, Hz. Abbas'ın oğlu Fazl b. Abbâs ve Üsame b. Zeyd'in yardımıyla kefenlemişti. Son olarak Hz. Peygamber'i kabre indirmişti.[184] Hayatı boyunca Hz. Peygamber'den ayrı kalmamaya özen gösteren Hz. Ali, Hz. Peygamber'in hastalığından Dâr-ı Bekā'ya göçmesine kadar onun hizmetinden ayrılmamıştı.

---

[183]Taberî, *Târîh*, II, 238; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 195.
[184]Taberî, *Târîh*, II, 239; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 195.

— İKİNCİ BÖLÜM —

HZ. ALİ’NİN İDÂRÎ, KAZÂÎ VE ASKERÎ VEKÂLETİ

Gelenek ve kültürlerine son derece bağlı olan Araplar, bu yönlerini hep ön planda tutmuş ve buna uygun yaşamaya çalışmışlardır. Araplar'ın bu yönünü iyi bilen Hz. Peygamber, birçok uygulamada bu durumu göz önünde bulundurmuş ve örfe de riâyet etmiştir. Müslümanlar'ın peygamberi olan Resûl-i Ekrem, özellikle kabile liderliği ve kabile liderinin vazifeleri noktasında Arap geleneklerine de dikkat etmiş ve kendi yerine görevlendirme yaparken Araplar'ın bu husustaki uygulamalarını dikkate almıştır. Çalışmamızın ikinci bölümde Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi kendi yerine vekil tâyin ettiği hususlar incelenmeye çalışılacaktır.

A. Hz. Ali'nin İdârî Vekâleti

1. Ahid ve Antlaşmaların Îfasında Vekâleti

1.1. Hicret Esnasında Emânetleri Teslîmi

Güven duygusu ve güvenilir kişi olarak bilinip tanınmak toplum içerisinde önemli ve îtibarlı bir konuma sâhip olmak anlamına gelir. İnsanlar, toplum arasında güven duygusu veren şahsiyetlere değer vermişler ve saygı göstermişlerdir. Hz. Peygamber de düzensizliğin, adâletsizliğin hüküm sürdüğü, güçlülerin zayıfları ezdiği Câhiliye Arap toplumunda güvenilirliği ile ön plana çıkan bir şahsiyetti. Kü-

çüklüğünden îtibâren, kavmi içerisinde güzel ahlâkı, doğruluğu, sözünde durması ve üstün hayâsı ile herkesin takdirini kazanmıştı. Bu vasıflarına bağlı olarak kavmi ona el-emîn (güvenilir kişi) lakabını vermişti.[185]

Kureyş'in önde gelenlerinden Ebû Cehil, Ebû Leheb gibi can düşmanları bile onun emînliğinden şüphe etmemişlerdi.[186] Nadr el-Hâris; "Muhammed aramızda kendisinden memnun olduğumuz doğru sözlü, emânete riâyet eden birisi iken bizlere peygamberliğini bildirince ona sihirbaz dediniz. Hayır! Vallahi o, sihirbaz değildir" diyerek onun güvenilirliğini açıkça belli etmişti.[187] Yine Hz. Peygamber'in toplum içersindeki örnek ahlâk ve güvenilirliğini belirtmesi açısından bi'setten beş sene önce Kâbe'nin yeniden inşâsı sırasında Hacerü'l-esved'i yerine yerleştirmesi için bulduğu çözüm ile herkesin duyduğu memnuniyeti kazanmasını hatırlamakta fayda vardır.[188] Bu husus Kur'ân-ı Kerîm'de de şöyle belirtilmektedir: "*Ben bir ömür boyu içinizde durmuştum, hâlâ akıl erdiremiyor musunuz*?[189]

Hz. Peygamber'in evi daha gençlik yıllarından îtibâren Kureyş'in emânetlerini bıraktığı bir ev hâline gelmişti. Bi'setten sonra da ister

---

[185]Mehmet Ali Kapar, "Hz. Peygamber'in Güvenilirliği", *İstem Dergisi*, Konya 2003, sy. 1, s. 42.
[186]Ali Hikmet Berki, *Hâtemü'l-Enbiyâ,* s. 188.
[187]İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* I, 184.
[188]Hz. Peygamber henüz otuz beş yaşlarında iken Mekke'de meydana gelen bir sel dolayısıyla Kâbe hasar görmüştü. Kureyş'in bütün kabîleleri bir araya gelerek Kâbe'yi tamir etmişlerdi. Sıra Hacerü'l-esved'i yerine koymaya gelince hepsi bu şerefli görevi yerine getirmenin kendi hakları olduğunu iddia ederek ihtilâfa düştüler. Tam aralarında kan dökmeye varacak bir durum ortaya çıkacak iken Kureyş'in ileri gelenlerinden bir kişi, bu ihtilâfı gidermek için mescidin kapısından ilk girecek kişinin hakem tâyin edilmesi yönünde bir teklif yapmış ve teklifi kabîleler tarafından kabul edilmiştir. Bu teklifi kabul eden kabîleler mescidin kapısından ilk gelecek kişiyi beklerlerken kapıdan Hz. Peygamber'in girdiğini görünce sevinmişler ve bu emîn bu emîn, biz onun vereceği hükme râzıyız demişlerdir. Hz. Peygamber de hırkasını çıkararak Hacerü'l-esved'i üzerine kovmuş ve her kabîle liderine hırkanın kenarlarından tutarak kaldırmalarını söyleyerek onu yerine yerleştirmiştir. Bkz. İbn İshâk, *Sîre*, s. 155; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 127.
[189]Yûnus 10/16

müşrik ister Müslüman olsun birçok kimse bir yolculuğa çıkacağı zaman veya sâir zamanlarda toplumdaki gasp, hırsızlık ve yağma olaylarına karşın değerli eşyalarını, mal ve paralarını güven içinde ona teslim ediyorlardı. Mekke toplumunda kendisine güven duyulan Hz. Peygamber'in, kendisinde emânet olarak bulunan eşyaları hicret ederken öylece bırakması düşünülemezdi. Çünkü bu eşyalar ona emânet edilmişti ve Hz. Peygamber her zaman emânet hukukuna riâyet etmişti. Bu emânetlerin de yerlerine teslim edilmesini sağlamadan Hicret yolculuğuna çıkması düşünülemezdi.

Hz. Peygamber, Hicret hazırlıklarını tamamladığında Hz. Ali'ye bilgi vermiş ve ona gecenin sabahına ulaştığında hasmı olsun, putperest olsun insanların ona emânet bıraktığı para, mal ve eşyaları sâhiplerine teslim etmesini akabinde de ailesini alarak Hicret yolculuğuna çıkmasını emretmişti.[190] Hz. Ali o gece meydana gelenleri şöyle anlatmaktadır: "*Resûlûllah, Medîne'ye hicret etmek üzere yola çıktığında, insanların onda bulunan paralarını yerlerine teslim etme görevini yerine getirmemi istedi. Çünkü o, "Emîn" olarak isimlendirilmişti. Üç gün Mekke'de kaldım. Açıkta idim ve bir gün gizlenmedim. Onun emânetlerini yerlerine ulaştırdıktan sonra yola çıktım ve Benî Amr b. Avf mevkiinde ona yetiştim.*"[191]

Çalışmamız îtibâriyle bizi ilgilendiren kısım Hz. Peygamber'in emânetlerin sâhiplerine teslîmi mesûliyetini Hz. Ali'ye devretmesidir. Bu hususta birkaç noktada üzerinde durulabilir.

Kanaatimizce Hz. Peygamber'in neden bu göreve Hz. Ali'yi tâyin ettiğini açıklamak icap eder. Bu durumda Müslümanların büyük çoğunlukla hicret ettikleri ve geriye sadece konum ve güç îtibâriyle zayıf olanların kaldığı, dolayısıyla bu görevi yerine getirecek Hz. Ali'den başka kimsenin bulunmadığı düşünülebilir. Ya da gizlilikle

---

[190]Taberî, *Târîh*, II, 568; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 4; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 209.
[191]İbn Sâ'd, *Tabakât*, III, 22.

yürütülen hicret sürecini olabildiğince sınırlı kimsenin bilmesini temin etmek maksadıyla ve emniyet tedbîri olarak Hz. Ali'ye bu vazîfenin tevdî edildiği de kabul edilebilir. Diğer taraftan o gece yaşanması muhtemel ölüm tehlikesi atlatılıp karşılarında Hz. Ali'yi gören müşriklerin ona dokunmayıp serbest bıraksalar dahi, Mekke içinde farklı yerlerde bulunan muhataplara emânetlerini teslim edebilmek cesaret isteyen bir husustu. Böyle bir cesareti gösterebilecek kişi olarak Hz. Ali'nin belirlenmesi de beklenen bir tercihtir. İlâveten Resûl-i Ekrem'in birebir terbiyesinde yetişen Hz. Ali'nin taşıdığı ahlâkî meziyetlere binâen emanetleri tesli işlemin yerine getirirken bizzat Hz. Peygamber'i temsîl edecek şekilde her türlü hassasiyeti göstereceği de bilinen bir gerçektir.

Yukarıda sıralanan tespitlerin her biri Hz. Ali'ye bu görevin tevcîhi noktasında haklılık payı olan birer gerekçedir; ancak tek başına yeterli açıklamalar olduklarını söylemek mümkün görünmemektedir.

İkinci bakış açısı ise Hz. Peygamber ile emânet sâhibi kişi arasındaki alakayı bir akid olarak değerlendirmeye tâbî tutmaktır. Bilindiği şekliyle hukuk dilinde emânet[192] "emîn ittihaz olunan kimse nezdinde bulunan şeydir" ve emânet edenle emânet edilen arasında güven ilişkisi esastır.[193] İradî olarak ve korunması maksadıyla bir malın emânet olarak bir başkasına tevdî edilmesi bir akid oluşturup vedîa olarak isimlendirilir.[194] Vedîa akdi bir çeşit vekâlet hükmünde olup malı sadece korumaya yöneliktir. Kendisine emânet bırakılan kişinin temel görevi olan vedîayı koruma yükümlülüğü malı teslim almasıyla

[192] İslâm hukûkunda emânet şöyle tarif edilir: "Emânet hem belli tür akid ve hukukî işlemlerin ve buna bağlı olarak tarafların zilyedliğinin hukûkî niteliğini, hem de meşrû bir sebebe dayalı olarak kullanma, işleme ve koruma sorumluluğuyla bir kimsenin yanında bulunan başkasına ait malın hukûkî konumunu ifâde eden bir terimdir." Bkz. Hamza Aktan, "Emânet", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 83.

[193] Aktan, "Emânet", *DİA*, XI, 83.

[194] Mustafa Yıldırım, "Vedîa", *DİA*, Ankara 2012, XLII, 596.

başlamaktadır. Vedîanın korunmasında ise örf ve teamül en belirleyici unsur kabul edilmiş ve emânetçinin vedîayı kendi malı gibi koruması esas alınmıştır.[195] İşte burada Hz. Peygamber ile ona emânet bırakanlar arasında bir akid söz konusudur. Dolayısıyla emânetleri muhafaza durumu şehirden ayrılması sebebiyle ortadan kalkan Hz. Peygamber, bu emânetleri sâhiplerine iâde etmekle mükellefti. Bu iâdeyi ya kendisi gerçekleştirecek ya da yerine tâyin ettiği bir vekîl bu iâdeyi îfâ edecekti. Hz. Peygamber, üzerine zimmetli bu emânetlerin sâhiplerine ulaştırılması için Hz. Ali'yi kendisine vekîl kılmıştı. Zamanlama olarak ise hicretinden önce kendisinin emânetleri mûdîlerine teslîm etmemesi ise hicretine dikkatleri celbetmemek için olmalıdır.

Hz. Peygamber'in, emânet malların geri verilmesi konusunda vekîl olarak Hz. Ali'yi belirlemesini, o günkü örfün bu konudaki beklentisiyle doğru orantılı bir tâyin olarak düşünmekte uygun görünmektedir. Böyle hassas bir görevi Hz. Peygamber ya da onun görevlendirdiği ve aralarında kan bağı olan biri yerine getirmeliydi. Bu sebeple o, öz amcasının oğlu olan Ehl-i beyt'inden Hz. Ali'yi kendini temsîlen emânetleri sâhiplerine ulaştırması için görevlendirmiş ve kavminden gelebilecek bu konudaki bir tenkidin de önüne geçmişti. İleride ele alacağımız Hac Emirliği konusunda Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'i temsîli esnasında aynı şartlarda temsîl durumunun söz konusu olduğu görülecektir.[196]

Özellikle konunun daha iyi anlaşılması ve Hz. Peygamber'in vekîli olarak Hz. Ali'nin konumunu tam mânâsıyla tespit edebilmek için bir hususa daha dikkat çekmemiz gerekmektedir. Bu hususu beyân eden hadîs-i şerîfte Hz. Peygamber: "Ali bendendir; ben de Ali'denim. Benim nâmıma (olan taahhüdleri ve akidleri), ancak ben ya da Ali

---

[195] Yıldırım, "Vedîa", *DİA*, XLII, 597.
[196] Taberî, *Târîh*, II, 192.

yerine getirir"[197] buyurmuştur. Bu hadîs-i şerîf, akidlerle ilgili uygulamalarda Hz. Peygamber'in bulunmadığı yer ve zamanlarda tabii vekîlinin Hz. Ali oluşunu bildiren açık bir ifâdedir. İleride değineceğimiz konular da bu duruma belirgin bir şekilde örnek teşkîl edecektir.

Çalışmamız açısında taahhüt kelimesi üzerinde de durmak istiyoruz. Kelime mânâsı olarak "emir, talimat, anlaşma, yükümlülük" gibi mânâlara gelen 'Ahd' kelimesinden gelen taahhüt kelimesi, birşeyi üstlenmeyi kabul eden söz ve yüklenme mânâlarına gelmektedir.[198]

Hz. Peygamber, hicret etmeden önce yanında bulunan eşyaların da taahhüt esasına bağlı olarak ona emanetine aldığı kanaatindeyiz. Zira insanlar onun güvenilir ve ahitlerine bağlı bir insan olduğunu bildikleri için tercîhen mallarını ona emânet ediyorlardı. Hz. Peygamber de bu emânetleri muhafaza etmeyi kabul ediyordu. O bu esas üzerine hicret esnasında emânetleri bizzat kendisi sâhiplerine teslim edecekti ki o şartlarda bu mümkün değildi. Bunun üzerine söz konusu hadîs-i şerîfin de belirttiği gibi Hz. Ali'ye vekîli olarak emânetindeki malları sâhiplerine ulaştırmasını emir buyurmuştu. Ahidleri onu temsîlen Hz. Ali yerine getirmişti. Zira emânetlerin o esnada sâhiplerine teslim edilmemesi ahidlere vefasızlık demek olacaktı ki, bu da Hz. Peygamber'in ahlâkı ile bağdaşmayan bir durumdu. Zira Hz. Peygamber, sözünde durmamayı ve ahde riâyet etmemeyi nifak alametlerinden saymakta idi.[199]

Her ne kadar Hz. Peygamber'e emânet edilen eşyaların çoğunun sâhibi müşrik olsa da emânetler yerlerine ulaştırılmalıydı. Böyle bir görev Hz. Peygamber'in durumu göz önüne alınarak hassasiyet içeri-

---

[197]Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesâî (303/915), *Hasâisü Ali b. Ebî Tâlib*, (thk. Muhammed b. Şerîf), Beyrut t.y., s. 67; Tirmizî, "Menâkıb", V, 38.
[198]Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 531.
[199]Metin Yurdagür, "Ahid", *DİA*, İstanbul 1988, I, 534.

sinde yerine getirilmeliydi. Gereken hassasiyetin gösterilmemesi özellikle Hz. Peygamber'i karalamak için fırsat kollayan müşriklerin eline bir koz verilmesine neden olabilirdi. Böyle bir tutum da toplum nezdinde güvenilir olarak bilinen Hz. Peygamber'i zor durumda bırakabilirdi. Konunun ehemmiyetini bilen Hz. Peygamber, bu hassas görevi de Hz. Ali'ye emânet etmişti. O da bu vazîfeyi Mekke'de üç gün kalarak hakkıyla yerine getirmiş, daha sonra Hicret yolculuğuna başlamıştı.

1.2. Benî Kurayza Gazvesi Öncesi ve Sonrasında Vekâleti

Hz. Peygamber Hicret ettiği sırada Medîne'de üç büyük Yahudi kabîlesi bulunmaktaydı. Bu kabîleler Benî Kaynuka, Benî Nadîr ve Benî Kurayza idi. Hicret'ten sonra Hz. Peygamber, Medîne'de bulunan bütün toplulukları kapsayacak şekilde bir anlaşma yapmıştı. Kurayza kabîlesi de bu anlaşmaya Evs kabîlesinin müttefiki olarak katılmıştı.[200] Bu anlaşmanın bütün maddelerini çalışmamızla doğrudan ilgili olmaması sebebiyle ele alamıyoruz. Konumuz îtibâriyle bu anlaşmada bulunan bir madde, hareket noktamızı oluşturmaktadır. Bu maddeye göre "Yahudiler'in mal ve can güvenliği ile din hürriyeti garanti altına alınacak ve Medîne herhangi bir taarruza uğradığı zaman bütün topluluklar müdafaa için birbirine yardımcı olacaklar, Yahudiler Müslümanlara düşman olan –başta Kureyş olmak üzere-kabîleler ile ittifak yapmayacaklardır." Fakat Yahudiler bu sözleşmeye sâdık kalmamışlar ve ilk olarak Benî Kaynuka, daha sonra Benî Nadîr Medîne'den sürgün edilmişti.[201]

---

[200]Medîne vesikası olarak bilinen anlaşmanın bütün maddeleri için bkz. Muhammed Hamîdullâh, *İslâm Peygamberi*, (trc. Mehmet Yazgan), Beyan Yayınları, Ankara 2004, s. 474-490.

[201]Câsim Avcı, "Benî Kurayza", *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 431.

Benî Kurayza bu iki kabîlenin ardından Medîne'de kalan son büyük Yahudi kabilesiydi. Fakat onlar da Hz. Peygamber'e olan düşmanlıklarını çok fazla saklayamamışlar ve Hendek savaşında anlaşmayı bozarak Müslümanlara ihânet etmişlerdi.[202] Kurayzalıların ihaneti Müslümanları zor durumda bırakmış ve Hz. Peygamber Benî Kureyza'dan gelebilecek bir saldırıyla iki ateş arasında kalmamak için Medîne içinde de bir askerî birlik görevlendirmek durumunda kalmıştı.[203] Hendek Savaşı'nın bu safhasında Gatafan reislerinden Nuaym b. Mes'ûd'un Müslüman olması ve Hz. Peygamber'in emri doğrultusunda Yahudilerle müttefikleri Kureyş'in arasını açmayı başarması neticesinde savaş müşriklerin hezimeti ile sonuçlanmış ve bu tehlike bertarâf edilmişti.[204]

Hz. Peygamber Hendek Savaşı'ndan öğle saatlerinde döndüğünde Hâne-i saâdet'e Hz. Âişe'nin yanına gelmiş[205] ve silahlarını çıkarmıştı.[206] Hz. Peygamber, başını yıkamış ve istirahate[207] çekilmişti. Kaynaklarımız Hz. Peygamber bu hal üzere Cebrâil Aleyhisselâm gelerek[208] "*Ey Allah'ın Resûlü! Silahını bıraktın mı? Biz düşman sizden elini çekene dek silahlarımızı bırakmış değiliz. Allah sana derhal Benî Kurayza üzerine yürümeni emrediyor*" emrini teblîğ etmişti.[209]

Hz. Peygamber emri alır almaz zırhını giyinip silahlarını kuşanmaya başlamış ve Bilâl-i Habeşî'yi çağırarak insanlara "İşiten ve itaat eden kimse ikindi namazını Benî Kurayza yurdundan başka yerde

---

[202]İbn İshâk, *Sîre*, s. 397-398.
[203]Avcı, "Benî Kurayza", *DİA*, XXVI, 432.
[204]İbn İshâk, *Sîre*, s. 404-405; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 409-411; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 73.
[205]Vâkıdî, *Megâzî*, II, 3; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 70; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, (thk. Abdülkādir Muhammed Ali), Beyrut 2000, s. 20.
[206]İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 436.
[207]Belâzürî, *Fütûh*, s. 20.
[208]İbn İshâk, *Sîre*, s. 409; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 144; Vâkıdî, *Megâzî*, II, 3; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 70; Taberî, *Târîh*, II, 98.
[209]İbn İshâk, *Sîre*, s. 408; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 70; Belâzürî, *Fütûh*, 20; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 75; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 346.

kılmasın" emrini duyurmasını söylemiştir. Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi çağırarak sancağını da ona vermiş ve onu öncü birliklerin başında Benî Kurayza yurdunu kuşatması için önden göndermişti.[210] Hızlı bir şekilde Benî Kurayza'yı kuşatmak üzere harekete geçen Hz. Ali, Yahudilerin kalelerinin dibine kadar ilerleyerek sancağı buraya dikmişti.[211] Hz. Ali'nin sancağı kalelerinin dibine diktiğini gören Yahudiler, kalelerinin üzerinden Hz. Peygamber'e ve mü'minlere kötü sözler söylemeye başlamışlar, bunun yanında Hz. Peygamber ve zevcelerine dil uzatmışlardı.[212] Hz. Ali, Ebû Katâde'ye sancağı beklemesini emrettikten sonra geriden ana ordu ile birlikte gelmekte olan Hz. Peygamber'in yanına gelmişti. Yahudilerin onun hakkındaki kötü sözlerini duymasını istemediği için de "Ey Allah'ın Resûlü! Şu pis insanların yanına gitmeniz gerekmez" diyerek uyarıda bulunmuş; uyarının sebebini soran Hz. Peygamber'in karşısında ise[213] Hz. Ali, Yahudiler'in Ehl-i beyt aleyhinde sarfettikleri nâhoş sözlerini tekrar etmekten hayâ ederek susmuştu. Hz. Peygamber "Öyle sanıyorum ki, sen onlardan beni incitecek bir takım sözler işitmişsin" buyurunca Hz. Ali " Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye "Mûsâ Peygamber Yahudilerden bundan daha ağırı ile karşılaşmış ve daha fazla üzülmüştü" buyurmuştu.[214] Konuşmanın akabinde Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye "Git! O Allah düşmanları beni görecek olurlarsa söylemiş oldukları sözlerin hiçbirini söyleyemeyeceklerdir" deyince Hz. Ali tekrar vazîfe mahalline dönmüş, peşinden de Hz. Peygamber Benî Kurayza kalesine yaklaşmıştı.[215]

---

[210]İbn İshâk, *Sîre,* s. 409; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebebiyye,* s. 148; Vâkıdî, *Megâzî,* II, 4; İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 70.
[211]İbn İshâk, *Sîre,* s. 409; Vâkıdî, *Megâzî,* II, 5.
[212]Vâkıdî, *Megâzî,* II, 5; Taberî, *Târîh,* II, 98.
[213]İbn İshâk, *Sîre,* s. 409; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 144.
[214]İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 73.
[215]İbn İshâk, *Sîre,* s. 409; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 144.

Hz. Peygamber onların kalelerinin dibine kadar yaklaşarak, Yahudi ileri gelenlerinden bazılarına ismen seslenmiş, isimleri duyan bu liderler ise kalenin burçlarına çıkarak “Ey Ebü’l-Kāsım ne istiyorsun?” diyerek karşılık vermişlerdi. Onların karşılığına Hz. Peygamber, “Ey maymunların ve domuzların kardeşleri! Allah’ın rahmeti sizden uzak olsun[216], nihâyet Allah sizi hakîr kıldı mı? Azâbını üzerinize indirdi mi?[217] demek ki siz bana sövüyorsunuz öyle mi?”[218] şeklinde karşılık vermişti. Hz. Peygamber’in sözlerini işiten Yahudiler, “Mûsa’ya indirilen Tevrat üzerine and olsun ki, biz sana böyle birşey yapmadık. Ey Ebü’l-Kāsım sen sözünü bilmezlerden değildin, sen bundan önce bize bu şekilde ağır kelimeler de kullanmadın”[219] dediklerinde, Hz. Peygamber böyle hitap etmesinin sebebinin kendisi hakkında söyledikleri çirkin sözler olduğunu onlara hatırlatmıştı. Diyalogdan sonra Hz. Peygamber onları İslâm’a dâvet etmiş; fakat onlar yanaşmamışlardı. Hz. Peygamber bu defa onları Allah’a ve kendisine itaat ederek teslim olmaya çağırmış, fakat Yahudiler bu teklifi de kabul etmemişlerdi.[220] Yapılan teklifleri Yahudilerin kabul etmemeleri üzerine kuşatma başlamıştı. Hz. Peygamber Benî Kurayza kalesini otuz altısı süvâri olmak üzere üç bin kişilik bir kuvvetle kuşatma altına almıştı.[221] Hz. Peygamber’in bu kuşatması on beş[222] veya yirmi beş[223] gün boyunca sürmüştü. Kuşatma boyunca Müslümanlar Benî Kurayza kalesini baskı altında tutmuştur ki Muhammed b. Mesleme durumu açıklayan ifâdesi önemlidir. “*Kurayza Yahudilerini sıkı bir şekilde kuşattık, kuş uçurtmadık. Bizimle çarpışmayı bırakmadıkça*

---

[216]Vâkıdî, *Megâzî,* II, 6; İbn Sa’d, *Tabakât,* II, 73.
[217]İbn İshâk, *Sîre,* s. 409; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, III, 144; Taberî, *Târîh*, II, 98.
[218]Vâkıdî, *Megâzî,* II, 6.
[219]İbn İshâk, *Sîre,* s. 409; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, III, 144; Taberî, *Târîh*, II, 98.
[220]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet,* V, 329.
[221]İbn Sa’d, *Tabakât,* II, 70.
[222]İbn Sa’d, *Tabakât,* II, 71.
[223]İbn İshâk, *Sîre,* s. 410; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye,* III, 145.

onlardan el çekmedik ve karargâhımıza dönmedik. Kuşatmanın uzaması ve gittikçe şiddetlenmesi onları sıkıntıya düşürdü.”[224] Kuşatma esnasında Hz. Ali'nin “*Ey inananlar ordusu! Vallahi ağzıma bir tane tadacak şey koyup tatmayacağım ya da onların kalelerini fethedeceğim”* şeklinde yemîn edip[225] arkadaşlarını şevklendirmesi ile Kuşatma şiddetinin artması, Yahudilerin direnmelerinin faydasız olduğunu anlamalarını sağlamıştır.[226]

Kurayza Yahudileri Hz. Peygamber'e elçi göndererek kendileri hakkında hüküm vermek ve o hükme göre teslim olmak üzere bir hakem seçmek istediklerini belirtmişler, Hz. Peygamber de onların hakem isteğine olumlu cevap vererek ashâbından istedikleri kişiyi hakem olarak seçmelerine müsaade edeceğini bildirdi. Yahudiler sahâbe arasından Sa'd b. Muâz'ı[227] seçtiklerini ve onun vereceği hükme göre teslim olacaklarını Hz. Peygamber'e iletmişler, Hz. Peygamber de onun hükmüne göre teslim olmalarını kabul etmişti.[228] Sa'd b. Muâz o sıralarda Hendek savaşında aldığı yaradan dolayı tedâvi görmekte idi. Hakem seçildiği haberi kendisine ulaştığında Evslilerin nezâretinde bir merkebe bindirilerek Hz. Peygamber'in bulunduğu yere gitmek üzere yola çıktı. Evs kabîlesinin hatırı sayılır kişileri bir zamanlar müttefikleri olan Kurayza kabîlesine iyi davranması yönünde ona telkinlerde bulunuyorlardı. Hz. Peygamber'in

---

[224]Vâkıdî, *Megâzî*, II, 7.

[225]İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 148; Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 335.

[226]Kurayza Yahudileri teslim olma aşamasına gelene kadar birçok defa Hz. Peygamber'e başvurarak kendi istedikleri şartlar doğrultusunda teslim olmak ve barış yapmak istediklerini belirtmişler; fakat bu teklifleri Hz. Peygamber tarafından kabul görmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn İshâk, *Sîre,* s. 409-411; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* III, 145-147; Vâkıdî, *Megâzî,* II, 7-10.

[227]Sa'd b. Muâz o dönemde Evs kabîlesinin liderleri arasında bulunmaktaydı ve Evs kabîlesi Kurayza Yahudilerinin müttefiki idi. Yahudiler, eski dostlukları sebebiyle haklarında olumlu bir hüküm vereceğine inandıkları için onu hakem olarak seçmişlerdir.

[228]İbn İshâk, *Sîre*, s. 413; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* III, 148; Vâkıdî, *Megâzî,* II, 13; İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 73.

kendisini bu sebeple seçtiğini ona söylüyorlardı. Sa'd b. Muâz ise onlara herhangi bir karşılık vermemişti.[229] Sa'd b. Muâz yanına geldiğinde Hz. Peygamber ona "Kurayza Yahudileri senin hükmüne göre teslim olmayı kabul ettiler. Onlar hakkında hüküm vermek sana aittir." buyurmuştu.[230]

Sa'd b. Muâz ilk önce onlar hakkında hüküm vermekten kaçınmış; ancak Hz. Peygamber'in "Onlar hakkında hükmünü açıkla" buyurması üzerine Evslilere yönelerek "Onlar hakkında vereceğim hükmü kabul edeceğinize dair Allah'a ahd ile bana söz veriyor musunuz? Kurayza Yahudileri hakkında vereceğim hükme râzı mısınız?" diye sordu. Evsliler, "Evet râzıyız, sen henüz buraya gelmeden biz senin hükmüne râzı idik."dediler. Onların cevabını alan Sa'd b. Muâz, sahâbîleriyle yakın bir yerde oturmakta olan Hz. Peygamber'e dönerek onun ve yanındakilerin, vereceği hükme râzı olup olmadıklarını da sordu. Hz. Peygamber de, yanındakilerle birlikte "evet" dedi.[231]

Sa'd b. Muâz her iki taraftan da söz aldıktan sonra Kurayza Yahudilerine yönelmiş ve onlardan silahlarını bırakıp teslim olmalarını istemişti. Yahudiler de kendileri hakkında hüküm vermesi için seçtikleri Sa'd b. Muâz'ın isteğini yerine getirerek teslim olmuşlardı.[232]

Yahudiler teslim olduktan sonra herkes onun vereceği hükmü beklemeye başlamıştı. Bir müddet sonra Sa'd b. Muâz, Kurayza Yahudileri hakkında;

- Elleri silah tutan ve buluğa ermiş erkeklerinin öldürülmesine,

---

[229]İbn İshâk, *Sîre*, s. 414; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 148; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 349.

[230]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 350.

[231]İbn İshâk, *Sîre*, s. 414; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* III, 148; Vâkıdî, *Megâzî*, II, 15; Taberî, *Târîh*, II, 101; Kādı Hüseyin b. Muhammed Diyarbekrî (990/1582), *Târîhu'l-hamîs* (thk. Abdullāh Muhammed Halîlî), Beyrut 2009, I, 497.

[232]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 351.

- Mallarının Müslümanlar arasında taksim edilmesine,
- Kadınlarının ve çocuklarının esir edilmesine hükmetmişti.[233]

Sa'd b. Muâz bu hükmü açıklayınca Hz. Peygamber ona "*Sen yüce Allah'ın yedi kat göklerdeki hükmüne uygun hüküm verdin*" buyurdu.[234] Sa'd b. Muâz'ın verdiği hüküm aynı zamanda Hz. Mûsâ'nın şerîatinde bulunan bir hükümdü. Yahudiler hükmü duyduklarında herhangi bir itirazda bulunamamışlardı. Hz. Mûsâ'nın şerîatindeki bu hüküm söyle ifâde edilmektedir: "*Bir şehre harp için yaklaştığında onları sulha dâvet edin. Sulh teklifinizi kabul eder ve kapılarını size açarlarsa orada bulunanların hepsi sizin esirinizdir ve size hizmet edeceklerdir. Fakat sulh teklifinizi kabul etmezler ve sizinle savaşırlarsa Tanrın Rab size o şehri teslim edince erkeklerin hepsini kılıçtan geçir. Kadınları, çocukları ve hayvanları ganîmet olarak al.*"[235]

Tevrat'ın hükmünü bilen Kurayza Yahudileri bu sebeple bu hükme itiraz edememişler ve bu cezanın, işledikleri suça binâen takdir edilmiş olduğunu kabullenmişlerdi.[236] Hüküm verildikten sonra Kurayza Yahudilerinin erkekleri elleri bağlı bir şekilde Üsâme b. Zeyd'in evinin bulunduğu bölgeye, kadınlar ve çocuklar ise Remle bint Hâris'in evinin bulunduğu bölgeye götürülmüşlerdi.[237] İdam edilecek olan Kurayza erkeklerinin sayısı konusunda üç rivâyet söz konusudur:

---

[233] İbn İshâk, *Sîre*, s. 414; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 148; Vâkıdî, *Megâzî*, II, 15; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 73; Taberî, *Târîh*, II, 101; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 83.

[234] İbn İshâk, *Sîre*, s. 414; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 149; Vâkıdî, *Megâzî*, II, 15; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 71; Taberî, *Târîh*, II, 101; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 71; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 345.

[235] Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 351. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah ve Resûlüne savaş açanlar ve yeryüzünde bozgunculuk yapanlar için de böyle bir hüküm mevcuttur. Bkz. Mâide 5/33-34.

[236] İbn İshâk, *Sîre*, s. 415; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 149; Vâkıdî, *Megâzî*, II, 16; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 92.

[237] Vâkıdî, *Megâzî*, II, 15.

- Birinci rivâyete göre 600 veya 700 kişi[238]
- İkinci rivâyete göre 400 kişi[239]
- Üçüncü olarak özellikle İbn İshâk'taki başka bir rivâyete göre 800 ile 900 kişi.[240]

Hz. Peygamber, Sa'd b. Muâz'ın verdiği hükmün gereğinin yapılması üzerine Medîne çarşısında büyük bir hendeğin kazılmasını emretmiştir. Sahâbe bu emrini yerine getirdikten sonra Kurayza Yahudilerinin erkekleri boyunları vurulmak üzere gruplar hâlinde oraya getirilmeye başlanmıştır. Hz. Peygamber de bu esnada ileri gelen ashâbıyla yüksekçe bir yere oturmuş onların getirilişini izlemekteydi.[241] Hz. Peygamber Yahudilerin boyunlarını vurma vazifesini ise Hz. Ali ve Zübeyr b. Avvâm'a vermişti.[242] Yahudiler'den boynu vurulmak üzere getirilenlerden birisi de onların liderlerinden olan Huyey b. Ahtab idi. Huyey meydana getirilince Hz. Peygamber ona evvelce yaptıkları muâhedeyi[243] hatırlatarak "Senin kefil ve şâhit tuttuğun Allah, ahdini yerine getirdi[244], ey Allah düşmanı! Nasıl, Allah bana seni yenme fırsatını verdi mi?" buyurmuş, Huyey de "evet verdi; fakat kendimi sana olan düşmanlığımda hatalı görmüyorum" şeklinde karşılık vermişti. Huyey'in boynu Hz. Peygamber'in emri ile vurulmuştu. Daha sonra ilk olarak Yahudi ileri gelenleri olmak üzere Kurayza Yahudilerinin boyunları vurulmaya başlanmıştı.[245] Hz. Ali ve Zübeyr b.

---

[238]İbn İshâk, *Sîre,* s. 415; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* III, 149; İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 71; Taberî, *Târîh*, II, 101; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 76.

[239]İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 349.

[240]İbn İshâk, *Sîre,* s. 415; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* III, 149.

[241]İbn İshâk, *Sîre,* s. 415; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 149; Vâkıdî, *Megâzî,* II, 15; Taberî, *Târîh*, II, 101; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 76.

[242]Vâkıdî, *Megâzî*, II, 16; Taberî, *Târîh*, II, 104.

[243]Hz. Peygamber ile Huyey b. Ahtab arasında yapılan muâhedeye göre Huyey, Hz. Peygamber'in düşmanlarından hiçbirine yardım etmemeyi kabul etmiş ve bu sözüne de Allah'ı şâhit göstermiştir. Bkz. Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 360.

[244]Belâzürî, *Fütûh*, s. 21.

[245]Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İbn İshâk, *Sîre*, s. 415-418; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 149-151. Kurayza Yahudileri hakkındaki âyetler için bkz. Ahzâb 33/26-27.

Avvam'ın Yahudi erkeklerinin boyunlarını vurma işlemi gündüz başlayıp, yakılan hurma dallarının ışığında ertesi günün sabahına kadar devam etmiş ve vazîfeleri bitince de hendeğe doldurulan cesetler toprak ile kapatılmıştı.[246]

Benî Kurayza seferini ve sonrasında gelişen olayları göz önüne aldığımızda Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'i iki yerde temsîl ettiğini görebiliriz. İlk temsîl vazîfesi Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi yanına çağırarak sancağı ona vermesi ve öncü birliklerin başında Kurayza Yahudilerini kuşatmak için göndermesidir.

Vekâleten temsîli iki yönden ele almak mümkündür. İlki savaş durumunda devlet başkanına ait sancağı taşımak ve kuşatmayı başlatmak, diğeri yürürlükteki antlaşmayı bozan tarafa gerekli müeyyideyi uygulamak üzere muâhede sâhibine vekâlet etmektir.

Benî Kurayza Gazvesi'nde Hz. Ali'nin sancaktarlığını, çalışanın üçüncü bölümünde sancaktarlık başlığı altında da ele almak mümkün olabilirdi; zira hemen hemen bütün gazvelerde Hz. Ali'ye bu vazîfe verilmişti. Ancak Benî Kurayza Gazvesi'nde farklı bir durum söz konusudur. Kısa bir süre için olsa da bizzat Hz. Peygamber'in yöneteceği bir askerî harekâtta, gelene kadar onun yerine komutayı Hz. Ali yürütmüştü. Bu yönüyle seriyye komutanlığından da farklılık arz ettiği düşünülebilir.

Diğer taraftan Kurayzalılar, Hz. Peygamber'le yaptıkları Medîne Sahîfesi/Antlaşması'ndaki şartları ihlâl ettiler. Hz. Peygamber de ihânet sebepli bu ihlâli cezalandırmak üzere Benî Kurayza'nın teslim olmasını isteyecekti. Muâhedenin bozulduğuna dair tarafları ilgilendiren bildirimin yapılması için Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi görevlendirmişti. Önceki başlıkta Hz. Peygamber hicret ettikten sonra ona bırakılan emânetleri Hz. Ali'nin teslîm etmesi konusunda değindiğimiz

---

[246]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 362.

“Ali bendendir; ben de Ali’denim. Benim nâmıma (olan taahhüdleri ve akidleri), ancak ben ya da Ali yerine getirir”[247] meâlindeki hadîs-i şerîf, Benî Kurayza ile ahdin bozulduğunun ilânı olan askerî harekâtın komutanı olarak Hz. Ali’nin görevlendirilmesini de açıklamaktadır.

Cârî bir antlaşmanın îfâ ve ilgāsı ile ilgili bir durum söz konusu olduğunda, bu konuda ancak anlaşma taraflarının konuşabileceği veya onların adına Ehl-i beyt’lerinden bir şahsın vekîl olabileceği hususunda o günkü Arap toplumunda mevcut olan örfü de Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’e vekâletinde göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Doğrudan Resûl-i Ekrem’e ve Ezvâc-ı tâhirât’a karşı hakāretâmiz ifâdeler sarfetmeleri de, Hz. Peygamber’i ve dolayısıyla onu temsîlen karşılarına çıkan ve kendisi de bir Ehl-i beyt mensubu olan Hz. Ali’yi muhatab kabul etmelerinden kaynaklanmış olmalıdır. Böylece Hz. Ali’ye duyurulan gıyâbında da olsa bizzat Hz. Peygamber’e söylenmiş hükmünde sayılacaktı.

Benî Kurayza Gazvesi sonuçlandıktan sonra Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’e vekâleten edâ ettiği diğer vazîfesi ise Benî Kurayza erkeklerinin infazıdır. İhânetlerinin bedeli olarak Sa’d b. Muâz’ın hükmüne göre verilen idam cezasını antlaşma sâhibinin yerine bizzat Hz. Ali’nin tatbik etmesi, akde dair bir konuda Hz. Peygamber’e onun vekîl olması ile alâkalıdır. Böyle bir durumda toplumun, muhatabları olarak onun Ehl-i beyt’inden bir şahsın karşılarına çıkması yolundaki beklentisini de burada dikkate almak gerekecektir.

Bu infaz için Zübeyr b. Avvâm’ında görevlendirilmiş olması, dikkatimizi tekrar Hz. Peygamber’in yakın akrabasından bir kişinin tâyinine çekmektedir. Zübeyr b. Avvam, Hz. Peygamber’in halası Safiyye bint Abdülmuttalib ile Hz. Hatice’nin kardeşi Avvâm b. Huvey-

---

[247]Tirmizî, “Menâkıb”, V, 38; Nesâî, *Hasâis*, s. 67.

lid'in oğludur.[248] Anne ve baba yönünden Hz. Peygamber'e akraba olan ve yetim[249] kalan Zübeyr b. Avvâm, Hz. Ali gibi çocukluk döneminin çoğunu Hz. Peygamber'in hânesinde geçirmiş, 12 veya 15 yaşlarında Hz. Peygamber'in dâvetine uyarak Müslüman olmuştur.[250] Îmân ettikten sonra Hz. Peygamber'in yanında bulunmaya ihtimam gösteren Zübeyr b. Avvâm, Hz. Peygamber'in kendisine verdiği bütün görevleri hakkıyla yerine getirmiş ve Hendek savaşındaki başarısından sonra da Hz. Peygamber'in "Her peygamberin bir havârîsi vardır. Benim havârim de Zübeyr b. Avvâm'dır" şeklindeki övgüsüne de nâil olmuştur.[251] Hz. Peygamber'in ona Hz. Ali ile birlikte Kurayza Yahudilerini infaz görevini vermiş olması, zevi'l-kurbâ dâhilinde kabul edilen bir Hâşimî olmasıyla bağlantılı görünmektedir.

1.3. Hz. Ebû Bekir'in Hac Emirliğinde Tevbe Sûresini Teblîğ Etmek Üzere Vekâleti

Hz. Ebû Bekir, 9 (631) yılında Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından Hac Emîri olarak görevlendirilip beraberindeki ashâb ile yola çıktıktan kısa bir müddet sonra Tevbe (Berâe) sûresi nâzil olmuştu.[252] Hz. Peygamber, özellikle müşriklerle olan ilişkileri yeniden düzenleme esaslarını içeren yeni âyetleri Hac mevsiminde insanlara ulaştırmak için Hz. Ali'yi görevlendirmişti. Bu yeni inen âyetlerde, müşriklerle yapılan antlaşmaların süresi ile ilgili bildirimler, antlaşma olmayan müşriklere Müslüman olmaları için dört ay mühlet verilmesi, bu yıldan sonra müşrik olanların Kâbe'yi ziyaret edemeyecekleri ve Kâbe'nin çıplak tavaf olunamayacağı emirleri yer almakta idi.[253]

---

[248]İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 93; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe* II, 97-98.
[249]Zübeyr b. Avvâm'ın babası Avvâm b. Huveylid, Ficar savaşlarında öldürülmüştür. Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 119.
[250]İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 95; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, II, 98.
[251]İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 98-99; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, II, 98-99.
[252]İbn İshâk, *Sîre*, s. 621; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 135; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 153; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 223.
[253]Bu emirler hakkında geniş bilgi için bkz. Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili,* IV, 260-280.

Hz. Peygamber, söz konusu hükümlerin tebliğ ve îlân edilmesi için Hz. Ali'yi görevlendirmişti. Araplar arasındaki âdet ve geleneğe göre bir antlaşmanın üzerinde ancak devlet veya kabîle başkanı ya da onların ailelerinden görevlendirdiği biri söz sâhibi olabilirdi.[254] Bu sebeple Hz. Peygamber'in bizzat kendisinin gitmesi ya da ailesinden birini görevlendirmesi gerekmekte idi. Söz konusu gerekliliği, bu sûreyi halka Hz. Ebû Bekir'in teblîğ etmesi yönünde görüş belirtenlere Hz. Peygamber'in verdiği cevapta da açıkça görebilmekteyiz. Hz. Peygamber kendisine bu âyetleri Hz. Ebû Bekir teblîğ etsin diyenlere; "*Bu nevî sözleşmelerin teblîğini benim ya da ailemden birinin yerine getirmesi gerekir*"[255] şeklinde açıklama getirmiştir.

Aile bağları ve neseb açısından baktığımızda ise Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'e Hz. Ebû Bekir'den daha yakın olduğu görülmektedir. Her ne kadar Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in mağara arkadaşı ve kayın babası olsa da aralarında bir kan bağı bulunmamaktadır. Fakat Hz. Ali'nin durumu farklıdır. O, Hz. Peygamber'in baba tarafından amcasının oğludur, onun damadıdır ve onun Ehl-i beyt'i içerisinde yer almaktadır. Bu bakımdan Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'i Hac emîri tâyin etmekle birlikte söz konusu âyetlerin teblîğ ve îlânında vekîli olarak Hz. Ali'yi belirlemişti.

Hz. Peygamber görevini açıklamak için Hz. Ali'yi yanına çağırmış ve ona şöyle buyurmuştur: "İnsanlar Mina'da kurban günü toplandıkları zaman, Berâe sûresinde nâzil olan kâfirlerin cennete giremeyeceği, bu yıldan sonra müşriklerin haccedemeyeceği, Kâbe'nin çıplak tavaf edilemeyeceğine dair hükümleri onlara îlân et."[256] Hz. Ali, önde gelen diğer sahâbîlerin yanında genç ve tecrübesiz olduğunu

---

[254]Sarıçam, *Hz. Ali'nin Hayatı ve Şahsiyeti*, s. 22; Demircan, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*, s. 26.

[255]İbn İshâk, *Sîre,* s. 623; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* IV, 137; Taberî, *Târîh,* II, 192; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 224.

[256]İbn İshâk, *Sîre,* s. 623; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* IV, 137; Taberî, *Târîh,* II, 192; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 224.

ileri sürerek bu önemli görevi hemen kabul etmek istememişti. Bu görevi kendisine vermek için yanına çağıran Hz. Peygamber'e "*Ey Allah'ın Resûlü, ben ne yaşlıyım ne de hatîbim*"[257] demiş, Hz. Peygamber, "*Muhakkak bunu ya ben götüreceğim ya da sen götüreceksin. Bunun için ya sen gideceksin ya da ben gideceğim; Sen git! Hiç şüphesiz, Allah senin diline ve kalbine sebat verir*" buyurarak, mübarek elleri ile göğsünü sığamıştı.[258] Buradaki ifâdelerden Hz. Peygamber'in bu sorumluluğu yerine getirme bakımından Hz. Ali'ye olan güvenini de açık bir şekilde görebilmekteyiz.

Hz. Peygamber'in temsîl noktasında dikkat ettiği bir başka husus ise temsîl vazîfesini yapacak kişinin hitabet ve bilgi yönüdür. Habeşistan'a giden kafileye Hz. Peygamber'i temsîlen liderlik eden Ca'fer b. Ebû Tâlib, iyi bir hatip ve bilgi yönünden üstün bir meziyete sâhipti. Hz. Ali bu ağır vazîfeden dolayı hatip olmadığını belirtmeye çalışsa da onun bu yönünün de kuvvetli olduğunu bilen Hz. Peygamber'in onu bu hususta teşvik ettiği görülmektedir.

Yine buradaki ifâdelere dikkat ettiğimizde, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi göndermek istemesine ilk etapta Hz. Ali'nin çekimser yaklaşması dikkat çekicidir. Böyle ağır ve sorumluluk gerektiren bir vazîfede, Peygamber'i vekâleten temsîl etmek gerçekten de zor bir iştir. Hz. Peygamber'in yukarıda da zikretmeye çalıştığımız gibi Arapların geleneğine göre ya bizzat kendisinin ya da ailesinden görevlendireceği birinin bu görevi yerine getirmesi gerekiyordu. Hac döneminde Arap yarımadasının değişik yerlerinden birçok farklı kabîleye mensup insan Mekke'ye gelecekti. Ve bu görevi yerine getirecek kimsenin hepsinin kabulleneceği bir kimse olması gerekirdi ki, bu da ya Hz. Peygamber olacaktı ya da ailesinden biri. Bu sebeple önde gelen sahâbîlerden birini görevlendirmesi geleneksel açıdan bu görev için

---

[257]İbn İshâk, *Sîre,* s. 275; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 337.
[258]Belâzürî, *Ensâb*, II, 355; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 224.

etkili olmayabilirdi. Zira ileride de değineceğimiz gibi müşrikler Hz. Ali'ye bile bu teblîği esnasında olumsuz tavır alabilmişlerdi.

Tebliğ görevini yerine getirmeyi kabul eden Hz. Ali, bizzat Hz. Peygamber tarafından devesi Kasvâ (Adbâ)'ya [259] bindirilerek Hz. Ebû Bekir'in ardından gönderilmişti.[260] Hz. Ebû Bekir yolda iken Hz. Peygamber'in devesinin sesini işitmiş ve bu Kasvâ'nın böğürtüsüdür deyip Hz. Peygamber'in geldiğini düşünerek durmuştu. Fakat karşısında Hz. Ali'yi görmüştü.[261]

Hz. Ali'nin temsil görevi açısından burada bir hususa dikkat çekmemiz gerekmektedir. Hz. Peygamber'in kendisini temsîlen görevlendirdiği Hz. Ali'ye bizzat kendi devesini vermesidir. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi bizzat kendisinin bindirdiği Kasvâ adlı devesi çok meşhurdur ve Ced'â ve Adbâ olarak da bilinmektedir.[262] Temsîl vasfının en belirgin özelliklerinden biri de temsîl eden kimsenin vazîfesini eksiksiz yerine getirmesidir. Daha önce ele almaya çalıştığımız konularda Hz. Peygamber hicret esnasında Hz. Ali'ye yeşil renkli bürdesini, ileride geniş bir şekilde temas etmeye çalışacağımız Hendek savaşı esnasında da sarığını, zırhını ve kılıcını vermiştir. Kanaatimizce burada da Hz. Peygamber, kendisini temsîl edecek olanın her bakımdan temsîl edebilmesi ve halkın onu temsilci olarak akıllarında soru işareti olmadan kabul etmesi gerektiğini bildiği için Hz. Ali'yi bu meşhur devesi ile göndererek onun temsîl yönünü kuvvetlendirmişti. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in devesi ile geldiğini gördüklerinde Hac ibâdetlerini yapan insanlar onun bizzat Hz. Peygamber tarafından görevlendirildiğine daha iyi kanaat getirmiş olacaklardı. Hatta birçok-

---

[259]İbn İshâk, *Sîre,* s. 623; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 137; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 224.
[260]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, IX, 432.
[261]İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* IV, 137; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 224.
[262]Ahmet Önkal, "Deve", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 223.

ları Hz. Peygamber'in geldiğini zannetmişler; fakat devenin üzerinde onun yerine Hz. Ali'yi görmüşlerdi.

Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in geldiğini düşünmüş fakat Hz. Ali'yi karşısında görünce bir tedirginlik yaşamıştır. Hz. Ali'ye "*Âmir misin memur musun*?"[263] diye sormuş, Hz. Ali, âmir değil memur olarak Hz. Peygamber tarafından görevlendirildiğini ve Haccın durak yerlerinde yeni nâzil olan Berâe sûresinin âyetlerini insanlara teblîğ etmek üzere görevlendirildiğini belirtmişti. İkisi birlikte Mekke'ye yönelmişler, Hz. Ebû Bekir, ifrad haccına niyet ederek Mekke'ye girdikten sonra insanlara Hac vazîfelerini anlatan bir hutbe vermişti. Hutbesini bitirdikten sonra ise Hz. Ali kalkarak insanlara Berâe suresinin inen âyetlerini teblîğ etmişti. Hac vazîfelerini bir bir yerine getiren Hz. Ebû Bekir, Arafat'ta da bir hutbe okuduktan sonra Hz. Ali'ye "*Kalk yâ Ali! Resûlullâh Aleyhisselâm'ın elçiliğini yerine getir*" demişti. Hz. Ali kalkarak burada da insanlara Berâe sûresini teblîğ etmişti. Akabe cemresinde de aynı durum devam etmiş, Hz. Ali "*Ey insanlar! Ben sizlere Allah Resûlünün elçisiyim*" şeklinde hitap etmiş, müşrikler bunun üzerine "*Ne hakkında*?" şeklinde karşılık verince, Hz. Ali onlara Berâe sûresini teblîğ etmişti. Müşrikler burada Hz. Ali'ye sert bir karşılık vermişlerdir ki biz bu durumu ayrıca ele alacağımız için şimdilik kısaca temas etmekle iktifa ediyoruz. Hz. Ali bu görevine bayram günlerinde de devam etmişti.[264]

Hz. Ebû Bekir, Hac vazîfesi bittikten ve Medîne'ye döndükten sonra Hz. Peygamber'e teblîğ vazîfesinin Hz. Ali'ye neden verildiği yönünde bir soru yöneltmişti. Hz. Ebû Bekir'in "*Yâ Resûlullâh! Benim hakkımda birşey mi oldu veya birşey mi nâzil oldu*?" şeklindeki sorusuna Hz. Peygamber, "*Hayır! Senin hakkında hayırdan başka birşey meydana gelmemiştir; fakat bunu kendimden veya ev halkımdan baş-*

[263]İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* IV, 137; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 224; Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, IX, 432.
[264]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, IX, 437-439.

ka birinin teblîğ edemeyeceği bana emr olundu"[265] şeklinde cevap vermişti. Mustafa Asım Köksal da bu kısmı ele alırken Hz. Peygamber'in "*Onu benden veya ev halkımdan olan bir kimseden başkası teblîğ ve edâ edemezdi*" buyurduğunu ifâde etmektedir.[266]

Taberî'de ise bu durumun Hac vazîfesinin dönüşünde değil de daha yolculuk esnasında geliştiği bilgisini vemektedir. Taberî, Berâe sûresinin başından kırk âyet inince Hz. Peygamber'in, bunları teblîğ etme ve Hac'cı yönetme yetkisini Hz. Ebû Bekir'e verdiğini, yolculuğun başlayıp kafilenin Zü'l-Huleyfe'ye ulaşmasından sonra ise peşlerinden Hz. Ali'yi gönderdiğini ve Hz. Ali'nin âyetleri teblîğ vazîfeni Hz. Ebû Bekir'den aldığını, Hz. Ebû Bekir bu durum üzerine geri dönerek "*Yâ Resûlullâh! Anam babam sana fedâ olsun, durumum hakkında birşey mi nâzil oldu*?" diye sormuş; Hz. Peygamber "*Hayır! Bunu benden veya ailemden olan bir kişiden başkası teblîğ edemez, ey Ebû Bekir! Mağara arkadaşım olmaya râzı değil misin*?" karşılığını vermişti.[267]

Her iki durumu karşılaştırdığımızda da zaman yönünden farklı bilgiler mevcut görülmekte ise de sonuç olarak aynı ifâdelerle karşılaşmaktayız. Hz. Peygamber, bu görevi kendisinin ve ailesinden birinin yerine getirebileceğini açık bir şekilde ifâde etmiştir. Zira Arapların geleneği bunu gerektiriyordu. Kanaatimizce Hz. Ebû Bekir gibi Arap gelenek ve göreneklerine vakıf bir sahâbînin de bunu göz ardı etmesi mümkün değildir. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber tarafından gönderilmesine karşı Hz. Ebû Bekir'in bu şekilde davranması aslında onun dînî hassasiyetini göstermektedir. Kanaatimizce o, kendisinin bir hatası sebebiyle onun bu görevden men edilmesini beyan eden bir âyetin nâzil olduğu kaygısını taşımıştı. Bu sebeple hakkında birşeyin nâzil olup olmadığını Hz. Peygamber'e sormuştu. Hz. Peygamber'den

---

[265]Belâzürî, *Ensâb*, II, 384.
[266]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, IX, 440.
[267]Taberî, *Târîh*, II, 192.

bu durumu ve Hz. Ali'nin memur olarak görevlendirildiğini öğrendiğinde rahatlamış ve yola birlikte devam etmişlerdi. Kendisi insanlara Hac işlerini öğreterek onlara Hac vazîfelerini yaptırmış, Hz. Ali de onunla birlikte Berâe sûresinin nâzil olan âyetlerini teblîğ etmişti.

Burada üzerinde durulmasında faydalı olacak diğer bir husus ise Hz. Ali'nin teblîğ vazîfesini yaparken müşriklerden neş'et eden bir tepkiyle karşılaşmasıdır. Hz. Ebû Bekir Akabe cemresi esnasında insanlara Hac ibâdetini anlattığı bir hutbe vermişti. Hutbesini bitirdikten sonra ise Hz. Ali ayağa kalkarak "*Ey insanlar! Ben size Allah Resûlünün elçisiyim*" demiş, müşrikler ise "*Ne hakkında*" karşılığını vermişlerdi. Hz. Ali onlara Berâe sûresini okumuş, müşriklere ben sizlere dört şeyi bildirmeye memurum diyerek madde olarak şu duyuruları ilan etmiştir.

- Hiçbir Kâfir Cennet'e giremeyecektir.
- Bu yıldan sonra hiçbir müşrik Hac etmeyecektir.
- Allah'ın evini çıplak olarak hiçbir müşrik tavaf edemeyecektir.
- Kimin Resûlullâh ile antlaşması varsa, onun antlaşması müddeti bitinceye kadar geçerlidir.[268]

Hz. Ali, bu bildirilere ek olarak "*Bunlar dışında kalan her müşrike ise emniyet içerisinde memleketlerine dönebilmeleri için kendilerine bu durum bildirildiği günden îtibâren dört ay mühlet verilmiştir ve bundan sonra hiçbir müşrik için ne bir ahid ne de bir himâye vardır. Allah ve O'nun Resûlü, müşrikleri himâyeden uzaktır*" demiştir.[269] Müşrikler, Hz. Ali'nin bu bildirilerine karşı tepki göstermişler ve "*Biz senin ahdinden de amcanın oğlunun ahdinden de uzağızdır. Amcanın oğluna teblîğ et ki, biz ahdimizi arka tarafımıza atmışızdır. Bizimle onun ara-*

---

[268]İbn İshâk, *Sîre*, s. 624; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* IV, 137.
[269]İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 137.

sında mızraklar ve kılıçlarla savaşmaktan başka ahid yoktur"[270] karşılığını vermişlerdi.

Müşrikler bu tavırlarından sonra dönüp giderlerken akılları başlarına gelmiş ve birbirlerine "*Yahu siz ne yapıyorsunuz? Kureyşliler Müslüman olmadı mı?*" diyerek birbirlerini kınamışlar ve Müslüman olmuşlardı.[271]

Hz. Ali'ye karşı müşriklerin biz senin ve amcanın oğlunun ahdinden uzağız ifâdelerini kullanmaları dikkat çekicidir. Müşrikler, ifadeleri ile Hz. Ali'nin açık bir şekilde Hz. Peygamber'in temsîlcisi olduğunu kabul ettiklerini göstermişlerdi. Hz. Peygamber'in kendi ailesinden olan temsîlcisine bile böyle bir karşılık verebilen müşrikler yukarıda ifâde etmeye çalıştığımız üzere Hz. Peygamber'in ailesinden olmayan bir sahâbîyi görevlendirmesi durumunda kanaatimizce hiç îtibar göstermeyip dinlemeyebilirlerdi. Bu durum teblîğ edilen âyetlerin dikkate alınmaması gibi bir sonucu bile meydana getirebilirdi. Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi göndererek olası bir dikkate almama durumunun da önüne geçmişti. Müşriklerin bu îtirazlarını ise Hz. Ali'yi vekîl olarak geçerli saymamaları olarak değil, aleyhlerindeki hükümleri kabullenmek istememeleri olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Hz. Ali müşrikler tarafından kısmî bir îtiraz ile karşılaşsa da Hz. Peygamber'i vekâleten temsîl vazîfesini hakkıyla yerine getirmiş ve insanlara Hz. Ebû Bekir'in Hac emîrliği nezâretinde Berâe sûresinin nâzil olan âyetlerini teblîğ etmiştir.

Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten sonra bir birlik oluşturmuşlar ve Medine'deki diğer gruplar ile antlaşmalar yapmışlardır. Bu antlaşmalar yanında idarî alan da birçok görev ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber'de kendisinin bulunmadığı idarî işlerde sahabe arasında o alanda ehil olanı görevlendirmiştir. Hz. Peygamber, sahabe arasın-

[270]Taberî, *Târîh*, II, 192; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 161.
[271]Taberî, *Târîh*, II, 192; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 161.

da askerî yönden ehil olanları komutanlık; ilmî yönden daha kuvvetli olanları ise idarî ve adlî vazifelerde görevlendirmiştir. Şimdi ise bu alanların hepsinde ehil olduğunu gösteren Hz. Ali'nin Hz. Peygamber tarafından görevlendirildiği diğer konulara temas edilmeye çalışılacaktır.

2. Kitâbet Vekâleti

İslâm devlet teşkilâtı, halîfeye bağlı idârî, adlî, mâlî, askerî birimlerden teşekkül etmiştir. Devlet işlerinin yürütüldüğü merkez ise dîvânü'r-resâil veya dîvânü'l-inşâ olarak adlandırılmıştır. Bu merkez doğrudan devlet başkanının idâresinde olup, ona vekâleten bu vazîfeyi birinci derecede yardımcısı, vezîri veya bir kâtibi yönetmiştir. Mektuplar ve resmî belgeler, devlet başkanının verdiği emirler doğrultusunda başkâtip tarafından hazırlanır ve halîfe veya vezir tarafından tasdik edildikten sonra kopyası çıkarılır ve işleme konurdu.[272]

Bu yapılanmanın nüvesi Asr-ı Saâdet'te ortaya konmuş ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminde gelişmesini sürdürmüştür. Resûl-i Ekrem, risâlet görevi gereği aldığı vahiyleri belli kişilerden oluşan kâtiblerine yazdırmıştır. Hz. Peygamber, Medîne'ye hicret ettikten sonra da devlet başkanı sıfatıyla yaptığı antlaşmaların metinlerini yazdırarak kayıt altına almış, dâvet mektupları inşâ ettirmiştir. Bu başlık altında Hz. Ali'nin Hz. Peygamber adına kaleme alınan metinlerin yazımında görev yapması konusuna temas edilecektir.

2.1. Vahiy Kitâbeti

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'e yaklaşık 23 yıllık bir zaman diliminde parça parça nâzil olmuştur. Hz. Peygamber teblîğ sürecinde nâzil olan âyetleri bir yandan teblîğ etmiş ve ezberlenmelerini teşvik etmiş bir yandan da onların yazıya geçirilmesi temin etmiştir. Âyetlerin yazıya geçirilmesi işleminde ise bir kısım sahâbeyi görevlendir-

---

[272]Abdülazîz ed-Dûrî, "Dîvân", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 380.

mişti. Görevlendirdiği sahâbeye de “kâtibü’l-vahy (vahiy kâtibi)” denilmiştir.[273]

Hz. Peygamber kendisine bir âyet nâzil olduğunda hemen vahiy kâtiplerini çağırtır ve nâzil olan âyeti mevcut malzemelere yazdırır ve daha sonra bir hataya yer vermemek üzere vahiy kâtiplerine yazdırdığı âyet veya âyetleri kendisine okumalarını isterdi. Hz. Peygamber böyle yaparak herhangi bir hata var ise ânında düzeltilmesini sağlamıştır.[274]

Hz. Peygamber’in vahiy kâtiplerinin sayısı hakkında farklı görüşler mevcuttur. Bu sayının farklı olmasında da ana etken vahiy kâtipleri ile mektup, ahitname ve ganîmet kayıtları gibi hususları yazanların da bir arada değerlendirilmiş olmalarıdır.[275] Bu rivâyetleri tek tek ele alamamakla birlikte bazılarına temas edeceğiz.

Mustafa A’zamî, *Kur’ân Tarihi* adlı eserinde bu sayıyı 65 olarak vermektedir.[276] Taberî ise dördünün doğrudan vahiy kâtibi olduğunu belirterek 8 isim zikretmektedir.[277] Belâzürî de aynı şekilde üçünün kesin olarak vahiy kâtibi olduğunu belirttiği 10 isim zikretmektedir.[278] Genel olarak ise şu sahâbenin vahiy kâtipliği yaptığı hususunda görüş birliği mevcuttur: Hz. Ali, Hz. Osman, Zeyd b. Sâbit, Ubey b. Kâ’b, Abdullāh b. Sa’d b. Ebû Serh.[279]

Genel kabûle göre Hz. Ali’nin vahiy kâtipleri arasında kesin olarak belirtildiğini görmekteyiz. Bütün hayatını çocukluğundan

---

[273]Mehmet Suat Mertoğlu, “Vahiy Kâtibi”, *DİA*, İstanbul 2013, XLII, 447.
[274]Abdülhamit Birışık, “Kur’ân”, *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 384.
[275]Mertoğlu, “Vahiy Kâtibi”, *DİA*, XLII, 448.
[276]Mustafa A’zamî, *Kur’ân Tarihi*, (trc. Ömer Türker-Fatih Serenli), İstanbul 2006, İz Yayınları, s. 106-107.
[277]Taberî, *Târîh*, II, 218.
[278]Belâzürî, *Ensâb*, I, 622.
[279]Belâzürî, *Ensâb*, I, 622; Taberî, *Târîh*, II, 218. Konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ziya Şen, “Vahiy Kâtipliği Müessesesi”, *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 2011, sy. 30, s. 185-210.

îtibâren Hz. Peygamber ile geçiren ve vahyin bir bir gelişine şâhit olan Hz. Ali, vahyin yazıya geçirilmesinde de ilk sırada vazîfe almış ve Hz. Peygamber'e yardımcı olmuştur. Vahiy kâtibliği Hz. Peygamber'in resûl kimliği ile teblîğ ettiği vahyin, onun adına, onu temsîlen, onun vekîli olarak kâğıda aktarılması sûretiyle yazı ile tesbiti anlamına gelen bir kitâbet fiili olarak Hz. Ali tarafından dirâyetle yerine getirilmiştir. Hz. Ali, Hz. Peygamber'e sadece vahyin yazımında değil, birçok farklı alanda da kâtiplik yapmıştır.

2.2. Hudeybiye Antlaşması'nın Kitâbeti

Adını altında Rıdvan biatinin yapıldığı "Hadbâ" adındaki bir çöl ağacından veya o mevkide bulunan su kuyusundan alan Hudeybiye, Mekke'ye 17 km. uzaklıkta bulunmaktadır.[280] Hicret'in 6. yılında Hz. Peygamber gördüğü bir rüyâ[281] üzerine umre yapmak üzere Medîne'den Mekke'ye hareket ederek Harem bölgesindeki Hudeybiye mevkiine gelmiştir. Hz. Peygamber bu yolculuğa ashâbından 1400[282] kişi ile ve yanlarına sadece kılıçlarını alarak çıkmışlardı.[283] Kafilede umre esnasında kurban edilmek üzere 70 tane de deve bulunmaktaydı.[284]

Hz. Peygamber, Hudeybiye mevkiine gelince umre niyetiyle Beytullâh'ı ziyaret etmek isteğini belirtmesine rağmen Mekkeli müşriklerin engellemesi ile karşılaşmıştı.[285] Bu engellemeler karşısında birkaç defa elçilerin gidip gelmesinin ardından Hz. Peygamber o sıralarda Mekke'de birçok akrabası bulunan Hz. Osman'ı elçi olarak gönder-

---

[280]Muhammed Hamîdullāh, "Hudeybiye", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 297.

[281]Vâkıdî, *Megâzî,* II, 70; Ahmed b. Ebû Ya'kûb (284/897), *Târîhu'l-Ya'kûbî,* (thk. Abdülemîn Mühennâ), Beyrut 1993, II, 54.

[282]İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 91; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil,* II, 87; Bu sayının 1500 veya 1600 kadar olduğu yönünde de rivâyetler mevcuttur. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 91.

[283]İbn İshâk, *Sîre,* s. 454; İbn Hişâm, *es- Siretü'n-Nebeviyye,* III, 199.

[284]İbn İshâk, *Sîre,* s. 454; İbn Hişâm, *es- Siretü'n-Nebeviyye,* III, 199; Vâkıdî, *Megâzî,* II, 71; İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 91; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil,* II, 87.

[285]İbn İshâk, *Sîre,* s. 454-455.

mişti. Müşrikler ile olan müzakereler sonucunda Hz. Osman'ın bir müddet alıkonulması üzerine Müslümanlar arasında onun öldürüldüğü haberi yayılmıştı. Hz. Osman'ın ölüm haberinin yayılması üzerine Hz. Peygamber, bütün ashâbını biat etmeye davet etmiş ve onlardan ölünceye kadar mücâdele edeceklerine dair söz almıştı.[286]

Müslümanların ölünceye kadar mücâdele edeceklerine dair biat ettiklerini haber alan Mekkeli müşrikler ise Hz. Osman'ı serbest bırakmış ve Süheyl b. Amr başkanlığında bir heyeti Hz. Peygamber ile anlaşmak üzere göndermişlerdi.[287] Karşılıklı müzakereler sonucunda anlaşmaya varılmış ve sıra anlaşmanın yazıya geçirilmesine gelmişti.[288] Hz. Peygamber, müşrikler ile akdedilecek olan bu anlaşma metnini yazmak üzere Hz. Ali'yi çağırmış ve "Bismillâhirrahmânirrahîm" ile başlayarak antlaşmayı kaleme almasını emretmiştir.[289] Besmeleyi duyan Süheyl, Hz. Ali'nin elini tutup[290] Hz. Peygamber'e yönelerek "Ben bunu bilmiyorum. Senin de bildiğin üzere biz yazılarımızın başında 'Bismikellâhümme' sözünü kullanırız, bu şekilde yazdır!" şeklinde itiraz edince Hz. Peygamber, onun bu itirâzını kabul etmiş ve Hz. Ali'ye bu şekilde yazmasını buyurmuştu. Hz. Ali de yazmaya bu ifâde ile başlamıştı.[291] Daha sonra Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'ye "Bu Allah'ın Resûlü Muhammed ile Süheyl b. Amr arasında yapılan barış antlaşmasıdır." yazmasını buyurması üzerine Süheyl b. Amr, Hz. Ali'nin elini bir kez daha tutmuş "Allah'ın Resûlü Muhammed yazma! Vallahi senin Allah'ın Resûlü olduğuna inansaydık, seni Kâbe'yi ziya-

---

[286]İbn İshâk, *Sîre,* s. 460; İbn Hişâm, *es- Siretü'n-Nebeviyye,* III, 204; Vâkıdî, *Megâzî,* II, 91; İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 96; Taberî, *Târîh,* II, 121.

[287]İbn İshâk, *Sîre,* s. 460; İbn Hişâm, *es- Siretü'n-Nebeviyye,* III, 205.

[288]Antlaşmanın bütün maddeleri için bkz. Hamîdullāh, *İslâm Peygamberi*, s. 215-217.

[289]İbn İshâk, *Sîre,* s. 461; İbn Hişâm, *es-Siretü'n- Nebeviyye*, III, 206; Vâkıdî, *Megâzî*, II, 97; Taberî, *Târîh,* II, 122; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 90; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 217.

[290]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, VI, 195.

[291]İbn İshâk, *Sîre,* s. 461; İbn Hişâm *es-Siretü'n- Nebeviyye*, III, 206; Vâkıdî, *Megâzî*, II, 97; Taberî, *Târîh,* II, 122; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 90; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 217.

ret etmekten alıkoymaz ve seninle savaşmazdık" diyerek bu ifâdeye de itiraz etmişti.[292]

Hz. Peygamber bu itiraza karşılık "Peki ne yazdırayım?" diye sorunca Süheyl b. Amr, "Muhammed b. Abdullah" şeklinde kendisinin ve babasının ismini yazdırmasını istemişti.[293] Hz. Peygamber ise Süheyl'e yönelerek "Vallahi ben Allah'ın Resûlüyüm. Anlaşmaya kendi ismimi ve baba ismimi yazdırmak benden peygamberliği gidermez" buyurmuştu.[294] Daha sonra Hz. Ali'ye dönerek "*Ey Ali! Resûlullah kelimesini sil ve Muhammed b. Abdullah yaz*!"[295] buyurunca, Hz. Ali, "*Vallahi ben, Resûlullâh ifâdesini silemem*" cevabını vermişti. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye, "*Ey Ali! Bir gün sen de benim bu yaptığım gibi yapmak durumunda kalacaksın*"[296] buyurarak ondan yazdığı yeri göstermesini istemişti. Hz. Ali de yazdığı yeri göstermiş ve Hz. Peygamber, Resûlullâh ifâdesini silerek ona "*Muhammed b. Abdullah*" yazmasını buyurmuş, Hz. Ali de Hz. Peygamber'in bu emrini yerine getirmişti. Hz. Ali bundan sonra ise antlaşma maddelerini yazmaya başlamıştı.[297]

Çalışmamızın içeriği bağlamında Hz. Ali bu anlaşma metninin yazılması esnasında da Hz. Peygamber'i vekâleten temsîl etmiştir. Antlaşmanın şartlarını belirleme yetkisi Hz. Peygamber'de olmakla birlikte, antlaşmanın şartlarının yazılarak kayıt altına alınması konusunda Hz. Ali onu temsîl etmişti. Ayrıca Ehl-i beyti olmasından kaynaklanan yakınlığı ve herkes tarafından kabul gören güvenilir şahsiyeti ve emre şartsız teslimiyet gösteren sadâkati her iki taraf nezdin-

---

[292]İbn İshâk, *Sîre,* s. 461; İbn Hişâm, *es-Siretü'n- Nebeviyye,* III, 206; Taberî, *Târîh,* II, 123.
[293]İbn İshâk, *Sîre,* s. 461; İbn Hişâm, *es-Siretü'n- Nebeviyye,* III, 206; Taberî, *Târîh,* II, 123; İbnü'l-Esîr, *el- Kâmil,* II, 90.
[294]Ya'kûbî, *Târih,* II, 54.
[295]Taberî, *Târîh,* II, 123; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil,* II, 90.
[296]İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil,* II, 90; Diyarbekrî, *Hamîs,* II, 23.
[297]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet,* VI, 196-197; Fığlalı, *İmam Ali,* s. 24.

de de onaylanan biri olarak antlaşma metnini kaleme alan ve şâhidi olan kişi olmasını sağlamıştır. Bu antlaşmanın yapıldığı dönemde Ehl-i beyt'i arasında Hz. Peygamber'i temsîl edebilecek en yakın kişi olarak Hz. Ali görünmekteydi. Zira Hz. Hamza'nın Uhud Harbi'nde şehit düşmesi ve Hz. Peygamber'in amcası Abbâs'ın henüz Müslüman olmaması bu mânâda Hz. Ali'yi ön plana çıkarmıştı. Ayrıca bu durum onu Haşimoğulları arasında da söz sâhibi kılmıştı.

B. Kazâî Vekâleti

Çalışmamız îtibâriyle bu başlıkta Hz. Ali'nin kadılık yönünü ele almaya çalışacağız. Arapça'da kazâ (kadâ) kökünden türeyen ve ism-i fâil olarak kullanılan kâdî kelimesi, terim olarak ise "insanlar arasında meydana gelen dâvâları ve sorunları şer'î dediler yardımıyla çözmek için yetkili kişi tarafından tâyin edilen kimseyi" ifâde etmektedir.[298]

Kur'ân-ı Kerîm'de[299] de belirtilen bu kurum İslâm devletlerinin en önemli kurumları içerisinde yer almıştır. Câhiliye döneminde özellikle hakemler veya kabîle ileri gelenleri tarafından örfe dayalı olarak icrâ edilen hakemlik, İslâm ile birlikte belirli bir düzene oturtulmuştur. İnsanlar arasındaki problemleri bir çözüme kavuşturmak ve hükme bağlamak görevi Allāh Teâlâ tarafından Hz. Peygamber'e verilmiştir.[300]

Medîne döneminden îtibâren İslâm topraklarının genişlemesi neticesinde İslâm toplumunun nüfusu artmış ve dînî bir takım problemler ortaya çıkmaya başlamıştı. Hz. Peygamber, İslâmiyet'i kabul eden yeni topluluklara hem İslâm'ı anlatmaları hem de insanların karşılaştıkları problemlere çözüm bulmaları için sahâbeden bazılarını kadı olarak görevlendirmişti. Örneğin Muâz b. Cebel Cened'e, Hz. Ali

[298]Fahrettin Atar, "Kadı", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 66.
[299]Bkz. Bakara 2/188; Tâhâ 20/72.
[300]Nisâ 4/65; Mâide 5/48; Ebû Dâvud, "Akzıye", IV, 9; Tirmizî, "Ahkâm", III, 68.

Yemen'e, Osman b. Ebü'l-Âs Tâif'e ve Attâb b Esîd Mekke'ye kadı olarak görevlendirilmişti.[301]

Hz. Peygamber birkaç örneğini verdiğimiz üzere birçok yere kadı tâyin etmişti. Yanında yetişmiş, vahyin nüzûlüne şahit olmuş Hz. Ali'yi de Yemen'e kadı olarak görevlendirmişti. Hz. Ali ilk etapta bu görevi kabul etmemiş özellikle ilmi yönünün böyle ağır bir sorumluluğu kaldıracak durumda olmadığını belirtmişti. Fakat Hz. Peygamber onu teşvik etmiş ve elini Hz. Ali'nin göğsüne vurarak Allah Teâlâ'ya onun dilini kuvvetlendirmesi ve kalbine doğruları ilham etmesi yönünde duâ etmişti.[302] Bu duâdan sonra ona, hüküm verme yönünden tavsiyelerde de bulunan Hz. Peygamber, onu Yemen'e göndermişti.[303]

Hz. Ali, bu görevinde de devlet başkanı olarak Hz. Peygamber'in uhdesinde bulunan hükmetme ve anlaşmazlıkları giderme konusundaki hukûkî sorumluluğu, onun izni ve görevlendirmesi ile vekâleten üstlenen bir kadı olarak görev yapmıştır. Zira valileri devlet başkanı konumunda olan Hz. Peygamber atadığı gibi fıkhî konularda insanlara yardımcı olacak kadıları da memur olarak Hz. Peygamber atamıştır. Bu bağlamda kadılar da bu alanda Hz. Peygamber'in temsilcileri konumundadırlar. Fıkıh bilgisi ve hüküm çıkarma yetisi açısından Hz. Peygamber'i temsîl etme noktasında en iyi örneklerin başında Hz. Ali gelmektedir. Bir sonraki bölümde daha geniş olarak ele almaya çalışacağımız üzere ilmi birikim açısından Hz. Peygamber'i en iyi temsîl edecek kişi Hz. Ali kabul edilmiştir.

---

[301]Atar, "Kadı" *DİA*, XXIV, 66.

[302]Belâzürî, *Ensâb*, II, 352; Ebû Dâvud, "Akzıye", IV, 11; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 596.

[303]Ebû Dâvud, "Akzıye", IV, 11-12. Kadıların davalara bakarken uymaları gereken kurallar açısından Hz. Peygamber'in Muâz b. Cebel ile yaptığı konuşma önemlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tirmizî, "Ahkâm", III, 70.

C. Askerî Vekâleti

1. Seriyye Komutanlığı

Seriyye, Hz. Peygamber tarafından hedef ve taktiği belirlenen, fakat onun bizzat kumanda etmeyip sahâbeden birinin komutasında gönderdiği askerî birlikleri ifâde etmektedir. Hz. Peygamber'in Hicret'ten kısa bir müddet sonra başlattığı fiilî mücâdele safhasında tertip ettiği seriyyeler, dînî ve siyâsî açıdan büyük önem taşımaktadır.[304] Hz. Peygamber'in sahâbeden birçoklarını seriyye komutanı olarak görevlendirdiği bilinmektedir. Biz de çalışmamız îtibâriyle Hz. Ali'nin komuta ettiği seriyyeleri ele almaya çalışacağız.

Tebük hariç Hz. Peygamber ile birlikte bütün savaşlara[305] katılan Hz. Ali, bu savaşların dışında üç seriyyede de komutan olarak görevlendirilmişti.[306] Hz. Ali'nin komutan olarak görevlendirildiği seriyyele-

---

[304]Serdar Özdemir, "Seriyye", *DİA*, İstanbul 2013, XXXVI, 565-566.

[305]İbn Abdilber, *el-İstîâb,* III, 1097; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 588.

[306]Hz. Peygamber hicretin dokuzuncu yılında Tâif kuşatmasından döndükten sonra Zilhicce ile Receb ayları arasını Medîne'de geçirmiştir. Bu tarihten sonra Bizans imparatoru Herakleios ile Hıristiyan Arapların Müslümanlar üzerine saldıracakları haberini alınca Bizanslılara karşı savaş hazırlıklarına başlanmasını emretmiştir. Savaş hazırlıklarının tamamlanması ile birlikte Receb ayında harekete geçen Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi Medîne'de ailelerine ve işlerine bakmak üzere vekîl bırakmıştır. Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 149; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 116; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 486. Hz. Ali, Hz. Peygamber ile birlikte o zamana kadar yapılan bütün savaşlara katılmıştır. Dolayısıyla Bizans gibi güçlü bir düşmana karşı yapılan bu sefere katılamayıp Medîne'de kalmaya pek taraftar olmamasına rağmen Hz. Peygamber'in sözüne riâyet ederek Medîne'de kalmıştır. Hz. Ali'nin, Medîne'de kalıp, Hz. Peygamber'in ailesi ile kendi ailesinin işlerini yürütürken, Medîne'de münâfıklar onun hakkında yalan haberler uydurmaya başlamışlardır. Münâfıklar onun hakkında "Ali önemsiz görüldü; kadınların ve çocukların muhafızlığına lâyık görüldü. Hz. Peygamber onun arkadaşlığını hoş görmedi" şeklinde dedikodular yaymaya başlamışlardır. Bkz. İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 116; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 486; Fığlalı, *İmam Ali*, s. 39. Bu dedikoduların iyice yayılması ve Hz. Ali'yi rahatsız etmesi üzerine Hz. Ali silahlarını kuşanıp Hz. Peygamber'e yetişmek üzere yola çıkmıştır. Hz. Peygamber ordusuyla birlikte Curf denilen bölgede mola verdiği esnada ona yetişen Hz. Ali, Hz. Peygamber'e münâfıkların dedikodularını anlatarak "Beni kadınlarla ve çocuklarla mı bırakıyorsun" demiştir. Hz. Ali'nin çok üzüldüğü gören Hz. Peygamber Hz. Ali'ye "Onlar yalan söylemişler. Seni, arkamda bıraktığım işleri görmen

rin ilki Sa'd b. Bekroğulları kabîlesi üzerine sevk edilmiştir. Hz. Peygamber Hicret'in 6. yılında, Hayber Yahudileri ile ittifak kurmak isteyen bu kabîle üzerine Hz. Ali komutasında yüz kişilik bir birlik göndermişti. Hz. Ali komutasındaki bu birlik onları Yahudiler ile birleşmeden önce kuşatmış ve onlara taarruz etmişti. Bu taarruz neticesinde kısa bir süreliğine kaçan kabîle mensupları daha sonra liderleri Berâ b. Uleym'i göndererek teslim olmuşlar, Müslümanlar ganîmet olarak 500 deve ile 2000 koyun ele geçirmişlerdi. Burada üç gün kalan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in hissesini ayırdıktan sonra ganîmeti askerler arasında taksîm etmiş ve daha sonra Medîne'ye geri dönmüştü.[307]

Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi Tayy kabîlesi üzerine gönderdiği seriyyede de komutan olarak görevlendirmişti. Mekke'nin fethinden sonra Arap kabîlelerinin itaatini sağlamak ve putları ortadan kaldırmak üzere Hz. Peygamber birçok kabîle üzerine seriyyeler göndermişti. Bu kabîlelerin büyüklerinden olan ve adını Tayy b. Üded b. Zeyd'den alan Tayy kabîlesi Ecâ dağına yerleştirdikleri ve ibâdet ettikleri Fels

---

için bıraktım. Geri dönerek ailemin ve ailenin yanında kal. Ey Ali! Hârûn'un Mûsâ'ya yakınlığı ne ise senin de bana yakınlığın öyledir; fakat benden sonra peygamber gelmeyecektir" buyurmuştur. Bkz. İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 116;İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 22-23; İbnü'l-Esîr, *el- Kâmil*, II,149; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 486; Buhârî, "Megâzî", III, 23; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", VII, 411; Tirmizî, "Menâkıb", V, 40. Hz. Ali bu müjde ile Medîne'ye geri dönerek Hz. Peygamber'in ve ailesinin işleri ile ilgilenmişti. Böylece bir kez daha Hz. Ali'ye olan sevgisini gösteren Hz. Peygamber, ona karşı oluşturulmaya çalışılan olumsuz düşüncelerin önüne geçmiş ve onun değerini ifâde etmiştir. Zira Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn arasında kardeşlik ve nübüvvet yakınlığından başka Tûr dağına çıktığı zamanlarda Benî İsrâîl'i idâre etmek üzere Hz. Hârûn'un Hz. Mûsâ'ya vekâlet etmesi münâsebeti de söz konusudur. Geniş bilgi için bkz. M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara 2001, II, 69. Yukarıda da belirtmeye çalıştığımız üzere Hz. Peygamber ile Hz. Ali "Muâhât" usulünce kardeş olmuşlardı. Aralarında kan bağı da mevcuttu ve Hz. Peygamber onu kendi yerine Medîne de vekîl bırakmıştı. Bu açıdan nübüvvet hariç -ki hadîste bu belirtilmiştir- Hz. Mûsâ'nın yanında Hz. Hârûn'un konumu ne ise Hz. Peygamber'in yanında da Hz. Ali'nin konumu öyle idi. Böylece Hz. Peygamber, Hz. Ali üzerinden fitne tohumları ekmeye çalışan münâfıkların dedikodularının önünü de kesmiştir.

[307]Vâkıdî, *Megâzî*, II, 59-60; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 86.

(Füls) putu ile de tanınmakta idi.[308] Hicret'in 9. yılında Hz. Peygamber Tayy kabîlesini itaat altına almak ve putlarını yıkmak üzere tamamı ensârdan oluşan 150 kişilik bir birliğin başında Hz. Ali'yi komutan olarak görevlendirmiştir. Bu birlik ile harekete geçen Hz. Ali, sabah vakti ânî bir hücumla Tayy kabîlesini gafil avlamış ve onlardan bol miktarda esir ve ganîmet ele geçirmişti. Buradan Fels (Füls) putunun bulunduğu alana gelen Hz. Ali, Fels (Füls) putunu yerle bir ederek görevini yerine getirmişti.[309]

Son olarak ise Hz. Ali'nin Yemen seriyyesini ele almaya çalışacağız. Hz. Peygamber hicretin 10. yılında Hz. Ali'ye siyah bir sancak vererek üç yüz kişilik bir süvâri birliğinin başında Yemen'e göndermişti. Hz. Ali süvârileriyle ilk olarak Mezhecliler'in yurduna gelmiş, buradan da süvârilerini kollara ayırarak seferine devam etmiş ve birçok esir ile birlikte çoğunluğunu deve ve koyunların oluşturduğu yüklü bir ganîmet ele geçirmişti.[310] Hz. Ali ganîmet mallarını Büreyde b. Husayb el-Eslemî'ye teslim ettikten sonra seferine devam etmiş ve başka bir toplulukla karşılaşmıştı. Hz. Ali bu topluluğu İslâm'a dâvet etmiş, fakat onlar bu dâveti kabul etmedikleri gibi Müslümanlara hücum etmişlerdi. Hz. Ali karşılık vermiş ve yirmi kadar müşrik öldürülmüştü. Sonunda bu topluluk teslim olmuş ve Hz. Ali'nin tekrar onları İslâm'a dâveti üzerine Müslüman olmuşlar ve zekât ile sadakalarını Hz. Ali'ye teslim etmişlerdi.[311] Hz. Ali ganîmet malını bir araya toplayarak beşe ayırmış bir okun üzerine "Allah'a aittir" ifâdesini yazarak Hz. Peygamber'e götürmek üzere beşte birini ayırmış, kalan beşte dörtlük kısmı ise askerleri arasında dağıtmıştı.[312]

---

[308]Âdem Apak, "Tay (Benî Tay), *DİA*, İstanbul 2014, XL, 187.
[309]Vâkıdî, *Megâzî,* II, 375; İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 150.
[310]Vâkıdî, *Megâzî,* II, 445; İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 155; İbn Kesîr, *el-Bidâye,* VII, 396-397; Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet,* VII, 26.
[311]Vâkıdî, *Megâzî,* II, 447; İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 155.
[312]Vâkıdî, *Megâzî,* II, 447.

Hz. Ali Yemen seferini tamamladıktan sonra Hz. Peygamber’e Hac yolculuğunda yetişmek üzere yola çıkmıştı. Kendisi hızlı hareket ettiği için geriden gelmekte olan arkadaşlarının başına da sahâbeden bir arkadaşını bırakmıştı. Bu esnada bazı olayların yaşandığı ve şikâyetlerin olduğu görülmektedir. Şikâyetlerden birini Vedâ Haccı esnasında ele almaya çalıştık. Burada ise Ebû Saîd el-Hudrî’den gelen bir haberi vermenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Ebû Saîd el-Hudrî: “*Zekât develerini aldığımız zaman Ali’ye gelerek kendi develerimize istirahat verip zekât develerini kullanma isteğinde bulunmuştuk. Zira develerimiz yorulmuştu. Fakat Ali bu teklifimizi kabul etmedi. Ali işini tamamlayıp Yemen’den dönüşe geçtiğimizde başımıza arkadaşlarımızdan birini görevlendirmişti. Ali de acele ederek Hacca yetişti. Hac bittikten sonra ise Resûlullâh onun yanımıza dönmesini emretmişti. Biz bu sırada Ali’nin başımıza bıraktığı arkadaşımızdan da aynı istekte bulunmuştuk ve o, bizim bu isteğimizi uygun karşılayarak develere binmemize izin vermişti. Ali yanımıza döndüğünde bizleri zekât develerine binmiş olarak görünce vekîl bıraktığı arkadaşımızı huzuruna çağırıp kınadı. Ben de bunun üzerine Ali’nin yaptığı bu azarı Resûlullâh’a anlatmak üzere çıktım ve bu durumu Resûlullâh’a anlattım. Anlatmama devam ederken Resûlullâh bacağıma vurdu ve bana “Sözlerinin birazını kardeşin Ali’ye bırak. Allah’a yemîn ederim ki onun Allah yolunda daha haşin olduğunu anladım” dedi. Ben de artık o günden sonra Ali’nin hoşuna gitmeyecek bir davranışta bulunmadım.*[313]

Bu konular bize göstermektedir ki seriyyelerde komutanlık yapan sahâbîler Hz. Peygamber’in siyâseten temsîlcileridir ve askerî komuta kademesinde ona vekâlet etmektedirler. Hz. Peygamber’i temsîl ettikleri için onun adına hareket etmişler ve onun emirleri doğrultusunda birliklerine kumanda etmişlerdir. Gerek dînî gerekse siyâsî olarak

[313]Vâkıdî, *Megâzî*, II, 446-447; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 400.

Hz. Peygamber'e olumsuz bir eleştiri getirecek durumlara düşmemek üzere titiz davranmışlardır. Zira son olarak ele aldığımız Yemen seriyyesinde Hz. Ali'nin ne kadar hassas davrandığı ve Hz. Peygamber'in de onun bu davranışını takdir ettiği görülmektedir.

2. Sancaktarlık

Sancak, Arapça livâ kelimesiyle ifâde edilmiştir. İslâm öncesi dönemde Mekke yönetiminde idârî ve siyâsî görevlerin içerisinde sancaktarlığın bulunduğu bilinmektedir.[314] Hz. Peygamber'in de Ukâb[315] denilen ve Hz. Âişe'nin abasının yünlü kısmından yapıldığı belirtilen siyah bir sancağı ile birlikte bir de beyaz sancağının olduğu belirtilmiştir.[316]

Hz. Peygamber, Hicret'inden îtibâren gönderdiği seriyyelerde ve kumanda ettiği gazvelerde sancak kullanmıştır. Hz. Peygamber Hicret'in 7. ayında Hz. Hamza idaresinde gönderdiği Sîfü'l-Bahr seriyyesi ile 8. ayında Ubeyde b. Hâris komutasında gönderdiği Seniyyetü'l-mere seriyyelerinde komutanlara birer sancak vermiştir.[317]

Hz. Peygamber, gazvelerinde kullandığı sancaklarını taşımak üzere kendisini temsîlen bir sancaktar da atamıştır. Kaynaklarda belirtildiğine göre Hz. Peygamber bu vazîfe ile Hz. Ali'yi görevlendirmiştir. Hz. Ali, yukarıda da belirttiğimiz üzere Tebük hariç Hz. Peygamber ile bütün gazvelere[318] katılmış ve onun sancaktarlığını yapmıştı.[319]

---

[314] İlhan Şahin, "Sancak", *DİA*, İstanbul 2013, XXXVI, 97.

[315] Ukab, aynı zaman İslâm öncesi dönemde Kureyş'in sancağı için de kullanılan bir terimdir. Bkz. Cevâd Ali, *el-Mufassal fî târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*, Beyrut 1970, V, 435.

[316] Hamîdullāh, *İslâm Peygamberi*, s. 273-275.

[317] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 175; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 20-22.

[318] Uhud savaşında Hz. Peygamber sancağı Mus'ab b. Umeyr'e vermiş, onun şehit edilmesi üzerine eliyle Hz. Ali'ye vermiştir. İbnü'l-Esîr *Üsdü'l-Gâbe*, III, 588.

[319] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 21; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 588.

Hz. Ali için alem hâline gelen sancaktarlık konusunda özellikle Hayber'in Fethi'nin son derece ehemmiyetli bir yeri vardır. Medîne'nin 180 km. kuzeyinde bulunan Hayber, içinde bulunduğu vadinin verimliliği ve su bentleri ile meşhur bir yerdir. Yahudiler'in ikāmet ettiği bir yer olan Hayber aynı zamanda Hz. Peygamber tarafından ihânetleri ve Müslümanlara karşı düşmanca davranışları sebebiyle Medîne'den sürülen Yahudiler'in sığındığı bir yer idi.[320]

Yahudiler'in burada da Müslümanlar aleyhinde faaliyetlerine devam etmeleri sebebiyle Hicret'in 7. yılında Hudeybiye'den dönen Hz. Peygamber, 200'ü süvâri olmak üzere 1600 kişilik bir ordu ile Hayber üzerine sefere çıktı.[321] Hz. Peygamber Recf adlı bir mevkide konaklayarak Hayber'i kuşatma altına aldı. Müslümanlar küçük kaleleri bir bir fethetmişler; fakat en büyüğü olan Hayber kalesinin fethi gecikmişti. Hayber'de yedi tane muhkem kale mevcuttu.[322]

Hz. Peygamber, sancağı önce Hz. Ebû Bekir'e vermiş; ancak Hz. Ebû Bekir kaleyi fethedememişti. Daha sonra sancağı Hz. Ömer'e vermiş; fakat o da muvaffak olamamıştı. Bu girişimler esnasında ashâb da yorgun düşmüştü.[323] Hz. Peygamber, sahâbeye yönelerek "Yarın sancağı öyle bir kimseye vereceğim ki, o, Allah ve Resûlünü sever, Allah ve Resûlü de onu sever ve o, fetih gerçekleşene kadar da geri dönmez"[324] buyurmuştu. Hz. Peygamber'in müjdesinden Hayber'in fethedileceğini öğrenen sahâbe o geceyi gönül hoşluğu içinde geçirmişlerdi. Ayrıca sahâbe Allah'ın ve Resûlünün yanında bu müjdeye nâil olabilmek için büyük bir istekle sabahın olmasını beklemişler ve sabah namazından sonra da Hz. Peygamber'in çadırının önünde toplanmaya başlamışlardı. O gün Hz. Peygamber'in bu müjdesine

---

[320]Muhammed Hamîdullāh, "Hayber", *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 20.
[321]Taberî, *Târîh*, II, 137; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 99-101.
[322]Muhammed Hamîdullāh, "Hayber", *DİA*, XVII, 20.
[323]Taberî, *Târîh*, II, 137; Fığlalı, *İmam Ali*, s. 25.
[324]Buhârî, "Megâzî", III, 22; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", VII, 413; Tirmizî, "Menâkıb", V, 40; Nesâî, *Hasâis*, s. 50-52.

nâil olabilme arzusunu Hz. Ömer "*Kumandanlığı o günkü kadar hiç arzu etmemiştim. Büyük bir şevkle Hz. Peygamber'in sancağı bana teklif etmesini bekledim*" ifâdeleri ile dile getirmişti.[325]

Hz. Peygamber, çadırından çıktıktan sonra bir müddet beklemiş ve daha sonra Hz. Ali'yi sormuştur. Hz. Ali o sırada gözlerinde ortaya çıkan bir rahatsızlıktan dolayı ordunun gerisinde bulunuyordu. Orada bulunanlar Hz. Peygamber'e, gözünün ağrıdığını söylediklerinde Hz. Peygamber, onun huzuruna getirilmesini emretti.[326] Seleme b. Ekvâ kalkıp Hz. Ali'yi Hz. Peygamber'in yanına getirdi.[327] Hz. Ali'nin huzuruna getirilmesi üzerine Hz. Peygamber, onun gözlerini okuyarak mesh ettikten sonra gözleri iyileşmiştir.[328] Daha sonra sancağı Hz. Ali'ye teslim edip "*Haydi hiç etrafına bakınmadan dosdoğru yürü. Allah, fethi senin elin ile gerçekleştirecek*" buyurmuştu.[329] Hz. Ali, Hz. Peygamber'e yönelerek "*Ey Allah'ın Resûlü! Onlarla ne üzerine savaşayım?*" diye sorunca Hz. Peygamber "*Onlarla Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet getirinceye kadar savaş. Şayet onlar bunu yaparlarsa canlarını ve mallarını senden korudular demektir. Ancak canlarının ve mallarının alınmasını hak etmeleri başkadır. Hesapları ise Allah'a aittir*" buyurmuştur.[330] Aldığı cevapla Hz. Ali, Hayber kalesine yürümüş; fethin gerçekleşmesine büyük katkı sağlamıştır.

Savaşın konumuzu ilgilendiren kısmı Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in müjdesine nâil olmasıdır. Bütün sahâbenin heyecanla kendisine verilmesini beklediği sancağı, Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye vererek onu sevdiğini ve onun da kendisini sevdiğini zikretmiştir. Bununla

---

[325]Müslim, " Fezâilü's-Sahâbe", VII, 413.
[326]Buhârî, "Megâzî", III, 22; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", VII, 413-414.
[327]İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 219.
[328]Buhârî, "Megâzî", III, 22; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", VII, 414-415.
[329]İshâk, *Sîre,* s. 476; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* III, 219; İbn Fığlalı, *İmam Ali,* s. 26.
[330]İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 104.

birlikte Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin Allah'ı, Allah'ın da Hz. Ali'yi sevdiğini sancağı ona teslim ederken beyân etmiştir. Böylece Hz. Peygamber yanında onun ne derece sevgili olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Kanaatimizce Hz. Peygamber'in kendi sancağını devamlı olarak Hz. Ali'ye teslîm etmesi onu askerî anlamda temsîlcisi olduğunu göstermektedir. Zira Hz. Peygamber bu dönemde devlet başkanı durumunda idi. Onun sancağı da kendisini ve İslâm devletini temsîl etmekteydi. Dolayısıyla Hz. Ali, Hz. Peygamber'in başında bulunduğu idârî yapı içerisinde ihdâs edilen askerî hiyerarşide, bizzat onun vekîli ve temsîlcisi konumunda olarak bu vazîfesini îfâ etmiştir.

3. Mübâreze

Câhiliye döneminde Araplar arasında çatışma, yağmalama gibi durumlar çok sık görülmekteydi. Bu dönemlerde Arap yarımadasında düzenli askerî birliklerden söz etmek mümkün olmadığından savaşlar düzensiz kabîle birlikleri ile yapılmaktaydı. Savaşlara ise kabîle lideri kumanda etmekte ve sancağı kendisi veya kendisinin görevlendirdiği biri taşımaktaydı.[331] Araplar arasındaki bu mücâdeleler genellikle mübâreze[332] (iki taraftan kabîle liderlerinin belirlediği iki veya daha fazla savaşçı arasında teke tek savaş) ile başlardı.[333]

---

[331] Cevad Ali, *el-Mufassal*, V, 420-436.

[332] Cevad Ali, *el-Mufassal*, V, 440. Bazı durumlarda mübâreze liderler arasında da gerçekleşebilirdi. Örneğin Sıffîn savaşında Hz. Ali, çadırının önünde Muâviye b. Ebû Süfyân'a seslenerek, sorunun ikisi arasında olduğunu ve askerlerin kanını dökmemek için karşısına çıkıp çarpışmasını teklif edip onu mübârezeye dâvet etmiştir. Fakat Muâviye b. Ebû Süfyân, Hz. Ali'nin mübârezelerini ve savaşlardaki cesaretini bildiği için bu teklifi kabul etmemiştir. Bkz. Taberî, *Târîh*, III, 86; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 312. Ethem Ruhi Fığlalı da Hz. Ali'nin Muâviye b. Ebû Süfyân'a yazdığı mektupta geçen şu ifadelerini aktarır: "*Bizi savaşa çağırdın. Sen iki tarafı savaşmaktan uzak tut ve insanları bir tarafa bırakarak tek başına bana karşı meydana çık. O zaman hangimizin günahkâr ve hangimizin basîretinin kör olduğunu göreceksin. Bilmelisin ki ben dedenin ve dayının kellesini Bedir'de uçuran Ebü'l-Hasan'ım. Kılıcım*

Hicret'ten sonra Mekkeli müşrikler ile Medîneli Müslümanlar arasında meydana gelen büyük savaşlarda da mübâreze ön plana çıkmaktadır. Biz de konumuz îtibâri ile burada iki savaş esnasındaki mübârezeleri ve bu mübârezelerde Hz. Ali'nin öne çıkışını ele almaya çalışacağız. Bu iki savaşa geçmeden önce bir konuya da burada kısaca temas etmenin uygun olacağı kanaatindeyiz. Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasında gerçekleşen ikinci büyük savaş olan Uhud Gazvesi'nde de Hz. Ali birçok kahramanlık ortaya koymuştur. Medine'ye beş kilometre mesafede Uhud Dağı eteklerinde meydana gelen bu gazvede Hz. Ali, savaş öncesi mübâreze de Kureyş'in sancaktarı Talha b. Ebû Talha'nın bacağını keserek onu alt etmişti. Savaş esnasında ise Kureyş'in diğer sancaktarları Ebû Sa'd ve Ertât b. Şurahbil'i öldürmüştü.[334]

3.1. Bedir Savaşı

Bedir, Mekkeli müşrikler ile Medîneli Müslümanlar arasında meydana gelen ilk gazvedir. Mekke'den Medîne'ye Hicret etmek durumunda kalan Müslümanlar, yanlarında pek az malzeme getirebilmişler, mallarının çoğu Mekke'de kalmıştır. Mekke'de kalan bu mallara da müşrikler el koymuşlardır. Hz. Peygamber bu dönemde Ebû Süfyân idaresinde Suriye'den gelen ve Mekkeli müşriklere ait yüklüce mal taşıyan kervanın haberini almıştır. Bu kervanın gelişini sahâbeye açıklayan Hz. Peygamber, onlara kervana taarruz konusunda fikirlerini sormuş ve yapılan istişâre sonunda kervanın Bedir[335] bölgesinde ele geçirilebileceği görüşü ağır basmıştır.[336]

---

hâlâ elimdedir ve o günkü îmân ve cesâretimle seni karşılarım." Bkz. Fığlalı, *İmam Ali*, s. 70-71.

[333]Mustafa Zeki Terzi, "Savaş", *DİA*, İstanbul 2013, XXXVI, 194.

[334]Mustafa Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2014, s. 87.

[335]Bedir, Medîne'nin 160 km. güneybatısında Medîne-Mekke yolunun Suriye kervan yolu ile birleştiği yerde bulunan ve su kuyuları ile bilinen bir bölgedir. Mustafa Fayda, "Bedir Gazvesi", *DİA*, İstanbul 1992, V, 325.

[336]Fayda, "Bedir Gazvesi", *DİA*, V, 325.

Bu kararın ardından Müslümanlar 305 kişilik bir birlik ile kervana doğru harekete geçmişlerdir. Müslümanlar'ın bu hareketini ise casuslar aracılığı ile haber alan Ebû Süfyân, Mekke'ye bir haberci göndererek, Müslümanlar'ın bu hareketini onlara haber vermiştir. Bu durumu haber alan Mekkeli müşrikler ise özellikle Ebû Cehil'in gayreti ile kısa zaman da 1000 kişilik bir ordu hazırlayarak yola çıkmışlardır.[337]

Konumuz aşısından savaşın tamamını ele almamakla birlikte bizi ilgilendiren olayların savaşın ilk merhalesinde gerçekleşmiş olmasından dolayı bu safhayı ele almaya çalışacağız. Bedir bölgesinde karşı karşıya gelen iki ordu savaş öncesi eski Arap geleneklerinden olan mübâreze ile savaşa başlamışlardır. Savaş başlamadan önce Mekkeli müşriklerden Utbe, kardeşi Şeybe ve oğlu Velîd ile birlikte meydana çıkarak karşılarına çıkacak er istemiştir. Utbe'nin bu çağrısı üzerine Ensâr'dan üç kişi karşılarına çıkınca Utbe "*Bizim sizinle herhangi bir işimiz yoktur*" deyip "*Ey Muhammed! Karşımıza kavmimizden dengimiz olan birilerini gönder*" sözleriyle Hz. Peygamber'e seslenmiştir.[338] Utbe'nin bu seslenişi üzerine Hz. Peygamber "*Kalkın ey Hâşimoğulları! Kalk yâ Ubeyde! Kalk yâ Hamza! Kalk yâ Ali*!" diyerek onları mübârezeye teşvik etmiştir. Utbe karşısına çıkan hemşehrilerine kim olduklarını sormuş; her biri kendisini tanıtınca da "*İşte siz bizim denklerimizsiniz*" demiştir.[339]

Ubeyde b. Hâris ile Utbe, Hz. Hamza ile Şeybe, Hz. Ali ile Velîd karşı karşıya gelmiştir. Hz. Hamza ile Hz. Ali rakiplerini birkaç hamlede öldürmüşler ve o sırada ağır yaralanan Ubeyde b. Hâris'e yardım ederek onun rakibini de öldürdüler.[340]

---

[337]İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 15-16; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 38.
[338]Vâkıdî, *Megâzî*, I, 69; İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 17
[339]Vâkıdî, *Megâzî*, I, 68.
[340]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, III, 345.

Burada üzerinde durmamız gereken nokta Hz. Peygamber'in mübâreze için çıkardığı şahısların Resûl-i Ekrem'e olan yakınlıklarıdır. Bu üç şahsa baktığımızda Hz. Hamza'nın Hz. Peygamber'in amcası, Ubeyde b. Hâris ile Hz. Ali'nin ise Hz. Peygamber'in amcaoğulları oldukları görülmektedir; yani aralarında kan bağı mevcuttur. Burada Hz. Peygamber, müşriklerin karşısına yakın akrabalarını çıkararak Arap örfüne riâyet etmiştir. Bunun yanında rakiplerin Kureyş kabîlesine mensup olmalarından dolayı karşılarına Ensâr'dan değil de Kureyş'e mensup olan akrabalarını çıkarmasının da gözden kaçmaması gereken bir husus olduğu kanaatindeyiz. Böylece Müslümanlar'ın önderi olan Hz. Peygamber'i mübâreze esnasında kan bağı olan akrabaları temsîl etmişlerdi. Bu mübârezede aynı zamanda zaten tanınmakta olan Hz. Hamza'nın yanı sıra Hz. Ali'nin cengâverliği ve şecâetine de tanıklık edilmiştir. Bu savaş sonrasında Ubeyde b. Hâris'in mübârezede aldığı yaradan dolayı şehit olması ve Hz. Hamza'nın da Uhud Savaşı'nda şehit edilmesi sonucu ilerleyen tarihlerde gerçekleşecek olan Hendek Savaşı'ndaki mübârezede Hz. Ali'nin bu temsîl vazîfesini devam ettirdiği görülecektir.

3.2. Hendek Savaşı

Müşrikler ile Müslümanlar arasında Bedir ve Uhud'dan sonra meydana gelen bir diğer savaş Hicret'in 5. senesinde meydana gelen Hendek savaşı idi. Bu gazvede önceki savaşlarda olduğu gibi meydan savaşı yapılmamıştır. Zira Hz. Peygamber, diğer savaşlardan farklı olarak Medîne'de kalarak savunma yapmayı uygun bulmuştur. Mekkeli müşrikler Bedir'de Müslümanlar'a yenilmelerine rağmen Uhud'da Ayneyn tepesindeki okçuların Hz. Peygamber'in emrine uymamaları sebebiyle kısmî bir zafer elde etmişlerdi. Fakat müşrikler, asıl hedefleri olan Hz. Peygamber'i ve Müslümanlar'ı ortadan kaldıramamışlardı. Bu durum onlar açısından hâlâ bir tehdit unsuru idi

ve Müslümanlar'ın Hicaz Bölgesi'nde günden güne güçlenmesi onları tedirgin etmekteydi.

Diğer taraftan müşrikleri Müslümanlara saldırmaya teşvik eden başka bir etken daha vardı ki bu da Medîne'de yaşayan Yahudiler idi. Zamanla Medîne'deki üstünlükleri kaybolan Yahudiler müşriklerle ittifaklar kurarak, Müslümanlar ile olan anlaşmalarını ihlâl etmişler, bunun sonucunda da önce Benî Kaynuka, daha sonra da Benî Nadîr Yahudileri Medîne'den sürgün edilmişlerdi. Bu sürgün esnasında bir kısım Yahudiler Hayber'deki Yahudilerin yanına sığınmışlar ve buradan Müslümanlar aleyhine faaliyetlerine devam etmişlerdi.

Bu faaliyetler zamanla semeresini vermiş ve buradaki Yahudiler müşrikleri, Müslümanlar üzerine saldırmaya teşvik etmişlerdi. Hayber Yahudileri sadece Mekkeli müşrikleri değil birçok müşrik Arap kabîlesini de Müslümanlara karşı birlik olmaya çağırmışlardı. Bu faaliyetler sonucu Kureyş, Gatafan, Benî Süleym, Benî Esed gibi müşrik kabîlelerin oluşturduğu on bin kişilik bir ordu Medîne'ye doğru harekete geçmişti. Bu durumu haber alan Hz. Peygamber, o güne kadar Araplar arasında pek bilinmeyen bir şekilde savunma yapmaya karar verdi ve sahâbeden İran asıllı Selmân-ı Fârisî'nin tavsiyesi ile Medîne'nin saldırıya açık olan kısımlarına hendek kazılmasına karar verildi.

Çalışmamız açısından ele alacağımız husus ise savaş esnasında hendeği geçmeye çalışan müşrik süvârilerden Amr b. Abd ile Hz. Ali arasında meydana gelen olaydır.

Başında Ebû Süfyan'ın olduğu müşrik ordusu, Medîne önlerine geldiğince daha önce alışık olmadıkları bir şekilde hendeği görünce büyük bir şaşkınlık yaşamışlardır. Bu şaşkınlığı üzerlerinden atmaya çalışan müşrikler hendeğin bulunduğu tarafta karargâh kurarak hendeği geçebilecekleri yerleri araştırmaya başladılar. Hendeği geçme teşebbüsleri ise Müslüman okçular tarafından devamlı olarak engel-

lenen müşrik süvârilerinden beş kişi savaşın ilerleyen safhalarında hendeği geçmeyi başarmıştı. Hendeğin en dar yerinden geçmeyi başaran bu beş süvâri: İkrime b. Ebû Cehil, Nevfel b. Abdullāh, Dırâr b. Hattâb, Hubeyre b. Ebû Vehb ve Amr b. Abd idi.[341]

Bunlardan Amr b. Abd, bin ere denk tutulan ve o gün tamamıyla zırhlara bürünmüş bir savaşçı idi.[342] Amr, atının başını çevirerek Müslümanlara "*Benimle çarpışacak kim varsa çıksın ortaya*" diyerek meydan okuyor ve karşısına çıkacak bir er istiyordu. Amr, mübâreze yapmak için er istediğinde onun cesaretini ve kuvvetini iyi bilen Müslümanlar, sanki başlarına kuş konmuş gibi yerlerinden kımıldayamamışlardı.[343]Amr b. Abd'in bu çağrısına Hz. Ali karşılık vermiştir. Hz. Ali ayağa kalkarak "*Yâ Resûlallâh, onunla ben çarpışayım*" dediğinde ise Hz. Peygamber, "*Sen otur, o Amr'dır*!" buyurmuştu. Amr b. Abd "*Hani, sizden öldürülünce Cennet'e gideceğini iddia ettiğiniz kimseler; hani, nerede kaldılar? İçinizden meydana gelerek benimle çarpışacak kimse yok mu*?" diye tekrar seslenince, Hz. Ali tekrar ayağa kalkarak "*Onunla ben çarpışayım yâ Resûlallâh*" demiştir. Hz. Peygamber tekrar ona "*Sen otur! O, Amr'dır*" buyurmuştu. Amr b. Abd, üçüncü defa seslenerek çağrıda bulunup aralarında çarpışacak kimse olup olmadığını sorarak bir dörtlük okumuştur. Bunun üzerine Hz. Ali tekrar ayağa kalkarak "*Onunla ben karşılaşayım yâ Resûlallâh*" demiş ve Hz. Peygamber'in "*O, Amr'dır*" buyurması üzerine Hz. Ali, "*Onun Amr olması fark etmez*" karşılığını vermiş; Hz. Peygamber de sonunda onun mübârezeye çıkmasına müsaade buyurmuştu.[344]

---

[341]İbn İshâk, *Sîre*, s. 400; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 138; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 401.
[342]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 258
[343]Vâkıdî, *Megâzî*, I, 401.
[344]Diyarbekrî, *Hamîs*, I, 486; Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 258.

Hz. Peygamber, Hz. Ali’nin Amr ile karşılaşmasına müsaade edince ona kendi kılıcını kuşandırmış, kendi zırhını giydirmiş ve sarığını onun başına sarmıştı.[345] Ve Hz. Peygamber ona, “*Allah’ım ona yardımını ihsan et!*[346] *Allah’ım! Bedir günü benden Ubeyd’yi, Uhud günü de Hamza’yı aldın. Ali ise benim kardeşimdir ve amcamın oğludur. Beni yalnız başıma bırakma! Sen vârislerin en hayırlısısın*” diyerek duâ etmişti.[347]

Hz. Ali, Amr b. Abd’in karşısına çıkınca Amr “*Sen kimsin*” diye sormuş, Hz. Ali, “*Ben Ali’yim*” karşılığını vermişti. “*Abdümenâf’ın oğlu Ali mi*?” diye tekrar sorunca “*Ben Ebû Tâlib’in oğlu Ali’yim*” cevabını vermişti. Amr b. Abd bu cevabına karşılık Hz. Ali’ye “*Ey kardeşimin oğlu! Amcalarından senden başka daha yaşlı kimse yok mu? Ben senin kanını dökmek istemem, zira senin baban benim dostum idi*” demişti. Hz. Ali “*Vallahi ben senin kanını dökmek isterim*” deyince Amr b. Abd kızmış ve kılıcını çekerek atını Hz. Ali’nin üzerine[348] sürmüştü. Bu hamle karşısında Hz. Ali ona, “*Ben seninle nasıl çarpışayım*? *Ben yayayım, sen ise atının üzerindesin, âdil bir karşılaşma için atından in*” diye seslenince Amr atından inmiş ve bir vuruşta atının ayaklarını keserek Hz. Ali’nin karşısına çıkmıştı.[349]

Hz. Ali bu esnada ona “*Ey Amr! Ben senin Kureyş’ten bir kimse ile karşılaştığın zaman onun üç*[350] *dileğinden birini kabul edip yerine getireceğin hakkında Allah’a yemîn ettiğini duydum, bu doğru mudur*?”[351] diye sorar; Amr b. Abd de “*Evet, doğrudur*” şeklinde cevap verir.[352] Hz. Ali “*Öyleyse ben seni Allah’a ve Resûlüne îmâna ve İslâm’ı kabûle*

---

[345] Vâkıdî, *Megâzî*, I, 401; Diyarbekrî, *Hamîs*, I, 486-487.
[346] Vâkıdî, *Megâzî*, I, 401; İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 68.
[347] Diyarbekrî, *Hamîs*, I, 487.
[348] Bu karşılaşma esnasında Amr b. Abd süvâri, Hz. Ali ise yaya idi. Vâkıdî, I, 401.
[349] İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 341; Diyarbekrî, *Hamîs*, I, 487.
[350] Bu hakkın iki olduğu da belirtilmektedir. Bkz. İbn İshâk, *Sîre*, s. 401; Taberî, *Târîh*, II, 94; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 72.
[351] Vâkıdî, *Megâzî*, I, 401.
[352] İbn İshâk, s. 401; Taberî, *Târîh*, II, 94; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 72.

dâvet ediyorum" demiştir. Amr ise "*Ey amcamın oğlu, benim buna ihtiyacım yok, bu bana gerekmez*" şeklinde karşılık vermişti.[353] Hz. Ali, "*Öyleyse bizimle çarpışmayı bırak ve yurduna dön, eğer Muhammed Aleyhisselâm, düşmanlarına karşı galip gelirse sen bu davranışınla ona yardım etmiş olursun, şayet düşmanları ona üstün gelip onu ortadan kaldırırsa sen de dileğine savaşmadan ulaşmış olursun*" teklifinde bulunmuştu. Amr bu teklifi de "*Bu sözü Kureyş kadınları bile söylemezler, ben burada savaşmayı ve intikam almayı adadım. Adağımı yerine getirmeden başıma yağ ve koku sürünmeyi kendime yasakladım. Böyle bir adağı olan buradan dönemez*" diyerek geri çevirdi.[354] Amr, Hz. Ali'ye üçüncü dileğini söyle deyince Hz. Ali "*Öyle ise seni benimle çarpışmaya dâvet ediyorum*" dedi. Hz. Ali'nin daveti karşısında Amr biraz şaşırmış ve "*Doğrusu Araplar içinde benden korkmadan benimle çarpışmak isteyecek birinin olduğunu hiç düşünmezdim. Sen benimle ne diye çarpışacaksın ey amcamın oğlu! Vallahi seni öldürmek istemiyorum. Sen genç bir yiğitsin. Ben ancak Kureyş'in Ebû Bekir, Ömer gibi yaşça ululları ile çarpışmak isterim*" diyerek Hz. Ali'nin önünden çekilmesini istedi.[355]

Hz. Ali'nin "*Fakat ben seni öldürmek isterim*" demesi üzerine Amr şiddetli bir şekilde Hz. Ali'ye hücum etti. Böylece ilk hamleyi Amr b. Abd yapmış oldu. Amr, Hz. Ali'ye kılıcıyla şiddetli bir darbe indirmiş, Hz. Ali ise bu hamleyi kalkanı ile karşılamıştı. Amr'ın darbesi o kadar şiddetli olmuştur ki, kılıcı kalkana saplanmış ve ucu da Hz. Ali'nin başını yaralamıştı. Bu hamleye karşılık sıranın kendisine gelmesiyle birlikte Hz. Ali de kılıcıyla Amr'a şiddetli bir darbe indirerek onu öldürmüş ve tekbir getirmeye başlamıştı.[356] Hz. Ali'nin tekbir getirmesini işiten Müslümanlar onun Amr'ı öldürdüğünü anlamışlar ve onlar

---

[353]Vâkıdî, *Megâzî,* I, 401.
[354]Vâkıdî, *Megâzî,* I, 401-402; Diyarbekrî, *Hamîs,* I, 487.
[355]Vâkıdî, *Megâzî,* I, 402.
[356]İbn İshâk, *Sîre*, s. 401; Vâkıdî, *Megâzî,* I, 402; Taberî, *Târîh,* II, 94; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil,* II, 72.

da tekbir getirmeye başlamışlardı.[357] Hz. Ali çarpışmadan sonra Hz. Peygamber'e yönelmiş ve "Lâ ilâhe illallâh Muhammedü'r-Resûlullûh diyerek sevincini göstermişti.[358]

Hz. Ali bu mübârezede de Hz. Peygamber'in vekîli olarak onu temsîl etmişti. Amr b. Abd, o dönem savaşlarında yaygın bir usul olan mübâreze ile karşısına bir rakip istemesine rağmen hiçbir sahâbî onun karşınına çıkmamıştı. Sahâbînin Amr b. Abd'in karşısına çıkmaması gibi bir durumda ise Müslümanların komutanı olan Hz. Peygamber'in onun karşısına çıkması gerekecekti. Sahâbîlerin harekete geçemediği böyle bir durumda Hz. Ali, Amr'ın bu teklifine olumlu cevap vermişti. Hatta yukarıda da zikretmeye çalıştığımız üzere Hz. Ali'nin, Amr'ın karşısına çıkmak üzere harekete geçmesine Hz. Peygamber ilk başlarda engel olmuşsa da, onun ısrarlı tavrı üzerine daha sonra ona izin vermişti. Hz. Ali vazîfesini gözünü kırpmadan şecaatle yerine getirerek Hz. Peygamber'i başarı ile temsîl ederek önüne siper olmuştu.

Hz. Ali'nin Amr b. Abd ile olan karşılaşmasında Hz. Peygamber'i vekîli olarak temsîl ettiğini göstermesi açısından dikkat çekmemiz gereken bir başka hususu da burada zikretmemiz gerekmektedir. Bu husus da Hz. Ali'nin Amr b. Abd ile karşılaşmak üzere hazırlanmaya başladığında Hz. Peygamber'in ona kendi kılıcını kuşandırması, kendi zırhını ona giydirmesi ve kendi sarığını onun başına sarmasıdır. Daha önce de belirtmeye çalıştığımız üzere temsîlcinin, tam mânâsıyle vazîfesini îfâ edebilmesi için vekâlet ettiği şahsı yakından tanıması ve üzerinde ona ait bazı alâmetler taşıması temsîl gücünü ve etkisini artıran bir unsurdur. Bu hususu en iyi şekilde bilen Hz. Peygamber, bizzat kendi elleriyle onu mübârezeye hazırlamıştı. Böylece Hz. Ali, Hz. Peygamber'i temsîl noktasında görevini en iyi şekilde yerine ge-

---

[357]Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 261.
[358]İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 341.

tirmişti. Amr b. Abd'ı öldürdükten sonra doğruca Hz. Peygamber'e yönelmesi ve tehlîl getirerek sevincini onunla paylaşması da bunu açık bir şekilde göstermektedir.

— ÜÇÜNCÜ BÖLÜM —

TEMSÎL VASFI AÇISINDAN HZ. ALİ

A. İlim Vârisi Olarak Temsîli

Hz. Ali denilince akla gelen en önemli yönlerden bir tanesi ilimdir. Daha çocuk iken Hz. Peygamber tarafından himâyesine alınan ve onun gözetiminde büyüyen Hz. Ali, bu sâyede Kur'ân'ın nüzulüne ve Hz. Peygamber'in sözlerine, hareketlerine ve uygulamalarına yakından şahit olmuştur. Bu bakımdan diğer sahâbe arasında ayrıcalıklı bir konuma sâhiptir. Ayrıca erken yaştan îtibâren okuma-yazma bilenler arasında olması ona ayrı bir değer katmaktadır.[359] Hz. Peygamber, onun ilim ve hikmet sâhibi olma vasfına işâret etmek üzere "Ben ilmin şehriyim, Ali ise onun kapısıdır. Kim ilim talep ederse (ilim şehrinin) kapısına gelsin" buyurmuştur.[360] Bu açıdan Hz. Ali, Hz. Peygamber'den sonra ilmi ve hikmeti ile mü'minlere örnek ve rehber olmuştur.

Ömer Nasûhi Bilmen, onun ilmî müktesebâtının önemine şu ifâdelerle dikkat çekmiştir: "*Hz. Ali, Allāh ve Resûl'ünden sonra Ashâb-ı Kirâm'ın en âlimi ve en fakîhi idi. Kendisinde fevkalâde bir ilm ü irfân meydana gelmiş ve büyük bir içtihat gücü ortaya çıkmıştı. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer gibi sahâbenin büyükleri, her zaman Hz. Ali ile*

---

[359] İslâm'ın ilk dönemlerinde Mekke'de okuma-yazma bilen 17 kişi arasında Hz. Ali de yer almaktadır. Bkz. Belâzürî, *Fütûh*, s. 24.

[360] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 595; Tirmizî, "Menâkıb", V, 39.

ilmî ve fıkhî meselelerde müzâkere ve istişârede bulunurdu. Hânedân-ı Nübüvvet erkânından olduğu üzere pek büyük ilim, irfân ile mücehhez olduğu cihetle Hz. Peygamber'in hayatına, sünnetine herkesten daha fazla muttalî idi. Bu hususta kendisi İslâm'ın yegâne mercii idi."[361]

Hz. Peygamber hayatta iken onun yanında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiş olan Hz. Ali, özellikle fıkıh alanında kendisini kabul ettirmiş bir otoritedir. Sahâbe arasında bu yönüyle temâyüz etmiştir. Bu alandaki bilgisinin genişliğinin ise, yukarıda belirttiğimiz üzere Hz. Peygamber'in onu Yemen'e kadı olarak gönderirken yaptığı duâdan kaynaklandığı belirtilmiştir. Hz. Peygamber "*Yâ Rabbi! Ali'nin kalbi hidâyet nûrunun kaynağı, dili doğruluğun tercümânı olsun*" şeklinde duâ buyurarak onu bu vazîfeye göndermiştir.[362]

Hz. Ali böylece sahâbe arasında temâyüz etmiş ve özellikle ilk üç halîfe fıkhî meselelerde onunla istişâre de bulunmuşlardı. Hz. Ömer onun fıkhî derinliğini şöyle ifâde etmiştir: "*Görüşünde ve hükmünde en isâbetli hüküm verenimiz Ali'dir.*"[363] Saîd b. Müseyyeb de Hz. Ali'nin bulunmadığı ve önemli bir meselenin görüşüldüğü toplantılarda "*Hz. Ömer, Allah'a sığınırdı*" diyerek onun sahâbe için ne kadar vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir.[364] Onun bu yönünü iyi bilen sahâbe de, Hz. Ali'nin görüş belirttiği bir konu hakkında başkasına sorma ihtiyacı hissetmemiştir.[365]

Fıkhî bilgisi yanında Hz. Ali tefsîr ilminde de müstesnâ bir yere sâhipti. Bu hususta da otorite olduğunu onun şu ifâdelerinde açıkça görebilmekteyiz: "*Bana Allah'ın Kitâbı'ndan sorun! Allah'a yemîn ederim ki, onun gece mi, gündüz mü, kır da mı, dağda mı nâzil olduğunu*

---

[361]Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Târihi*, Ravza Yayınları, I-II, İstanbul 2008, I, 120.
[362]Belâzürî, *Ensâb*, II, 352; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 596; Tirmizî, "Ahkâm", III, 70.
[363]Buharî, "Tefsîr", II, 6; Belâzürî, *Ensâb*, II, 350.
[364]İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 597; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İz Yayınları, İstanbul 1999, s. 141.
[365]M. Yaşar Kandemir, "Ali", *DİA*, İstanbul 1989, II, 375.

bilmediğim âyeti yoktur."[366] Bu ifâdesiyle onun özellikle âyetlerin iniş sebeplerini ne kadar iyi bir şekilde bildiğini anlamaktayız. Bu aynı zamanda her ânını Hz. Peygamber ile geçirmesinin ona eşsiz değerler kattığının bir delîlidir. Ayrıca Hz. Ali, Kur'ân-ı Kerîm bilgisini târif eden "*Kur'ân benimledir. Kur'ân'ı tanıdığımdan beri ondan ayrılmadım*" sözüyle de bir önceki ifâdesini teyit etmektedir.[367]

Âyetleri tefsîr eden birçok rivâyeti bulunan Abdullah b. Abbâs da bu rivâyetleri Hz. Ali'den aldığını belirtmiştir. Kendisine yöneltilen "*Senin tefsîr ilmin Hz. Ali'ye göre nasıldır*?" sorusuna ise "*Engin bir okyanusun karşısında bir yağmur tanesi gibidir*" şeklinde cevap vermesi, Hz. Ali'nin bu alandaki engin bilgisini göstermektedir.[368]

Hz. Ali, fıkıh ve tefsîrin yanı sıra hayatının her ânını birlikte yaşadığı Hz. Peygamber'in sünnetini de çok iyi bilmekteydi. Onun bu husustaki meziyetini Hz. Âişe bir olayda şöyle ifâde etmiştir: Cerse bint Cedâne adlı bir kadın Hz. Âişe'ye gelerek "Ali, aşûre orucunu emrediyor, sen bu konuda ne dersin?" diye sorunca Hz. Âişe "Ali, sünneti çok iyi bilir" cevabını vererek Hz. Ali'nin söylediği ve belirttiği hususların muhakkak sünnette yeri olduğunu vurgulamıştır.[369] Hz. Ali böylece hadîs ilmine me'hâz olacak bilgisi ile de temâyüz etmişti. Fakat o, birçok sahâbeden daha az yaşadığı ve ömrünün bir bölümünü mücâdele ve savaşlarla geçirdiği için, ancak 586 hadîs rivâyet edebilmiştir.[370] Hz. Ali'nin hadîsleri yazdığı ve kendisine ait bir hadîs sahîfesinin olduğu belirtilmektedir. Yine kendisinin ifâdesi ile içinde "*Maktûlün diyeti, esirlerin serbest bırakılması, bir kâfir için Müslü-*

---

[366]Belâzürî, *Ensâb*, II, 351; Bilmen, *Büyük Tefsir Târihi*, I, 221.
[367]Şerîf er-Radî, *Nehcü'l-belâğa*, s. 263.
[368]Fığlalı, *İmam Ali*, s. 90-91.
[369]Belâzürî, *Ensâb*, V, 365; Hz. Aişe'nin aşura ile ilgili diğer rivayeti için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "Aşûra, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 25.
[370]Kandemir, "Ali", *DİA*, II, 375; Mustafa A'zamî*, İlk Devir Hadîs Edebiyatı,* (trc. Hulusi Yavuz), İstanbul 1993, İz Yayınları, s. 46.

man'ın öldürülemeyeceği ve Mekke'nin Harem bölgesi sınırları" gibi hükümlerin bulunduğu bu sahîfeyi kılıcının kınında saklamıştır.[371]

Hz. Ali, zâhirî bilgisinin hikmet ile bütünleşmesi neticesinde zuhûr eden hakîkat ve mârifet[372] ilmiyle de irfân sâhibidir.[373] Abdullah b. Mes'ûd'un "*Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir. Onda her bir harfin zâhiri ve bâtını vardır. Ali b. Ebû Tâlib'de hem zâhir hem de bâtın ilmi vardır*" şeklindeki tavsîfi Hz. Ali'yi bu yönüyle tanıtmaktadır.[374]

Şüphesiz Hz. Ali, Allah'ı ve Hz. Muhammed'i (s.a.v.) tanımak, bilmek ve Hz. Peygamber'in ahlakıyla ahlaklanmak üzere, Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i seniyye'yi tam mânâsıyla tatbik eden bir yaşayış ortaya koymuştu. Bu örneklik asırlar boyunca Allah ve Resûlüne îmân, itaat, ittibâ ve muhabbet yolu olarak tâkip edilmiştir. Hz. Peygamber bir konuşmasında Allah'a hamdü senâ ettikten sonra şu ifâdelerle bu gerçeği ümmetine duyurur: "*Ey insanlar! Ben de bir beşerim ve âhirete göç etmede hepinizden önde bulunuyorum. Size paha biçilmez iki şey bırakıyorum, onlara sarıldıkça asla sapıtmazsınız. Onlardan ilki Allah'ın Kitâbı, diğeri ise Ehl-i beytimdir.*"[375] Ehl-i beyt'in bir ferdi olarak Hz. Ali, bilgi birikimini hem aile içerisinde hem hayatı boyunca karşılaştığı topluluklar arasında paylaşmış ve yaymıştır.[376]

Hz. Ali, taabbüd noktasındaki hassasiyeti ile de seçkin bir kulluk sergilemiştir. Bu konuda nakledilen birçok örnek bulunmaktadır. Vecd timsâli ibâdet aşkını gösteren özellikle şu hâdise onun vecdini

---

[371]A'zamî, *İlk Devir Hadîs Edebiyatı,* s. 47.

[372]Mârifet, Allāh ve O'nun sıfatları, isimleri ve tecellîleri ile ilgili mânevî tecrübe ile doğrudan elde edilen bilgi anlamında tasavvufî bir terimdir. Geniş bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, "Mârifet", *DİA,* Ankara 2003, XXVIII, 56.

[373]Fığlalı, *İmam Ali,* s. 91.

[374]Salih Çift, "Tasavvuf Kültüründe Hz. Ali", *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleri ile Hz. Ali Sempozyumu,* Bursa Müftülüğü, Bursa 2004, s. 141.

[375]Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", VII, 417.

[376]Gülgûn Uyar, "Ali-Fâtıma Evlâdı Arasında Bilgi İsnâdı", *Marife,* yıl 8, sy. 3 (2008), s. 239-258.

açıklar. Hz. Ali bir gün Hz. Peygamber'e gelerek şöyle der: "*Ey Allah'ın Resûlü! Bana öyle birşey öğret ki Allah'a ulaşmakta bana kolaylık olsun ve bu yolu tâkip edenler Allah'ın affına ulaşabilsinler.*" Hz. Peygamber ona "*Zikre devam eyle*" karşılığını vermiştir. Hz. Ali "*Zikirden bir an bile olsun ayrı değilim ey Allah'ın Resûlü*" deyince Hz. Peygamber "Doğru ey Ali! Fakat ben sana onu Cebrâil'in bana öğrettiği şekilde öğreteceğim" diyerek onu önünde diz çöktürmüş ve diz dize oturmuşlardı. Bu esnada Hz. Peygamber gözlerini yumarak üç kere sağdan nefiy ve soldan ispat ederek yüksek sesle telkin buyurmuştu.[377]

"Hz. Muhammed'e ve Allah'a mânevî açıdan erişmede rehberlik eden bir mürşîde bağlı kimseler (derviş, mürîd vb.) için konulmuş, mânevî, ahlâkî ve sosyal kuralların bütünü ve bu kurallara göre teşkilâtmış müesseseler"[378] olarak târif edilen tarîkatler genel olarak incelendiğinde sûfilerin Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali'yi belli uygulamalarında dayanak olarak benimsedikleri ve onu imâm olarak kabul ettikleri görülmektedir.[379] Sûfiler tarîkat ilmini Hz. Peygamber'den Hz. Ali'ye geçen bâtın ilmi olarak kabul etmişlerdir.[380] Tasavvuf alanında Hz. Ali'ye atfedilen bu yönler özellikle tarikatlaşma dönemlerinde daha belirgin hâle gelmiştir. Kendilerini silsile yolu ile Hz. Peygamber'e dayandıran tarîkatlar, bu bağlantıyı Hz. Ali üzerinden kurarlar. Önde gelen tarikatlardan olan Nakşîbendiyye, Kâdiriyye ve

---

[377]Mehmed Ali Aynî, *İslâm Tasavvuf Tarihi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 66-67. Özellikle Kâdirîler bu zikri benimsemişlerdir. Bkz. Ahmet Yıldırım, "Tasavvufî Düşüncede Hz. Ali ve Bu Düşünce İçerisinde Hz. Ali'ye Nispet Edilen Rivâyetler", *Hz. Ali Sempozyumu*, İzmir Müftülüğü, İzmir 2009, s. 201; Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Nihat Azamat, "Kâdiriyye", *DİA*, İstanbul 2004, XXIV, 131-136.

[378]Semih Ceyhan, "Tarikat ve Tekke Kavramlarına Dair", *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, Semih Ceyhan (ed.), İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 28.

[379]Çift, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Ali*, s. 117.

[380]Yıldırım, *Tasavvufî Düşüncede Hz. Ali ve Bu Düşünce İçerisinde Hz. Ali'ye Nispet Edilen Rivâyetler*, s. 190.

Halvetiyye silsilelerinde ana unsur Hz. Ali olmuştur.[381] Velâyet kavram üzerine özellikle duran İbn Arabî, Hz. Ali'yi velîlik makamında olduğu için, peygamberlerden sonraki en üst makama yerleştirmiştir.[382]

Konumuz îtibâriyle ayrıntılarına girmeden kısa olarak ele almaya çalıştığımız üzere Hz. Peygamber'in serdettiği maddî-mânevî ilmin muhafazası ve intikalinde Hz. Ali onu temsîl etmiştir. Hz. Peygamber hayatta iken sahâbenin her türlü sıkıntılarına çözüm bulmuş, sorularını cevaplamış ve öğrenmek istedikleri konularda onları aydınlatmıştır. Asr-ı saâdet'ten sonra ise özellikle İslâm devletinin sınırlarının genişlemesi ve farklı kültürlerden birçok insanın Müslüman olması yeni problemleri ve sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. İlk üç halîfe başta olmak üzere karşılaşılan meselelerde öncelikle Hz. Ali'ye müracaat etmişler ve onunla istişârede bulunmuşlardır. Fıkhın yanında Kur'ân ilimleri noktasında da onun görüşlerine müracaat etmişlerdir. Bu konudaki sayısız örnek Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den öğrendiklerini hayatına tatbik ederek ve tevârüs ettiği ilmini insanların hizmetine sunarak Hz. Peygamber'in hatırasını devam ettirdiğini göstermektedir.

B. Mevlâ Olarak Temsîli

Hz. Peygamber'in kendisi ile Hz. Ali arasında kurduğu temsîlî bağlardan bir diğeri de mevlâlıktır. Resûl-i Ekrem, Gadîr-i Hum denilen yerde bu konuda bir açıklama yapmıştır. Gadîr-i Hum, Mekke ile Medîne arasındaki Cuhfe mevkiine yaklaşık dört kilometre uzaklıkta bulunan bataklık bir bölgedir.[383] Hz. Peygamber, Vedâ Haccı dönüşü Mekke ile Medîne arasında bulunan bu mevkide bir süre konakla-

---

[381]Yıldırım, *Tasavvufî Düşüncede Hz. Ali ve Bu Düşünce İçerisinde Hz. Ali'ye Nispet Edilen Rivâyetler,* s. 204.
[382]Çift, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Ali,* s. 143.
[383]Ethem Ruhi Fığlalı, "Gadîr-i Hum", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 279.

mıştır. Bu konaklama esnasında ise ashâbına bir konuşma yapmıştı. Hz. Peygamber konuşmasında Allah'a hamdü senâ ettikten sonra "*Ey insanlar! Ben de bir beşerim ve âhirete göç etmede hepinizden önde bulunuyorum. Size paha biçilmez iki şey bırakıyorum, onlara sarıldıkça asla sapıtmazsınız. Onlardan ilki Allah'ın Kitâbı, diğeri ise Ehl-i beyt'imdir.*"[384] Daha sonra Hz. Peygamber devam ederek, "*Benim kadın-erkek her mü'mine kendi nefsinden daha çok hak sâhibi olduğumu bilmiyor musunuz?*" diye sormuş; orada bulunanlar, "*Evet, senin bütün mü'minler üzerinde daha çok hak sâhibi olduğunu biliyoruz*" şeklinde cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin elini tutarak **"***Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır***"** buyurmuştur.[385]

Hz. Peygamber, bu hadîs ile bütün dikkatleri Hz. Ali'nin üzerine çekmişti ve onun kendi nezdinde ne kadar değerli olduğunu belirtmişti. Bu durumu bir kez daha hatırlatmak ihtiyacı hissetmişti; çünkü o günlerde bazı Müslümanlar, Hz. Ali'yi tenkit eden ifadelerle onun hakkında şikâyette bulunmuşlardı. Bu tepkinin ise iki nedeni vardı. Birincisi Hz. Ali'nin geçmişte müşrik akrabalarını savaşlarda öldürmesiydi. İkincisi ve en önemlisi yukarıda da belirtmeye çalıştığımız üzere Yemen seferi esnasında yanında bulunan silah arkadaşlarının, ganîmet taksiminde katı davranması sebebiyle onu Hz. Peygamber'e şikâyet etmeleriydi.[386]

Hz. Ali ile ilgili olarak bir hadîsi nakletmenin çalışmamız açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz. Hac esnasında, Yemen seferinde Hz. Ali ile birlikte olan sahâbîlerden dördü seferden dönüldükten sonra bazı davranışları sebebiyle Hz. Ali'yi Hz. Peygamber'e şikâyet etmişlerdi. Seferden dönülünce bu dört sahâbî Hz. Peygamber'e gelerek içlerinden bir tanesi "*Ey Allah'ın Resûlü! Ali'nin şöyle şöyle yaptı-*

---

[384]Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", VII, 417.
[385]Nesâî, *Hasâis*, s. 70-74; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 656-657.
[386]Fığlalı, "Gadîr-i Hum", *DİA*, XIII, 279.

ğını görmedin mi?” diyerek Hz. Ali’yi şikâyet edince Hz. Peygamber ondan yüz çevirmişti. Daha sonra sırasıyla ikinci, üçüncü ve dördüncü sahâbîlerde kalkarak aynı şekilde Hz. Ali’yi şikâyet etmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber yüzünde kızgınlık ifâdesi görünür bir şekilde onlara yönelerek, “*Ali’den ne istiyorsunuz, Ali’den ne istiyorsunuz, Ali’den ne istiyorsunuz*” diyerek onlara çıkışmıştı. Ardından da Hz. Peygamber **“***Ali bendendir, ben de Ali’denim***”** buyurmuştur.[387]

Böylece Hz. Peygamber, Hz. Ali hakkında yayılabilecek ve onu olumsuz etkileyecek dedikoduların önüne geçmiş ve ona ne kadar değer verdiğini göstermişti. Hz. Ali’nin yanındaki kıymetini belirten Hz. Peygamber, Hz. Ali’nin diğer sahâbîye nazaran yanındaki değerini böylece ifâde etmişti. Zikrettiğimiz üzere Hz. Peygamber, bizzat kendi gözetiminde yetişmiş ve kardeş edinmiş olduğu Hz. Ali’ye ayrı bir değer vermiş ve ona her fırsatta sevgisini göstermiştir.

Hz. Peygamber’in zikrettiği “mevlâ” kelimesini izah etmek konunun daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Sözlükte “Birinin arkadaşı, dostu ve yardımcısı olmak” anlamındaki *velâ* kökünden masdar ismi ve sıfat olan **“***mevlâ***”** kelimesi “Birbirine sevgiyle bağlanan, dost, arkadaş, yardımcı; sâhib ve mâlik” mânâlarına gelmektedir.[388] Ayrıca Râgıb el-İsfahânî, kelimenin temel anlamının

---

[387]Nesâî, *Hasâis*, s. 75; Tirmizî, “Menâkıb”, V, 36. Bu hadîsin farklı bir rivâyeti daha bulunmaktadır. Bu rivâyet ise şu şekildedir: Hz. Peygamber, hicretin yedinci yılında umre dönüşü Mekke’den ayrılacağı esnada Uhud harbinde şehit edilen Hz. Hamza’nın küçük kızı “Amcacığım, amcacığım” diye ağlayarak peşinden koşmuştu. Hz. Ali, Hz. Hamza’nın küçük kızını alarak Hz. Fâtıma’nın mahfiline koymuştu. Medîne’ye vardıktan sonra Hz. Ali, kardeşi Ca’fer b. Ebû Tâlib ve Zeyd b. Hârise bu çocuğu himâyelerine almak istemişlerdi. Hz. Peygamber ise duruma müdahale etmiş “Teyze anne sayılır” diyerek çocuğu teyzesi ile evli olan Ca’fer b. Ebû Tâlib’in himâyesine vermişti. Daha sonra Hz. Peygamber onların bu davranışını takdir etmek ve gönüllerini almak üzere Hz. Ali’ye özellikle birbirlerine olan karşılıklı muhabbet ve yakınlıklarını îmâ ederek “*Sen bendensin, ben de sendenim*”, Ca’fer b. Ebû Tâlib’e ise “*Sen, yaratılış ve huy olarak bana benzersin*”, Zeyd b. Hârise’ye ise “*Sen bizim kardeşimiz ve dostumuzsun*” buyurmuştu. Bkz. Buhârî, “Megâzî”, III, 144.

[388]İbn Manzûr, *Lisân*, XV, 402.

yanında “yan yana oluş” mânâsının da olduğunu ve bundan dolayı kelimenin “iki veya daha fazla şeyin aralarında yabancı olmaması kaydıyla birlikte olması” mânâsına da geldiğini belirtmiştir.[389]

Kur’ân-ı Kerîm’de “mevlâ” kelimesi birçok yerde Allah’ın mü’minlerin yardımcısı ve dostu olduğu anlamında kullanılmıştır. Bu âyetlerden birinde meâlen şu şekilde buyrulmuştur: “*Eğer yüz çevirirlerse bilin ki Allah sizin dostunuzdur. O, ne güzel dosttur. O, ne güzel yardımcıdır.*”[390]

Bu mânâlar göz önüne alındığında kanaatimizce Hz. Peygamber, bu rivâyette mevlâ kelimesi ile dost mânâsını kastederek “*Ben kimin dostu isem, Ali de onun dostudur*” demek istemiş olmalıdır. Zira Hz. Peygamber, her mü’minin dostudur; mü’min için öz nefsinden daha kıymetlidir. Hz. Ali ile Hz. Peygamber arasında hem kan bağına hem de muâhat ile kardeşliğe dayanan bir ilişki mevcuttu. Bu rivâyet ile de Hz. Peygamber, Hz. Ali’nin kendi nezdindeki değerine dikkat çekmişti. Ayrıca Hz. Peygamber, Müslümanlar arasında müşrik akrabalarını öldürdüğü ve ganîmet taksiminde titizlik gösterdiği için ona kızgın ve kırgın olanları açıkça uyarmış ve Hz. Ali’nin bütün mü’minlerin dostu olduğunu alenen îlân etmişti.

Bu hadîs özellikle Şiiler tarafından Hz. Ali’nin, Hz. Peygamber’den sonra halîfe olması gerektiğine delîl olarak getirilmiştir. Fakat Hz. Ali’nin torunu Hasan el-Müsennâ’ya Gadîr-i Hum olayı sorulduğunda “*Allah Resûlü onunla emirliğini kastetmedi. Eğer böyle demek isteseydi bunu açıkça söylerdi. Çünkü Resûlullâh, Müslümanlar’ın en fasîh konuşanıdır*” şeklinde cevap vererek bu husustaki farklı anlamaların önünü kesmiştir.[391]

---

[389]İsfahânî, *Müfredât*, s. 886.
[390]Enfâl 8/40. Ayrıca diğer âyetler için bkz. Bakara 2/286; Tahrîm 66/2; Muhammed 47/11.
[391]Fığlalı, *İmam Ali*, s. 47.

Hâsılı mevlâlık taltîfiyle Hz. Peygamber Hz. Ali’ye ne kadar değer verdiğini herkesin huzurunda göstermişti. Fakat bu kelimeyi kullanarak onu kendisinden sonra emîr olarak tâyin etmemiştir. Kanaatimizce Hz. Peygamber Gadîr-i Hum mevkiindeki konaklama esnasında Hz. Ali hakkındaki olumsuz sözleri engellemeyi ve onun saygınlığının herkes tarafından bilinmesini murâd etmiştir.

C. Siyâsî Olarak Temsîli

Hz. Ali, İslâm tarihi içerisinde siyasî yönüyle de ön plana çıkmıştır. Siyasî hayatı boyunca birçok problem ile karşılaşmış ve bunları çözümek için mücadele etmiştir. Hz. Ali’yi siyasî yönden etkileyen olaylar ve onun bu durumlar karşısındaki tutumu Hz. Peygamber’in ahirete irtihâlinden sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Hz. Peygamber’in irtihâlinden sonraki durum açısından Hz. Ali ile Abbâs arasında geçen diyaloglar dikkat çekicidir.

Hz. Ali, hastalığı iyice şiddetlenen Hz. Peygamber’in yanından çıktığında halk “*Ey Hasan’ın babası! Resûlullâh geceyi nasıl geçirdi?*” diye sorunca, Hz. Ali, “*Allah’a hamd olsun sabaha iyileşmiş olarak çıktı*” cevabını vermiştir. Amcası Abbâs ise ona yaklaşarak “*Hz. Peygamber bu hastalıktan iyileşemeyecek, ben Abdülmuttalib oğulları’nın yüzlerine bakarak ölüm hâlindeki vaziyetlerini bilirim. Onun için sen Allah Resûlüne gidip bu halîfelik işinin kime ait olduğunu sor. Bize ait ise bunu anlamış oluruz, bizde değil ise yerine geçecek olana bizim hakkımızda emir ve tavsiyelerde bulunur*” demişti. Hz. Ali ise bu teklifi kabul etmeyerek, “*Bunu Allah Resûlüne sorar ve o bizi bu işten men ederse insanlar bu işi asla bize vermezler*” diyerek bunu Hz. Peygamber’e soramayacağını belirtmişti.[392]

[392]İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, IV, 221; Taberî, *Târîh*, II, 229; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 669.

Hz. Peygamber'in hastalığı esnasında kendisinden sonra kimin yerine geçeceği sorusunun sahâbe arasında konuşulmaya başlandığını görmekteyiz. Biz çok fazla teferruata girmemekle birlikte burada Hz. Ali ile olan diyaloglara da kısaca temas etmenin de faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Rahatsızlığı esnasında Hz. Peygamber'in hizmetini gören Hz. Ali ve Hz. Abbâs arasındaki diyalog bize Hz. Peygamber sonrası için sahâbenin bir belirsizlik içinde olduğunu göstermiştir. Hz. Ali ise, bu vazîfenin kendilerinin hakkı olduğunu düşünmektedir. Zira amcası Abbâs ile aralarında olan başka bir diyalog da şöyledir: Hz. Peygamber vefat ettiği esnada Hz. Abbâs, Hz. Ali'ye "*Hazır elimizde iken ben ve buradakiler sana biat edelim*" demiştir. Bunun üzerine Hz. Ali, "*Bu işe bizden başkası da olur mu*?" diye sorunca, Hz. Abbâs, "*Vallahi başkası da çıkacaktır*" cevabını vermiştir. Bu diyalogdan kısa bir süre sonra Hz. Ebûbekir'e biat edilip onlar da mescide gelince Hz. Ali tekbir seslerini işitmiş ve bu nedir? diye sorunca, Hz. Abbâs "*İşte bu seni çağırdığım; seninde reddettiğin şeydir*" cevabını vermişti.[393]

Bu diyaloglara göre Hz. Ali, Hz. Peygamber sonrası için halîfelik görevinin Haşimoğulları'nda kalacağına ve kendisinin bu görevi üstleneceğine inanmaktaydı. Fakat o esnada kendisi ve amcası Hz. Abbâs, Hz. Peygamber'in cenazesi ile meşgul olurlarken Sakîfetü Benî Saîde de Hz. Ebû Bekir'e halîfe olarak biat edilmişti.

Hz. Abbâs, halîfelik mevzuunda Hz. Ali'nin dikkatini çekmesine rağmen Hz. Ali, halîfeliğin kendileri dışında birine verileceğini ihtimal dâhilinde düşünmemişti. Bununla birlikte Hz. Ali açık bir şekilde Hz. Ebû Bekir'in halîfeliğine karşı çıkmamıştı. Fakat bu işte kendilerine danışılmadığı için kırılmış ve Hz. Ebû Bekir'e altı ay kadar sonra biat etmişti. Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir'e biat ederken "*Ey Ebû Bekir! Bizim sana biat etmeyişimiz, senin faziletini inkâr ettiğimizden ve Allah'ın*

---

[393] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 229.

sana ihsan ettiği hayrı kıskandığımızdan dolayı değildir. Biz bu vazîfenin kendi hakkımız olduğunu ve sizin bunu elimizden aldığınızı düşünüyorduk” diyerek düşüncesini ifâde etmişti.[394]

Hz. Ali, Hz. Peygamber’in en yakın akrabası, ilk îmân edenlerden olması ve onu en iyi tanıyanlardan olması ayrıca ilim ve fazilet bakımından önde bulunuş gibi meziyetlerinden dolayı bu hakkın kendisinin olduğunu düşünmüştür. Fakat halîfelik için Kureyşli olmak yanında yaşlılık ve tecrübe gibi ki “*Araplar arasında liderlik için bu son derece önemlidir*”[395]” meziyetler de ön plana çıkmıştır.[396]

Hz. Ebû Bekir’in halîfe seçilmesinde bu meziyetler etkili olmuştu. Halîfe seçiminde doğrudan doğruya bir nas veya Hz. Peygamber’in bir vasiyeti bulunmamaktadır. Hz. Ali de kendisinin bu işe layık olmasını özellikle Hz. Peygamber’e olan yakınlığı dolayısıyla düşünmüştür. Zira o, bu konuda herhangi bir nas veya vasiyet zikretmemiştir. Bu hususu daha iyi anlamak için Suyutî’nin naklettiği şu rivâyet önemlidir: Bu rivâyete göre Hz. Ali Basra’ya gelince Basra’nın ileri gelenlerinden iki kişi Hz. Ali’ye gelerek ümmetin başına geçip buralara kadar geldiğini ve Müslümanları birbirine kırdırdığını; bunu Hz. Peygamber’den aldığı bir yetkiye mi dayandırdığını yoksa kendi görüşüne göre mi yaptığını sormuşlardır. Hz. Ali bu iki kişiye “*Allah Resûlü bana bir yetki vermemiştir. Allah’a yemîn ederim ki ben ona ilk îmân eden kimseyim. Onun adına yalan söyleyen ilk kişi de olmam. Eğer*

---

[394]Fığlalı, *İmam Ali*, s. 54.

[395]Arap kabîlelerinde liderlik asabiyet, nüfûz ve yaşa dayanmakta idi. Asabiyet ve nüfûzlarında eşitlik olan adaylardan en yaşlısı lider seçilirdi. Bkz. Adnan Demircan, *Ali-Muaviye Kavgası*, Beyan Yayınları, İstanbul 2002, s. 41.

[396]Hz. Ali’nin Hz. Ebû Bekir’e biat etmediği bu dönemde Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Hz. Ali’ye “Ey amcamın oğlu! Sen daha gençsin. Bunlar kavminin yaşlılarıdır. Senin onlarınki kadar tecrüben yoktur ve *işleri onlar kadar bilemezsin. Ebû Bekir bu iş için senden daha kuvvetli ve daha dayanıklıdır. Onun için bu işi Ebû Bekir’e teslîm et; çünkü sen yaşarsan ve ömrün kalırsa bu işe fazlın ve dînin, ilmin ve anlayışın, soyun ve yakınlığın ile elbette daha müstehak ve lâyıksın*” diyerek yaş ve tecrübenin o günkü toplum içerisinde liderlik için ana etkenlerden olduğunu belirtmiştir. Fığlalı, *İmam Ali*, s. 52-53.

Allah Resûlü hilâfet mevzuunda bana bir vasiyette bulunmuş olsa idi Ebû Bekir ve Ömer'in onun minberine çıkmasına asla izin vermezdim. Bu iş için ellerimle mücâdele ederdim. Allah Resûlü ne öldürüldü ne de âniden öldü. Günlerce hasta yattı. Müezzin geliyor onu namaza çağırıyordu. O da Ebû Bekir'in cemaate namaz kıldırmasını emrediyordu. Hanımlarından Aişe bu işi babasından uzaklaştırmaya çalışmış fakat Allah Resûlü buna kızarak "Sizler Yusuf'u faka bastıran kadın cinsindensiniz; Ebû Bekir'e emrimi bildirin namazı kıldırsın" buyurmuştur. Allah Resûlü vefat edince, bizler de Allah Resûlünün imamlık için seçtiğini dünyamız için seçtik ve Ebû Bekir'e biat ettik. Ona bu konuda herhangi bir ihtilaf ve suçlama olmadı. Ben, Ebû Bekir'e hakkını verdim. Ordusunda savaştım, emri ile yanında şer'î cezaları uyguladım." şeklinde cevap vermiştir.[397]

Hayatının her ânında Hz. Peygamber ile olan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in dâr-ı bekāya göç etmesinden sonra da onun hizmetini görmüş, cenaze ve tekfîn işleriyle meşgul olmuştu. Bu esnada Hz. Ebû Bekir'in kendilerine danışılmadan halîfe seçilmesine kırılmış olmasına rağmen daha sonra onun faziletini dile getirerek Hz. Ebû Bekir'in halîfeliğine karşı çıkmamış ve ona biat etmişti. Böylece Hz. Ali bir nevi ümmetin birliğine de katkıda bulunmuştu. Zira onun Hz. Ebû Bekir'e biat etmemesi ile ümmet arasına ayrılık girebilirdi. Hz. Ali o dönemde Hz. Peygamber, dâr-ı bekāya göç ettiği için Hâşimoğulları'nın lideri konumuna gelmişti. Onun Hz. Ebû Bekir'e biat etmesi ile Haşimoğulları Hz. Ebû Bekir'e biat etmişlerdir.

---

[397]es-Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr (911-1505), *Târîhu'l-hulefâ,* (nşr. Vâil Mahmûd Şarkî), Beyrut 2012, s. 178-179; Mustafa Akçay, *Anadolu'da Aleviliğin Dünü Bugünü,* Nadir Yayınları, Sakarya 2009, s. 190-192.

SONUÇ

Temsîl, insanoğlunun geçmişten îtibâren birçok konuda uygulayageldiği “bağlı yetki kullanımı” olarak tanımlanan bir konumdur. “Benzemek, birşeyin aynısını yapmak, bir kişi veya bir topluluk adına fiiliyatta bulunmak” mânâlarına gelen temsîl ifâdesi, terim olarak ise “Bir şahsın, hukukî veya herhangi bir mevzu ile alakalı bir konuyu başka bir şahıs adına onun izni ve görevlendirmesi ile yerine getirmesi işlemidir”. Bir kimsenin birine kendi adına hukukî işlem yapma yetkisi vermesini ve bu yetkiyi ifade eden vekâlet kavramı da akid, ahid ve antlaşma yapan tarafın aynı şartlarda bir başkasını temsilci kılması anlamını taşır.

Temsîl ve vekillik konumu Hz. Peygamber’in görevlendirmelerinde işlerlik kazanmıştır. Bu bağlamda Hz. Peygamber ordu komutanı, vâli, vergi memuru, kâtip gibi merkezî idâreye bağlı görevlileri vazîfeye atamış ve bu önemli vazîfelere tâyin ettiği memurlar onu temsîlen vekâlet yetkilerini kullanmışlar ve sorumluluklarını yerine getirmişlerdir. Hz. Peygamber’in bu şekilde görev verdiği sahâbîler arasında Hz. Ali başta gelmektedir ve hususî bir yere sahiptir.

Hz. Ali henüz beş yaşlarında iken Hz. Peygamber’in himâyesine girmiş ve onun yanında büyümüştü. Henüz çocuk yaşlarda olmasına rağmen Hz. Hatice ve Hz. Ebû Bekir gibi ilk inananlardan olmuştu. Hz. Ali ayrıca çocuk olmasına rağmen Hz. Peygamber’e bütün akra-

balarının bulunduğu cemiyetlerde herkesin çekimser kalmasına rağmen destek olduğunu açıkça ifâde etmişti ve risâlet dönemi boyunca bütün varlığı, irâdesi ve gücü ile Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamıştı.

Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişen, vahyin inişine birebir şâhit olan Hz. Ali, ayrıca Hz. Peygamber'in yaşayışını sürekli takip etmiş ve sünnetini yakından öğrenme imkânına sâhip olmuştu. İslâm'ın tebliğinde Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş; bu mücâdelede üstün gayretler sarfetmişti. Hz. Ali'nin en önemli vasıflarından birisi Ehl-i beyt içerisinde yer almış olmasıdır.

Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye her zaman ayrı bir değer vermiştir. Verdiği değeri birçok defa sözlü ve fiilî olarak ifâde etmiştir. Muâhât esnasında Hz. Ali'yi kardeş edinmesi, kızı Hz. Fâtıma ile evlendirerek onu damadı yapması da ona verdiği değer açısından önem arz eder. Hz. Peygamber'in soyu da Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın evlilikleri ile devam etmiştir.

Taşıdığı bu hususiyetlerle bağlantılı olarak Hz. Ali, birçok noktada Hz. Peygamber'i temsîl etmiş, akidlerin îfâsında ondan aldığı vekâletle çok sayıda görevi yerine getirmiştir. Hicret esnasında Hz. Peygamber'in yatağına yatarak büyük bir cesaret örneği göstermiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'de bulunan emânetleri onun adına sâhiplerine ulaştırmış ve Hz. Peygamber'in emâneti olan Hz. Fâtıma'yı Medîne'ye getirerek Hz. Peygamber'e teslim etmiştir. Yine Hz. Peygamber'den aldığı emirler doğrultusunda Benî Kurayza gazvesinde de onu temsîl etmiş, kuşatmayı şiddetlendirerek Yahudiler'in teslim olmalarını sağlamıştır. Tevbe sûresinin nâzil olması üzerine de Hz. Peygamber'in vekâleten temsîlcisi olarak bu sûreyi Hz. Ebû Bekir'in Hac emirliği esnasında Arafat, Mina ve Müzdelife'de insanlara teblîğ etmişti.

Hayatının her ânını Hz. Peygamber ile geçiren Hz. Ali, Tebük gazvesi hariç –ki bu esnada da Hz. Peygamber'in temsîlcisi olarak

Medîne'de kalmıştı- bütün savaşlara katılmış ve büyük kahramanlıklar göstermişti. Bu gazvelerde kahramanlıklarının yanında Hz. Peygamber'in sancaktarlığını da yapmıştı. Arap geleneğine binâen savaşlar mübâreze ile başladığı için Bedir ve Hendek Savaşları'nda mübârezelere çıkmış ve rakiplerini yenerek cesaretini ve yiğitliğini ortaya koymuştu. Hz. Ali, bunların yanında Sa'd b. Bekiroğulları, Tayy kabîlesi ve Yemen seriyyelerinde de Hz. Peygamber'in isteği doğrultusunda komutan olarak görev almıştı.

Hz. Ali, okuma yazma bilen sayılı ashâbdan olması hasebiyle Hz. Peygamber'e vahiy kâtipliği de yapmıştı. Vahiy kâtipliğinin yanında Hz. Peygamber'in birçok noktada da kâtipliğini yapmıştı. Bunlardan bir tanesi Hudeybiye Antlaşması'nı kaleme alması olmuştu. İlmî yönünün kuvvetli olmasından dolayı da Hz. Peygamber döneminde Yemen'de kadı olarak görevlendirilmiş ve dînîn öğretilmesi ve fıkhî meselelerin çözümünde insanlara yardımcı olmaya çalışmıştı.

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in son anlarında da yanından ayrılmamış ve onun hizmetinde bulunmaya devam etmişti. Hz. Peygamber ebedî âleme göç ettiği zaman da onun nâşının techîz ve tekfînini yaparak ona karşı son vazîfesini yerine getirmişti.

Hz. Peygamber'den sonraki dönemlerde de ilmi ile temayüz etmiş, Ehl-i beyt'ten olması ve Hz. Peygamber'in gözetiminde bir ömür sürmesi ilmî mânâda onu öne çıkarmıştı. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer gibi sahâbenin büyükleri birçok meselede onunla istişâre etmişler, özellikle Kur'ân-ı Kerîm'in tefsîri ve fıkhî mevzularda Hz. Ali'nin otoritesi sahâbe nezdinde tartışmasız olarak kabul edilmişti.

Bu îtibârla her daim Hz. Peygamber ile birlikte olmaya çalışan Hz. Ali hem ilmi hem de cesaret ve vazîfe şuuruyla Hz. Peygamber'i temsîl etmişti. Onun verdiği her vazîfeyi hakkıyla yerine getirerek temsîl noktasında Hz. Peygamber'in güvenini ve desteğini kazanmıştı.

Bu çalışmada Hz. Ali'nin bilinen birçok özelliği farklı bir bakış açısı ile ele alınmaya çalışılmıştır. Hz. Peygamber ile Hz. Ali arasındaki bağ, temsîl ve vekâlet kavramları açısından değerlendirilmiştir. Daha önceki çalışmalarda genellikle siyasî ve ilmî yönleri ile ele alınmaya çalışılan Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e vekâleti noktasına dikkat çekilmemiştir. Bu araştırma ile Hz. Ali'nin bu yönüne vurgu yapılmaya çalışılmıştır.

Hz. Peygamber, sahâbe içerisinden birçoklarını ön plana çıktıkları alanlarda görevlendirmişti. Hukuk yönü kuvvetli olanlara adlî, komutanlık ve savaş kabiliyeti yönü kuvvetli olanlara askerî, yönetim yönü kuvvetli olanlara ise idarî alanda vazifeler vermiştir. Hz. Ali de kitâbet, kadılık ve komutanlık gibi belli vazifelerde diğer ashabla aynı şekilde görevlendirilmiştir. Ancak diğer sahâbeye nazaran Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'inden olması ve Arap örfüne binâen Hz. Ali, bu alanlarda özellikle belli vazifelerde Hz. Paygamber'in emirlerine uyarak vekâlet sorumluluğunu yerine getirmişti. Bu çalışma ile özellikle bu noktada yeni bir bakış açısı ortaya konularak, Hz. Ali'nin Siyer ve İslâm Tarihi alanlarına katkı sağlama gayreti içinde olunmuştur.

KAYNAKÇA

A'zamî, Mustafa*, İlk Devir Hadis Edebiyatı,* (trc. Hulusi Yavuz), İz Yayınları, İstanbul 1993.

----------, *Kur'ân Târihi* (trc. Ömer Türker-Fatih Serenli), İz Yayınları, İstanbul 2006.

Akçay, Mustafa, *Anadolu'da Aleviliğin Dünü Bugünü,* Nadir Yayınları, Sakarya 2009.

Aktan, Hamza, "Velâyet", *İslâm'da İnanç, İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İFAV Yayınları, İstanbul 2006.

---------- "Fıkıh: Emânet", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 83-84.

Atar, Fahrettin, "Kadı" ***DİA***, İstanbul 2001, XXIV, 66.

Alâaddîn Müderris, *en-Neseb ve'l-müsâhira beyne Ehli'l-beyt ve's-Sahâbe,* Ürdün 2010.

Algül, Hüseyin, "Muâhât", *DİA*, İstanbul 2012, XXX, 308-309.

Apak, Âdem, "Tay (Benî Tay), *DİA*, İstanbul 2014, XL, 187-188.

Apaydın, Yunus ve diğerleri, *Diyanet İslâm İlmihali*, TDV Yayınları, Ankara 2007.

----------, "Velâyet", *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, 15-18.

Aslan, Nasi, *İslâm Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*, Karahan Yayınları, Ankara 2005.

Avcı, Câsim, "Benî Kurayza", *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 431-432.

----------, "Hilâfet", *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 539-545.

Aybakan, Bilal, "Vekâlet", *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, 1-6.

Aynî, Mehmed Ali, *İslâm Tasavvuf Tarihi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000.

Azamat, Nihat, "Kādiriyye", *DİA*, İstanbul 2004, XXIV, 131-136.

Bakır, Abdülhâlık, *Hz. Ali Dönemi*, Mehter Yayınları, Ankara 1991.

Bardakoğlu, Ali, “Vesâyet” DİA, İstanbul 2013, XLIII, 66-70.

Belâzürî, Ebü’l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ (279-829), *Ensâbü’l-Eşrâf* (thk. Riyad Zirikli- Süheyl Zekkâr), I-XIII, Beyrut 1996.

----------, *Fütûhu’l-Buldân* (thk. Abdülkādir Muhammed Ali), Beyrut 2000.

Berki, Ali Hikmet – Osman Keskioğlu, *Hâtemü’l Enbiyâ (Hz. Muhammed ve Hayatı)*, TDV Yayınları, Ankara 1997.

Bilmen, Ömer Nasûhi, *Büyük Tefsir Târihi*, Ravza Yayınları, I-II, İstanbul 2008.

Birışık, Abdülhamit, “Kur’ân”, *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 384-422.

Buhârî, Ebû Abdullāh Muhammed b. İsmâîl (256/870), *el-Câmiu’s-Sahîh* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkī-Muhibbüddîn el-Hatîb), I-IV, Kahire 1980.

Canan, İbrahim, *Hazreti Peygamberimizin Tebliğ Metotları-1*, Nesil Yayınları, İstanbul 1998.

Cevâd Ali, *el-Mufassal fî târîhi’l-Arab kable’l-İslâm*, I-IX, Beyrut 1970.

Semih Ceyhan, “Tarikat ve Tekke Kavramlarına Dair”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, Semih Ceyhan (ed.), İSAM Yayınları, İstanbul 2015.

Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akitler*, Damla Yayınları, Konya 1999.

Çift, Salih, “Tasavvuf Kültüründe Hz. Ali”, *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleri ile Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa Müftülüğü, Bursa 2004.

Demircan, Adnan, *Ali-Muaviye Kavgası*, Beyan Yayınları, İstanbul 2002.

----------, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*, Beyan Yayınları, İstanbul 2008.

Diyarbekrî, Kâdı Hüseyin b. Muhammed (990/1582), *Târîhu'l-hamîs* (thk. Abdullāh Muhammed Halîlî), I-III, Beyrut 2009.

ed-Dûrî, Abdülazîz, "Dîvân", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 380.

ed-Dûrî, Abdülganî Şâkir, *Ehemmiyetü'n-neseb ınde'l-Arab*, Umman 2008.

Durmuş, İsmail, "Tağlib", *DİA*, Ankara 2010, XXXIX, 372-374.

Ebû Dâvud es-Sicistânî, Süleymân b. Eş'as b. İshâk (275/889), *es-Sünen* (nşr. Ahmed Sa'd Ali), I-II, Kahire 1938.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013.

Fahreddîn er-Râzî, Ebû Abdullāh Muhammed b. Ömer (606/1210), *Mefâtîhu'l-gayb (Tefsîru Kebîr)* (trc. Suat Yıldırım-Lütfullah Cebeci ve diğerleri), Akçağ Yayınları, I-XXIII, Ankara 1988.

Fayda, Mustafa, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri*, Kubbealtı, İstanbul 2014.

----------, "Bedir Gazvesi", *DİA*, İstanbul 1992, V, 325-327.

Fığlalı, Ethem Rûhi, *İmam Ali*, TDV Yayınları, Ankara 2011.

----------, "Gadîr-i Hum", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 279-280.

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb (817/1415), *Kâmûsu'l-muhît*, Beyrut t.y.

Hakîm, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullāh (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* (nşr. Mustafa Abdülkādir Atâ), I-IV, Beyrut 1990.

Hamîdullāh, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (trc. Mehmet Yazgan), Beyan Yayınları, Ankara 2004.

----------, "Hayber", *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 20-22.

----------, "Hudeybiye", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 297-299.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdullāh (463/1071), *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb* (thk. Ali Muhammed Bicâvî), I-IV, Beyrut 1992.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer el-Hüseynî (1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz), I-X, Beyrut 1994.

İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed (354/965), *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ* (thk. Saîd Kerîm), Beyrut 1987.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (thk. Muhammed Fehmî es-Sercânî-Hayri Saîd), I-IV, Kahire 2003.

İbn İshâk, Ebû Abdullāh Muhammed (151/768), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (thk. Ahmed Ferîd el-Mizyâdî), I- II, Beyrut 2009.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer (774/1372), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (thk. Mahmûd Ömer ed-Dimyâdî), Beyrut 2011.

----------, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (thk. Abdullāh b. Abdurrahmân et-Türkî) I- XXI, Beyrut 1997.

----------, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (trc. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner), I-XVI, İstanbul 1994.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem (711/1311), *Lisânü'l-Arab* (tsh. Emîn M. Abdülvehhâb-M. Sâdık el-Ubeydî) I- XVIII, Beyrut 1997.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed (230/845), *Tabakātü'l-Kübrâ* (thk. Ali Muhammed Ömer), I-X, Kahire 2001.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzeddîn (630/1233), *el-Kâmil fi't-târih* (thk. Ebü'l-Fidâ Abdullāh el-Kâdî), I-XI, Beyrut 1987.

----------, *Üsdü'l-Gâbe fî ma'rifeti's- Sahâbe* (thk. Muhammed İbrahim el Bennâ), I- VI, Kahire 1973.

Kandemir, Mehmet Yaşar, “Ali”, *DİA*, İstanbul 1989, II, 371-374.

Kapar, Mehmet Ali, “Hz. Peygamber’in Güvenilirliği”, *İstem Dergisi*, , sy. I, ss. 41-50, Konya 2003.

Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuk Tarihi*, İz Yayınları, İstanbul 1999.

----------, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Bayrak Yayınları, I-III, İstanbul 1991.

Karaman, Fikret ve diğerleri, *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, TDV Yayınları, Ankara 2006.

Köksal, Mustafa Âsım, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, I- XVIII, Şâmil Yayınları, İstanbul 1995.

----------, *Peygamberler Târihi*, I-II, TDV Yayınları, Ankara 2011.

Kummî, Ebü’l-Hasan Ali b. İbrâhim (307/919) *Tefsîru’l-Kummî* (nşr. Dârü’l-Hucce), I-II, Kum 1426.

Kurtubî, Ebû Abdullāh Muhammed b. Ahmed (671/1273), *el-Câmi‘ li ahkâmi’l-Kur’ân* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Hafnâvî-Mahmûd Hamîd Osmân), I-X, Kahire 1967.

Kutlu, Sönmez, *Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalinin Târihi Süreç İçerisinde Semerelendirilmesi*, Ankara 2000.

Küçük, Raşit – İsmail Yiğit, *Hz. Muhammed (Siyer-i Nebî),* Kayıhan Yayınları, İstanbul 2006

Mertoğlu, Mehmet Suat, “Vahiy Kâtibi”, *DİA*, İstanbul 2013, XLII, 447-449.

Mevsılî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd (683/1284), *el-İhtiyâr li-ta‘lîli’l-Muhtâr* (nşr. Ali Abdülhamîd-Muhammed Vehbî Süleymân), I-V, Beyrut 1998.

Muhibbüddîn et-Taberî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdullāh (694/1295), *Zehâirü'l-ukbâ fî menâkıb-i zevi'l-kurbâ* (nşr. Hüsâmeddîn el-Kudsî), Kahire 1937.

Mukātil b. Süleymân (150/767), *Tefsîru Mukātil b. Süleymân* (thk. Ahmed Ferîd), Beyrut 2003.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc (261/875), *el-Câmiu's-sahîh* (thk. Yahyâ İsmâîl), I- IX, Kahire 1998.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb (303/915), *Hasâisü Ali b. Ebî Tâlib* (thk. Muhammed b. Şerîf), Beyrut t.y.

Önkal, Ahmet, "Hicret", *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 458-462.

----------, "Deve", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 222-226.

Öz, Mustafa, "Ehl-i Beyt", *DİA*, İstanbul 1994, X, 498-501.

Özdemir, Serdar, "Seriyye", *DİA*, İstanbul 2013, XXXVI, 565-566.

Öz, Şaban, *Şia ve Tarih*, Araştırma Yay., Ankara 2013.

Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kāsım Muhammed (? 425/1034) *el-Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân* (thk. Safvân Adnân Dâvûdî), Beyrut 1992.

----------, *el-Müfredât (Kur'ân Istılahları Sözlüğü)*, (trc. Abdülbâki Güneş- Mehmed Yolcu), İstanbul 2006, Çıra Yayınları.

Sancaklı, Saffet, "Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile Olan ilişkilerinin Önemi ve Analizi", *Hz. Ali Sempozyumu*, İzmir Müftülüğü, İzmir 2009.

Sarıçam, İbrahim, "Hz. Ali'nin Hayatı ve Şahsiyeti", *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleri ile Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa Müftülüğü, Bursa 2004.

Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed (? 480/1088), *Kitâbü'l-Mebsût*, (trc. M. Cevat Akşit ve diğerleri), I-XXXI, Gümüşev Yayınları, İstanbul 2009.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr (911-1505), *Târîhu'l-hulefâ* (nşr. Vâil Mahmûd Şarkî), Beyrut 2012.

Şahin, İlhan, "Sancak", *DİA*, İstanbul 2013, XXXVI, 97-99.

Şen, Ziya, "Vahiy Kâtipliği Müessesesi", *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 2011, sy. 30, ss. 185-210.

Şerîf er-Radî, Ebü'l-Hasan Muhammed b. Hüseyin, *Nehcü'l-belâğa* (trc. Adnan Demircan), Beyan Yayınları, İstanbul 2011.

Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin b. Muhammed, *el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân*, I-XX, Beyrut 1973.

Taberî, Ebû Câ'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* (thk. Muhammed Ali Beyzâvî), I-V, Beyrut 2012.

----------, *Câmi'u'l-beyân an te'vîli'l-Kur'ân* (thk. Abdullāh b. Abdülmuhsin et-Türkî), I- XXVI, Riyad 2003.

et-Tâbersî, Ebû Ali el-Fadl b. Hasen (548/1153), *Mecmau'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (nşr. Seyyid Fazlullāh el-Yezdî -Hâşim er-Resûlî), I-V, Beyrut 1986.

Terzi, Mustafa Zeki, "Savaş", *DİA*, İstanbul 2013, XXXVI, 189-200.

Tirmîzî, Ebû Îsâ Muhammed (279/892), *es-Sünen* (thk. Mahmûd Şâkir), I-V, Beyrut 2004.

Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan (460/1068), *et-Tıbyânü'l-câmi' li ulûmi'l-Kur'ân* (thk. Ahmed Habib el-Âmilî), I-X, Beyrut t.y.

Uludağ, Süleyman, "Hırka", *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 373-374.

----------, "Ma'rifet", *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 54-56.

Uyar, Gülgûn, *Ehl-i Beyt (İslâm Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı)*, İFAV Yayınları, İstanbul 2005.

----------, "Ali-Fâtıma Evlâdı Arasında Bilgi İsnâdı", *Marife*, yıl 8, sy. 3 (2008), ss. 239-258.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed en-Nîsâbûrî (468/1075), *Esbâbü'n-nüzûl* (nşr. Kemâl Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1991.

Vâkıdî, Ebû Abdullāh Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitâbü'l-Megâzî* (thk. Muhammed Abdülkādir Ahmed Atâ), I-II, Beyrut 2004.

Varol, Bahaddin, *Ehl-i Beyt Gerçeği*, Şâmil Yayınları, İstanbul 2007.

Yağmurlu, Mustafa, *Hz. Ali*, Beyan Yayınları, İstanbul 2004.

Ya'kûbî, Ahmed b. Ebû Ya'kûb (284/897), *Târîhu'l-Ya'kûbî* (thk. Abdülemîn Mühennâ), I-II, Beyrut 1993.

Yavuz, Yusuf Şevki, "Aşûra", *DİA*, İstanbul 1991, IV, 24-26.

Yazır, Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, Huzur Yayınları, I-X, İstanbul 2007.

Yıldırım, Ahmet, "Tasavvufî Düşüncede Hz. Ali ve Bu Düşünce İçerisinde Hz. Ali'ye Nispet Edilen Rivâyetler", *Hz. Ali Sempozyumu*, İzmir Müftülüğü, İzmir 2009.

Yıldırım, Mustafa, "Vedîa", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 596.

Yurdagür, Metin, "Ahid", *DİA*, İstanbul 1988, I, 532-535.

Zebîdî, Muhammed Murtazâ b. Muhammed (1205/1790), *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kāmûs* (thk. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Kuveyt 1965.

Zerka, Mustafa Ahmed (1999), *el-Fıkhu'l-İslâmî, fî sevbihi'l-cedîd*, Dımaşk 1964.

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER